

2024/2 • XXXI. évf. 2. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

A KÜZDELMES FÉRFIT NAGY CSALÓDÁS ÉRTE
DRÁGA, NŐ SZÜLEIT KÖRÉN ELVESZETTE
FIATAL KORÁBAN SOK TERHER RÁSZÁLLT
MINDEN NEHEZSÉGGEL BÁTROM SZEMBEÁLLT
KÉSBŐB ÉLETTÁRSAT KERESITT MAGANAK
ÍGY LETT KÖNYVEIS ÉLTÜK AZ ÁRVA CSALÁDNAK
A MÁSENIK HÁBORÚBÓL A RÉSZÉT KÍVETTE
DE ISTEN HATALMA HAZA VÉZÉRELTE
ÁLLAMI MUNKÁRA MENT EL SZOLGÁLATBA
SOK NÉHÉZ ÉVEKET TÖLTÖTT KÖSÁNYCÁBA
A TÁRSADALOMNAK MINT KIVÁLÓ TAGJA
NÉHA FELCSENDÜLT AZ ÉKES ERŐS HANGJA
SOKAT NÜZDÖTT S FÁRADT EGÉSZ ÉLETÉFEN
NYUGODJON CSENDESEN E SÍRNAK MÉLYÉBEN.

E SÍRNÖVET EMELTETTE FELESÉGE.

1977

A TARTALOMBÓL:

6. Érteni kell hozzá
Greccsó Krisztián
7. Egy néptáncpedagógus története
Göbölös Gábor
9. Családi gyűjtőutakon – Éri Péter emlékére
Maruzsenszki Andor
12. Női lélek, népi formák
KIÁLLÍTÁS A HAGYOMÁNYOK HÁZÁBAN
15. Fábián Éva méltatása
Juhász Zoltán
16. MAGTÁR
Beszélgetés Simó Mártonnal – II. rész
Böloni Domokos
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
18. Hazai világzenei és új-folk albumok...
Rácz Mihály
22. EGYÜTT. Inaktelki képek 2000–2002
Danó Orsolya, Fülöp Hajnalka
23. FOTÓGALÉRIA
Winter Erzsébet képei
27. A vajdasági Tisza mente tradicionális férfi viselete...
Resócki Rolland
34. MOLDVAI CSÁNGÓ NÉPMESÉK
A tilinka
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
35. Sinkó Veronika grafikája
37. Halmos Béla Program Nap
Tari Dorottya
38. TALLÓZÓ – A nagyabonyi cigányok
Írta: Kincses István – II. rész
P. VAS JÁNOS ROVATA
41. KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15. ALKALMÁBÓL
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Lakoma a szerájban – Oszmán török konyha a hódoltság korában – I. rész
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Pesovár Ernő: Életem és a tánc

Pálffy Gyula életútinterjúja Pesovár Ernővel

A Nyugat-magyarországi Néptáncszövetség kiadványa, Körmend, 2023. 179 oldal. Szerkesztette: Felföldi László; a szerkesztő munkatársa: Szökéné Károlyi Annamária; további munkatársak: Pesovárné Jámbor Márta, Pesovár Zsófia, Horváth János (A könyv a Hungarikum pályázat támogatásával készült, kereskedelmi forgalomba nem kerül. Az info@folklor.hu e-mail címen a postaköltséget kiegyenlítő postai utánvétellel igényelhető.)

Ez a különleges kötet lebilincselő olvasmány a néptánc művelőinek és kedvelőinek. A néptánc kutatóinak pedig becses forrásanyag. Végigkövethetjük a nagyszerű tudós, pedagógus, koreográfus gazdag életpályát az interjú idejéig.

A beszélgetés során megelevenednek korszakok, intézmények, emberek, tudomány, politika, család.

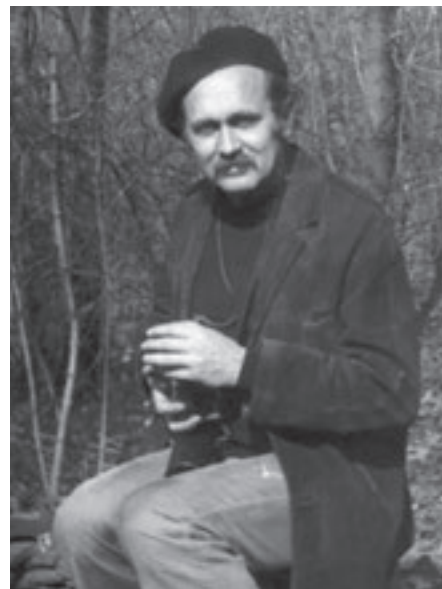
1995. május 7-én készült az interjú, melyet a szerkesztő és munkatársai úgy adtak közre, hogy azt keretbe foglalja Felföldi László nagyszerű bevezetője, a végén pedig a tartalmas fotóalbum és a mutatók.

Pesovár Zsófia *Ajánlás helyett* címmel emlékezik édesapjára: „Kedves Olvasó! Pesovár Ernő tudományos munkáját, művészeti és pedagógia tevékenységét több írásban hozzáférő szakemberek elemezték. Ez a kötetlen beszélgetés az »embert« hozza közelebb hozzánk, aki keveset beszélt az életéről.” (7. o.)

A *Bevezetés* (9–19. o.) írója dr. Felföldi László táncfolklorista, címzetes egyetemi és főiskolai tanár, nyugalmazott tudományos főmunkatárs, aki Pesovár Ernőt követte osztályvezetőként a Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályán. Felföldi *Az életinterjú létrejötté és műfaji kérdései* alcímmel szeretetteljesen, gazdagon adatolva vázolja Pesovár Ernő életét az interjú idején, aki akkor már hét esztendeje a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének nyugalmazott főmunkatársa volt. Haláláig, 2008-ig azonban még számos fontos pozíciót töltött be, összefoglaló nagy munkái jelentek meg és kitüntetések sorát kapta.

A *Bevezetés* írója bemutatja a kérdező Pálffy Gyulát (1950–2010), aki az interjú idején az Intézet Néptánc Osztályának tudományos ügyintézője volt.

Értekes adatokat ismerünk meg Pesovár Ernőhöz és Martin Györgyhez fűződő több évtizedes kapcsolatáról, „tanítványi”, munkatársi viszonyáról is.

Pesovár Ernő gyűjtés közben, 1970 körül (Pesovár Ernő fotógyűjteményéből)

A szerkesztő munkatársa Szökéné Károlyi Annamária, aki szintén a Zenetudományi Intézet munkatársa volt, 1984-től a Néptánc Osztály archívumi ügyvezetője.

Felföldi László megfogalmazása szerint: „A Pesovár Ernővel készült interjú az interjú alanya és a kérdező, Pálffy Gyula együttműködésének sajátos terméke. Pálffy a kérdező, végig a bennfentesek tájékozottságával teszi fel kérdéseit, Pesovár pedig, gyakran a fölöslegesnek gondolt részletkérdések nélkül, a tudottnak vélt dolgok elhagyásával igyekezett válaszolni a legjobb tudása szerint. De ez nem azt jelenti, hogy nem vették volna figyelembe a kontextust, a Történeti Interjúk Tára vállalkozását, amelynek fő célja a »nagy idők« tanúinak és tevékeny résztvevőinek megszólaltatása és a visszaemlékezéseik megőrzése volt. a későbbi kutatás számára.” (15. o.)

Felföldi László megismerteti az olvasót az interjú közreadásának a történetével is. „A könyv gondozását A Béri Balogh Ádám Táncgyűttes Kulturális Egyesület és az Un-

Címlap: Kecsenyáj a falu határában. Inaktelke, 2002. – Winter Erzsébet felvétele (Néprajzi Múzeum D 36678)

Belső borító: Kalló Ferenc sírkőfaragó a temetőben. Inaktelke, 2000. – Winter Erzsébet felvétele (Néprajzi Múzeum D 34573)

garesca Táncegyüttes vállalta magára. Kiadása a Nyugat-magyarországi Néptáncszövetség érdeme, amelyek Pesovár Ernő emléket a legodaadóbban őrzik a néptáncmozgalomban.” (17. o.)

Közel harmincegy évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy megjelenjen a kötet, és ezt Korbacsics Tibor, a körömdi Béri Balogh Ádám Táncegyüttes művészeti vezetője vállalta a kötet felelős kiadójaként.

Az életinterjú a gyermekkori emlékekkel, a Herenden töltött gyermekkorral kezdődik (*Életem és a tánc* – 20–102. o.), ahol Pesovár Ernő édesapja jegyző volt. A *Herendi gyökerek* (21–28. o.) nemcsak a családdal ismeretnek meg, hanem az 1930-as évek gazdasági, társadalmi viszonyaival, a gyermekkori élményekkel (vándormozis, bábosok, hipnotizőr), a korabeli helyi hagyományokkal, zenei- és táncérettel. A beszélgetésben Pesovár Ernő későbbi érdeklődésének gyökereit kutatják a gyermekkori élményekben, emlékekben.

A veszprémi Piarista Gimnázium meghatározó tanáraitól is szól *A gimnáziumi évek, regőcskerék* (29–38. o.) című fejezet, ahol régös cserkészként találkozott a legenda Molnár Istvánnal. Különös olvasmány egy fiatalember és a családja élete, személyes emlékei a II. világháború idején.

Az utána következő időszakok is számos megpróbáltatást hoztak számára és generációjára. Erről az *Egyetemi évek, együttesek, mozgalmak* (39–55. o.) fejezetben olvashatunk. Egyetemi tanulmányait Sopronban kezdte az Erdőmérnöki Karon. Egy év múlva, 1946-ban Pesten folytatta a szabadbölcsházán, majd annak megszűné-

se után néprajz–régész–muzeológus szakos lett. Beszél a fordulat évről, a változásokról az egyetemen és a kollégiumban. Arról is, hogy politikai okokból majdnem eltávolították.

Nagyon tanulságos, amiket tanáiról (pl. Ortutay Gyula, Tálasi István, Dégh Linda, Vargyas Lajos) mondott, különösen azok számára, akik még ismerhették őket. Jól jellemzi a korszakot, amit testvérével Pesovár Ferencsel kapcsolatosan jegyzett meg: „Öcsém követve a nyomomat, ő is néprajz szakra jött, de nem vették fel az egyetemre, jegyzőgyerekek meg piarista diák, osztályidegen meg klerikális. Erre elment a Honvéd Együttesbe táncolni Szabó Ivánhoz. Egy évig táncolt a Honvéd Együttesben, amikor a Honvéd Együttes táncosaként jelentkezett egyetemre, akkor már felvették.” (44. o.)

A néptánc kutatás számára gazdag adalékokat szolgáltat, amikor a Csokonai Együttesről és a Ruggyanta Gyár Táncegyütteséről emlékezik meg, és a vezetőjükről, Molnár Istvánról, aki nemzeti táncművészetet akart megvalósítani. Nagyon sok ismert szereplőről ír még ebből a korszakból, például Szentpál Olgáról, Berczik Sáráról, Rábai Miklósról.

A *Múzeumi gyakorlatok, szakdolgozat* (56–65. o.) című fejezetben néhány fordulatot is ismerkedhetünk meg, amikor tapasztalatot szerezhettek fiatal néprajzosként. Makón múzeumot alapított, amit József Attiláról nevezett el, közben írta a szakdolgozatát a bukovinai székelyek betlehemes játékaról. „Az improvizáció a népi színpályán, hogy annak milyen szerepe van, meg a szerepformálás, a szereplők kiválogatá-

sa, hogy ki az, akire ráönthető az a szerep egy József, vagy egy pásztor alakja, ez mind nagyon izgatott. Ezért aztán ebből írtam a szakdolgozatomat.” (58. o.)

Makóról Kőszegre került, azután Balasgyarmatra. Innen vezetett az útja a Népművészeti Intézetbe Muharay Elemér hívására.

A *Népművészeti Intézet, Muharay Elemér* fejezetben (66–73. o.) arról van szó, hogy a Nagybudapesti Népművészeti Napokra mint a helyi együttesek felkészítőjét hívta meg Muharay Elemér, majd a táncművészeti részleg vezetésével bízta meg, ahol Martin György, Andrásfalvy Bertalan, Macák László, Pesovár Ferenc voltak a munkatársai. Közös nagy gyűjtőmunkát folytattak. Ebből az adomákkal fűszerezett alfejezetből nemcsak a korszak szakmai, hanem politikai légköréből is ismételt kapunk.

A hazai és nemzetközi elméleti munka alakulásáról *A néptánc kutatás új utakon* című fejezet (74–77. o.) szól.

Pesovár Ernő munkásságának más területeit mutatja be a következő rész (*A színpadi táncalkotás, tánckritika, néptáncmozgalom* – 78–86. o.). A beszélgetés során felvillannak a gyűjtő, a koreográfus emlékei. Koreográfiát készített a kőszegi tánc csoportnak, majd jogutódjával a szombathelyi Ungaresca-val 1959-től 1979-ig dolgozott együtt. Az együttes külföldi útjai, kalandjai ugyancsak szóba kerültek az interjú során.

„Engem főként nem a néptánc izgatott – néptánc-koreográfiát nagyon keveset készítettem, egyet vagy kettőt –, hanem az, amit Molnár nyomán ennek az időszaknak a koreográfus generációja csinált, hogy a néptáncból modern témákat is megfogalmazó formanyelvet kialakítani, ez volt a cél.” (79. o.)

A számos emlék, a Néprajzi Múzeumban eltöltött időszak, a pályatársak, a tánckritikai működés felelevenítése mellett a néptáncmozgalom alakulásáról a következőket állapította meg: „Tehát négy nagy fázisa van a magyar néptáncmozgalomnak. Az első 1945-től 1948-ig, akkor továbbfolytatódott a háború előtt kiművelt koncepció, Molnáré koncepciója. Az 1950-es években a nagy szocreál művészet, aztán az 1960-as években a néptánc tematikus világa és modernisége, és az 1970-es években tér aztán vissza az igazi néptánc, tehát akkor zajlik le az, hogy megtanulják a néptáncot a táncosok, koreográfusok közül azok, akik még át tudnak váltani.” (84. o.)

Pesovár Ernő végül az MTA Zenetudományi Intézetében dolgozott nyugdíjazásáig. (*Akadémiai kutatás, elméleti-módszertani elmélyülés* – 87–96. o.) „Amikor idekerültem a Népzene Kutató Csoporthoz, akkor kezdődött el a generációnknak az össze-

Pesovár Ernő táncot tanít Kölnben az 1970-es években
(Pesovár Ernő fotógyűjteményéből)

*Az Ungaresca Táncgyűttes bemutatója Pesovár Ernő 60. születésnapja tiszteletére
(Az Állami Népi Együttes színházterme, 1986 – Pesovár Ernő fotóhagyatékából)*

foglaló tevékenysége.” (87. o.) Az 1970-es években jelentek meg *A magyar tánc típusok és táncdialektusok, A magyar tánc történet évszázadai*, indult a *Néptáncpedagógusok könyvtára*, a *Magyar páros táncok történeti rétegei* című összefoglalása a „Népi kultúra-népi társadalom”-ban és a „Tánc tudományi Tanulmányok” különböző köteteiben. A Mezőgazda Kiadónál jelent meg a *Magyar néptánc hagyományok* tanulmánykötet Pesovár Ernő, Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán, Lányi Ágoston, Martin György, Pe-

sovár Ferenc írásaival. Pesovár Ernő a *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikkei és *A Magyar Néprajz* VI. kötetében szereplő összefoglalásban egyaránt részt vett.

A *Nyugdíjas évek családi és baráti körben* (97–102. o.) című fejezetben nyugdíjazásának keserű története után beszél a családjáról, feleségéről, leányairól, végezetül összefoglalja életének lényegét és politikai élményeit. Többek között olvashatjuk: „Azt hiszem, hogy lezárhatjuk az egészet azzal, hogy amellett, hogy egy ilyen viharos évszázad jelentős részét éltem végig, világháborút, fasizmust, bolszevizmust, tulajdonképpen szerencsém volt. Talán éppen a pályaválasztásommal, hogy néptáncal foglalkoztam, mert ez nem volt annyira szem előtt mint tudományág vagy mint művészeti ág, kevésbé kötöttek bele, tehát nyugodtan csinálhatta az ember, amellett pedig igény is volt rá. Hogy ez mennyire volt őszinte vagy nem, kérdés, de a lehetőségét és igényét megteremtette az elmúlt rendszer is arra, hogy a kutatás folyjon, és mindig olyan intézménybe kerültem, ahol egy bizonyos fokú védeltséget élvezhettem.” (100. o.)

A *Fotóalbum* (103–149.o.) családi képeket, kedves tárgyait, kitüntetéseit, tánc tanítások, az előadások alkalmával készült felvételeket, valamint Pesovár Ernő művészi fotóit adja közre.

A *Mutatók* (151–179. o.) az interjúban említett személyek (161), intézmények (48) rövid ismertetése dr. Felföldi László gondos, alapos kutatómunkája nyomán.

Pesovár Ernő emlékezete a Nyugat-Dunántúlon élénken él. Herenden a Művelődési Ház, Szombathelyen pedig az Alapfo-

kú Művészeti Iskola viseli a nevét. A Nyugat-magyarországi Néptáncszövetség a jelen és jövő generációinak példát mutató Dr. Pesovár Ernő emléke, munkássága előtt tisztelve, a néptáncörökség gyűjtésében, kutatásában, átörökítésében és művészi feldolgozásában a névadó hagyomány és korszerűségről vallott elveinek szellemében végzett kiemelkedő teljesítmény elismerésére Pesovár Ernő emlékplakettet alapított. A díjakat a személyeket illetve együtteseket illeti, akik és amelyek tudományos, szervező és alkotó munkájukkal, együtteses eredményeikkel maradandó értéket teremtenek. A 2013-ban alapított emlékplakett odaítélésével az elismerés erkölcsi jellegű.

A két évente megrendezett: Nyugat-magyarországi Néptáncantológia Dr. Pesovár Ernő emlékére a régió néptáncos művészeti műhelyeiben zajló minőségi munka demonstrációja.

A Vas Megyei Értéktár Bizottság döntött a Nyugat-magyarországi Néptáncszövetség által benyújtott javaslat megyei értéktárba való felvételéről. A beadvány – tekintettel a Vas megyei kötődésre – *Dr. Pesovár Ernő szellemi hagyatéka* címmel bekerült a megyei értéktárba és jogosultságot szerzett arra, hogy használhassa a „Vas Megyei Érték” megjelölést, továbbá felkerül a megyei értéktár honlapjára is, 2021-ben: „*Dr. Pesovár Ernő egy korábbi néptánc kutató, koreográfus, pedagógus, művelődési szakember generáció képviselője, aki több mint ötven éves pályafutása során minden főlorsolt területen maradandót alkotott. Az 1950-es évek színpadi néptáncmozgalmában szocializálódott, részt vett az 1960-as években a néptánc kutatás akadémiai szintre emelésében, részese volt a '70-es évek szellemi fölfrissülésének, tánc hagyományunk nemzeti örökséggé formálásának. Az 1990-es évektől munkássága ezen örökség tudatosításában és széles körű terjesztésében teljesedett ki. Művészi és kutatói elképzeléseinek gyakorlatban való megvalósítása, és kutatási eredményeinek módszeres alkalmazása az Ungaresca Táncgyűttesben történt, amely a megyei szakmai módszertani központ szerepét is betöltötte. A táncgyűttes ma is nemzetközi hírű táncművészeti műhely, s máig őrzője Dr. Pesovár Ernő tudósi, koreográfusi, pedagógusi szellemiségének. Dr. Pesovár Ernő nagyhatású értékkeremtő tevékenysége régióink hagyományos kultúráját főtároló és bemutató írásokban, koreográfiákban, színpadi előadások dokumentációjában kézzel fogható módon megtalálható az együttes gyűjteményében. Emellett az általa képviselt szellemiség nyomon követhető a táncos generációk és közönségük ízlésvilágában, hagyományservetében, a vasi identitás megőrzésében.*”

dr. Tátrai Zsuzsanna

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Grecsó Krisztián: Érteni kell hozzá

Élet és Irodalom – LXVIII. évfolyam, 7. szám, 2024. február 16.

(Balogh Béla: Nagyecsed-i cigánytánc [’81],

Gál László – Dutkon Mária: Eleki táncok [’85, ’87],

Gál László: Méhkeréki tapsos [’91], Kökény Richárd: Sárközi verbunk [’95].

Az Országos Szólótáncfesztivál YouTube-csatornájának felvételei, 2024)

A kibicnek könnyű, jómagam ezt egy vak kóstolós borversenyen tapasztaltam meg egykor. Akármennyire próbáltam nem észrevenni, azon kaptam a profikat, hogy azt lesik, az amatőr mennyi pontot adott az „adott tételre”. A borász/szomeli párhuzam nem véletlen, és ezt nem privátim mondom – bár a vizsgálatom tárgyában dilettáns vagyok, nagyszívű műkedvelő –, de mert a szakmai párhuzam okán is elkerül még a (bor)kóstolás.

Négy éve létezik, én csak a napokban szúrtam ki egy fölöttébb értékes, folyamatosan bővülő, archív és új anyagokkal egyaránt gazdagodó videócsatornát, az *Országos Szólótáncfesztivál* YouTube-oldalát. A rendezvény, vagyis inkább verseny éppen az idén volt ötvenéves, és a kezdetektől Békéscsabán rendezik. A híres koreográfus Vásárhelyi László ugyanis csak az egyik ötletadó, a rendezvény főrendezője és lelke is egyben a tavaly elhunyt legendás viharsarki együttesvezető, Born Miklós volt. A fesztivál szó jelentése időközben radikálisan megváltozott, ez valójában megmérettetés, ahol amatőr és profi (ezért fizetést kapó) néptáncosok indulhatnak – szóló és páros kategóriákban. A legjobb női versenyzők „aranygyöngy”, a legjobb férfiak „aransarkantyú” minősítést nyerhetnek. A viadalt két évente rendezik, aki háromszor is képes remekelni, örökös címmel is kitüntetik.

A videók minősége, elvileg, gyöngye. Statikus felvételt látunk, a szervezőknek az volt az igényük, hogy archiváljanak. Hála az ég-

nek, gondoltak rá, hogy ott maradandó értékek születnek, ezért a nyolcadik sor közepére beraktak egy kamerát, azt Ferike elindította, és vette, ami belefért. Ha a táncos túl sokat variált, kokettált a zenekarral, előfordul, hogy kitornázza magát a képből, és Ferike ilyenkor a büfében van, de ez semmit nem vesz el a felvételek értékéből, sőt. Ezt minden ironia nélkül mondom, a rögzített, nyugodt kép lehetőség: az látszik, ami van. A táncos(ok), a lényeg, a mozdulatok, a tekinthető játéka. Eleinte azt hittem, zavaró a fix látószög, aztán belenéztem néhány új munkába, a *Fölszállott a páva* egy-két epizódjába, ahol a kamera száll, mint a páva, a ledfal villog, mint böjti bálban a vármegyeháza, derül meg borul a kép, aztán fordul, perdül, csak éppen az nem látszik, mit csinál a táncos – de az láthatóan nem is érdekkel a stábben senkit.

Efféle gyanú az „aransarkantyú” felvételeket nem érheti. Kökény Richárd ’95-ös *Sárközi verbunkjába* (éppen az első sarkantyúját nyeri) beszél a sajtófotós, de szerencsére nem takarja el a pazar formában lévő táncost, és még így is életszerűbb és élvezhetőbb, mint egy rideg úrállomáson előadott kalotaszegi legényes. (Igazi kuriózum, hogy Kökényt, az állami legendás tánckarvezetőjét meg lehet nézni csikóként is, mit tudott a kölyökgolya, amikor még nem érdemelt sarkantyút ’91-ben, pedig technikás haidaut járt, és dacosan szép szatmári verbunkot.) [Kökény Richárd 1991-ben megkapta első aransarkantyúját, amint erre szerzőnk időközben felhívta figyelmünket – a szerk.]

Az ötven év hihetetlen bőséggel ontotta a nagy és legendás táncosokat, galádul igaztalannak kell lenni, ha kiemel valakit a néző, de a kritikaírásban úgyis ez a legjobb. A kedvencemről, Gál Lászlóról három felvételt találtam, az első kettőn, még a nyolcvanas évek végén a remek Dutkon Máriaival jár hazai, azaz eleki táncrendet. A harmadik alkalommal, szülőbana a szomszéd faluig merészkedik, méhkeréki tapsost táncol olyan pimaszul könnyedén, mégis tisztelettel, a szomszédvárnak kijáró alázattal, hogy bőven lehetne ott is adatközlő. Nem csak Eleken, ahol ő maga volt a tánc, a levegő. A hagyomány, ahogy Eleken az emberek lépnek: milyen a munkából hazatérő, fáradt lé-

pések üteme vagy az ezeréves eleki bálak ritmusa, a verejték szaga, a román nyelvi sziget magánya; mindez beleivódik a szívekbe, és ezeket kifejezi a mozdulat, ami Gál Laci lett maga. Nem médium volt ő, hanem a testet öltött (beszélt) nyelv. Hozzá fogható zsenit még egyet láttam, a ’81-es megmérettetésen a nagyecsed-i Balogh Bélát, aki egy szál éneklangra mesél. A mozdulatok színháza megteremtődik, fájdalom, elegancia, szépség, finomság, pimaszság forog, mint a szél.

A két példa nem csak szubjektív, de azért is igaztalan, mert autentikus táncosokról van szó. Ők a saját falujuk anyagát használják, „adatközlőkből” lettek európai hírnévű táncosok, koreográfusok, pedagógusok. De ha őket nézi az ember, megérti, mi baja a laikusoknak a folklórral. Mint a borral. Hogy érteni kell hozzá. Hogy ez elvileg „valahogy van”, és ha a néző nem fikcionálja azt, hogy ehhez az ősi tudáshoz neki (bármilyen formában) köze van, akkor eleve ki-rekesztődik abból, amit a táncos egyébként is „csak” médiumként közvetít. Persze akad olyan naiv néző is, aki a színdarabot is úgy képzelem, hogy az „valahogy van”, és a rendező meg színész csak ezt a *valahogyant* reprodukálja, de ez a naivitásszint a magát görcsösen reprodukálóművészetként identifikáló folklór estében, sajnos, mérhetőn magasabb. Vagyis a táncos lelke, stílusa, humora, egyénisége a nézők többségének eleve ismeretlen érzelmi kód (mint a lecsengés, a tannin vagy az „animális jegyek”), nem lehet sem fennköltség, sem meghatottság, se humor forrása. És akkor még nem is beszélünk arról a kreált helyzetről, hogy a színpad fikatív terében a koreográfia szükségszerűen olyasvalami, ami hagyományosan sosem volt, tehát bátran mesélhetne úgy, mint aki ezt a narratív helyzetet fel meri vállalni. Ez mondjuk akkora merészség lenne, mint ha egy borász azt felelné a „milyen bor?” kérdésre, hogy „tessék megkóstolni”. Mindenesetre nézi az ember a géniuszokat, Gál Lászlót meg Balogh Bélát, és megért valami egészen mélyet és felemelőt, tragikus a létezésből, hogy Isten ezért teremtette a táncot, mert az eredeti időről akar mesélni vele nekünk. Csak ül, szorul a torka, megtelik a szeme, mert ilyen szépet emberi kéz (láb) máskor nem alkothat. ■

FITOS DEZSŐ TÁRSULAT

GYEREKTÁNCHÁZ

A FITOS DEZSŐ TÁRSULATTAL

Fonó Budai Zeneház

2024. április 13. szombat 17.00–19.30

TAVEN BAXTALE!

LEGYETEK SZERENCSEK!

Hagyományok Háza

2024. április 27. szombat 19.00

KEREKUTCA – PAÁR JULCSI ÉS A FITOS

DEZSŐ TÁRSULAT KÖZÖS MESEJÁTÉKA

Hagyományok Háza

2024. április 28. vasárnap 11.00

EGY NÉPTÁNCPEDAGÓGUS TÖRTÉNETEI

A MEGOLDÁSKÖZPONTÚ NÉGYÉVES

Babzsákkal táncoltunk az oviban. Mindenki kapott egyet, amit a fejére kellett tennie és azzal táncolni. Egy idő után látom, hogy az egyik kislány boldog mosollyal az arcán, önfeledten táncol, babzsák nélkül...

- Neked miért nincs babzsákod, drága, hova tetted, amit adtam?!
- Itt van a fejemen!
- De hát nincs ott! - nevetek.
- De ott van, csak láthatatlan! Unikornisos! Azért ezt használom, mert amit teadtál, az mindig leesett a fejemről!

*

ÓVODAI ÓRIÁSOK

- Óriásokat akarok látni, felemelt kézzel, hatalmas lépésekkel! Négyéves kislány:
- Gábor bácsi, én sajnos nem vagyok olyan jó óriás, mert még kicsike a lábam!

*

VALLOMÁS (EGY ELSŐS KISFIÚ VALLOMÁSA)

- Gábor bácsi, a Bence csúfolt!
- Mit mondott?
- Hogy még óvodába kellene járnom!
- Szerinted miért mondhatta ezt neked a Bence?
- Mert sokat sírok, de meg tudom magyarázni, hogy miért.
- És miért?
- Mert tudod, Gábor bácsi, nekem kicsit érzékeny a szívem...

*

ALKU (1.B)

- Gábor bácsi, kérdezhetek valamit?
- Hát persze!
- Te tudod, hogy van itt egy büféd?
- Igen.
- És tudod, hogy van ott valami, ami ötvenbe kerül?
- Nem, ezt nem tudtam. De mi a kérdés?
- Hát, hogy adsz-e nekem ötvenet arra a valamire?
- Nem hiszem...

*

A LEGSZEBB „MONDÓKA”

(Beszélgetés egy első osztályos fiúcskával)

- Ma egy mondókát fogunk megtanulni!
- Várj! Várj, én tudok egyet! Úgy van az eleje, hogy..., hogy... „Édes Jézus, légy vendégünk...” . Uhh vagy..., vagy... nem, ez nem is mondóka, hanem imádság!
- Tulajdonképpen az imádság is mondóka! A legszebbek közül való!

*

20% TEHETSÉG, 80% SZORGALOM

(1.b osztály első néptáncóra)

- Szerintetek miért kell sokat gyakorolni?
- Hát, hogy ügyesek legyünk és jól sikerüljön a megmutatás, vagy az a fellépés!
- Mindent sokat kell gyakorolni, hogy jól menjen?
- Igen, például a focit, meg a balettot, meg a rajzolást....
- Képzeltétek el, én már több mint huszonöt éve gyakorlom a táncot!
- Tényleg?! Ez meglepő, mert én még sosem láttalak jól táncolni...!

*

A LEGJOBB...

- Gábor bácsi! Nekem az a legjobb a néptáncban, hogy te tanítod! Meg a sudridom! (8 éves rosszcson)

Göbölös Gábor

Csángómagyarságért Díj

Sára Ferenc posztumusz elismerése

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége által alapított Csángómagyarságért Díj átadására első alkalommal a VII. Csontkirály és Babkirály farsangzáró rendezvényen került sor. Az MCsMSz vezetősége olyan személyiségeknek szánja a díjat, akik fáradhatatlanul munkálkodnak a moldvai magyarságért. Elsőként Sára Ferencnek adományozta a Szövetség a díjat, posztumusz, melyet Varga Zsuzsanna, Sára Ferenc özvegye vett át Pogár Lászlótól, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége elnökétől. Az alábbiakban Kovács Melánia, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége projektfelelősenek laudációjából idézünk.

*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Sára Ferenc neve az elmúlt negyven évben oly mértékben összefonódott a csángómagyarsággal, a gyimesi és moldvai magyarok néphagyományának kutatásával és művelésével, hogy minden bizonynyal sokan meg is lepődnek, amikor megtudják: ő 1961-ben nem itt, hanem Budapesten született. A népi kultúra, elsősorban a néptánc szerelmeseként ifjúkorában hangfelvételtől ismerkedett meg a gyimesi muzsikával, majd a klézsei Hodorog Luca énekeivel, s amint befejezte tanulmányait, azonnal elindult keletre egy Trabanttal, személyesen megkeresni, megtapasztalni, hogy is néz ki mindez a valóságban. A későbbiekben is ez maradt legnagyobb erőssége: a megtapasztalt valóságból indult ki, nem elméleteket gyártott, hanem emberekkel találkozott, akiktől folyamatosan tanult, s akikkel életre szóló kapcsolatokat, barátságokat kötött.

A nyolcvanas években elsőként vitte Magyarországra a híres gyimesi zenészeket. 1987-ben járt először Moldvában, Pusztinán, majd rendre Somoskán, Klézsen, Külsőrekecsinben: ekkor kezdte el a moldvai csángómagyarok táncainak gyűjtését. 1990-ben elsőként utaztatott Kocsán Lászlóval együtt hagyományörzőket – táncosokat is – Jászberénybe. Ettől kezdve folyamatosan szervezett csángó témájú táborokat Magyarországon, ahol gyimesi és moldvai hagyományörzőktől lehetett táncokat és zenét tanulni, valamint folyamatosan meghívta őket különböző rendezvényekre. [...]

Sára Ferenc 1995-ben végleg Gyimesbe költözött, feleségével, Varga Zsuzsannával. A gyimesi és moldvai táncokat évtizedeken át rendületlenül oktatták, népszerűsítették nemcsak Magyarországon, hanem szerte a nagyvilágban. Sára Ferenc gyimesi ember lett, aki örökre szívébe zárta a moldvai csángómagyarokat is.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A moldvai magyar kultúra védelmében végzett fáradhatatlan munkásságának elismeréseként a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége Sára Ferenc részére, posztumusz, a Csángómagyarságért Díjat adományozza.

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2024. ÁPRILIS 12. PÉNTEK 19.00

Caminos – FlamenCorazónArte Táncszínház

ÁPRILIS 13. SZOMBAT 19.00

Mur Mur de la Mediterranée / Részletek az időben
Budapest Táncszínház

ÁPRILIS 14. VASÁRNAP 19.00

Toborzó – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

ÁPRILIS 17. SZERDA; 18. CSÜTÖRTÖK 10.30; 15.00

Lengemesék – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

ÁPRILIS 19. PÉNTEK 19.00

NOMÁDOK – Székesfehérvári Balett Színház

ÁPRILIS 20. SZOMBAT 19.00

A Szőke Ciklon – Viharsarok Táncszínház

ÁPRILIS 21. VASÁRNAP 11.00

Hamupipóke – Duna Művészegyüttes

ÁPRILIS 27. SZOMBAT; 28. VASÁRNAP 19.00

Bayadére, the Kingdom of Shadows
Nuovo Balletto di Toscana

ÁPRILIS 29. HÉTFŐ 18.30

Díjátadó gála | Faust, az elkárhozott
Magyar Táncművészek Szövetsége | Pécsi Balett

ÁPRILIS 30. KEDD 19.00

MELINDA – Badora Társulat

MÁJUS 2. CSÜTÖRTÖK 19.00

Fekete hattyú – Szegei Kortárs Balett

MÁJUS 4. SZOMBAT; 5. VASÁRNAP 19.00

Cuban Eclectico – Acosta Danza

MÁJUS 7. KEDD 19.00

Az emlékek őre – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

MÁJUS 9. CSÜTÖRTÖK 19.00

Concordia – Forte Társulat & DADOR Project

MÁJUS 11. SZOMBAT 19.00

BÁBEL – Duda Éva Társulat

KAMARATEREM

ÁPRILIS 12., 19., 26. PÉNTEK 10.00; 10.45

Ringató foglalkozás – Vedd ölbe, ringasd, énekelj!
Gáll Viktória Emese

ELŐTÉR

ÁPRILIS 6. SZOMBAT 19.30

Rómeó és Júlia – Kulcsár Noémi Tellabor

ÁPRILIS 7., 14., 21., 28. VASÁRNAP 10.00

Kőketánc – moldvai és gyimesi gyermektánc és
kézműves foglalkozás – Sándor Ildikó

ÁPRILIS 13. SZOMBAT 11.00

Ringató foglalkozás – Apa, ma játsz te is!
Gáll Viktória Emese

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Nemzeti
Táncszínház

Táncház – Népzene 2024

A Hagyományok Háza lemezsorozata

Szerkesztette: Árendás Péter

1. *Hajnali énekek Kalotaszegről (Kőrösfő)* – Laky Eszter Flóra – ének

2. *Kalotaszegi táncok és virágének* – MÁRTONES ZENEKAR:

Kovács Márton, Szilágyi Márton – *hegedű*
Fekete Márton – *kontra*; Éri Márton – *brácsa*
Tímár Márton – *nagybőgő*

3. *Két magyarlapádi keserves (Erdélyi Hegyalja)*

Almási Kamilla – ének

4. *Bihari dallamok* – Tar Csilla Eszter – *citera*

5. *„Szomorú az idő...” (Bukovina)* – Hrabovszki Bende – ének

6. *Bonchidai román tánczene* – KISHAL ZENEKAR:

Takács Borbála, Bódi Réka Luca – *hegedű*
Szitkai Zsolt – *brácsa*; Kiss Csaba – *nagybőgő*

7. *„Ne rakj szívemre kővárat!” (Gyimes)*

Szalay Fatima – ének; Kovács Kata Krisztina – *furulya*

8. *Buzai keserves és cigánytánc (Mezőség)*

Albert Anna Leona – ének; Böröcz Ákos – *kontra*

9. *Baranyai dallamok Takács Józsefné játéka nyomán*

Barna Anikó – *citera*

10. *Sükösdői cigány népdalok*

CSILLAGVIRÁG ÉNEKEGYÜTTES ÉS A SÜKÖSDI DANUBIA TAMBURAZENEKAR:

Bögi Emma, Blank Berta, Ölveczky Emma, Kardos Dorina,
Koprivanacz Luca, Lex Orsolya – ének
Lakatos Jonatán – ének, *prímtambura*

Gombár Martin, Nebl Zsolt – *basszprímtambura*

Kárpáti Rómeó – *tamburakontra*; Kárpáti Viktor – *tamburacselló*

Sipos Bence – *tamburabőgő*

11. *Nyírábrányi népdalok Papp János gyűjtéséből*

PENDELY ÉNEKEGYÜTTES: Fülöp Eszter, Szabó Blanka, Sztancs Anna,

Törös Luca Bella, Veres Réka, Vojtkó Eszter – ének

12. *Börtönballada (Tunyogmatolcs, Szatmár)*

Koczka Andrea – ének, *citera*

13. *„Kúpala se Hanča...” (Sajóréde)* – Répássy Ivett – ének

14. *Felső-gömöri szlovák népzene (Sajóréde)* – SAJÓ BANDA:

Répássy Ivett – ének; Kristóf Bálint, Kristóf Áron – *hegedű*
Badin Szilárd – *brácsa*; Ulbrik András Márk – *cimbalom*
Ibos Bálint – *nagybőgő*

15. *Pál Pista bácsi emlékére (Tereske, Nógrád)* – Veres Hunor – ének

16. *Gömöri juhásznóták (Alsókállosa)* – DOBRODA ZENEKAR:

ifj. Gelencsér János – *hegedű*; Deák-Volom Dávid – *tárogató*
Solymosi Vince – *cimbalom*; Gólya Péter – *brácsa*
Böröcz Ákos – *nagybőgő*

Táncház – Népzene

HUNGARIAN DANCE HOUSE – FOLK MUSIC

Maruzsenszki Andor:¹

Családi gyűjtőutakon – Éri Péter emlékére

BEVEZETÉS

Jelen írásomban Éri Péter Kossuth-díjas népzeneész és édesanyja, Borbély Jolán néprajzkutató visszaemlékezéseinek keresztül szeretném megvilágítani Martin György 1960-as években végzett tánc-folklorisztikai gyűjtéseinek hátterét. A dolgozat elején Éri Péter és Martin György ismeretségének kezdetei kerülnek bemutatásra, ezt követően pedig a „családi gyűjtőutakról” szóló visszaemlékezések összefoglalására kerül sor. A 1963-as mérái és az 1966-os tardoskeddi, kéméndi táncgyűjtésről részletesebb adatok is leírásra kerülnek a gyűjtések online elérhetőségének feltüntetésével.

*

ÉRI PÉTER GYERMEKÉVEI

Éri Péter Budapesten született 1953-ban, Éri István régész-történész-muzeológus és Borbély Jolán etnográfus, pedagógus fiaként. Szülei az '50-es évek közepén elváltak, így voltaképpen gyermekkorától kezdve Martin György tánc- és zenefolklorista nevelte, aki először édesanyja táncostársa, majd munkatársa, 1963-tól pedig házastársa lett. Édesanyja a következőképpen emlékezett vissza erre az időszakra.

„Éri Pétert Martin György csecsemőkorától kezdve ismerte és a kisgyerekekkel nagyon sokat játszott, annál is inkább, mert Martin György addig is, amíg házások nem voltunk, beletartozott a legszűkebb baráti körbe, Pesovár Ferencsel együtt, mert ők voltak legények és függetlenek. Amikor később már iskolába került Péter, akkor is őrizte – ha itt [Tanács körút, ma Károly körút 20.] találkozást szerveztek maguknak, hogyha valami szakmai problémát akartak megbeszélni, miközben Péter esetleg betegen itthon feküdt. Hát akkor azt jelentette, hogy nem volt egyedül, mert én mindig délutános voltam az Aranyban [Arany János Általános Iskola és Gimnázium]. De ezt megelőzően is, amikor még Éri István volt a férjem, akkor már ismerte és hát Tinkulinak nevezte. Nagyon helyes kis böngyör hajú, szőke, göndör hajú kisgyerek volt, szóval egy kedves kisgyerek és ez a két fiú [Pesovár Ferenc és Martin György] ugye kiélte magát, gyerekek lettek a gyerek mellett, úgyhogy nagyon sokat játszottak vele. Úgyhogy ő igazándiból, amióta csak eszébe tudta, attól kezdve ismerte őket. Szóval számára nem volt idegen, sőt, amikor ugye én egyedül maradtam, és hát látta, hogy én tanítok meg kenyeret is keresek, meg néptáncot is tanítok, és szaladgálok jobbra-balra, akkor egyszer azt mondta nekem, hogy: Mami, miért nem mész férjhez? Mondtam neki, hogy hát kihez mennék férjhez? Azt mondja, hogy hát a Tinkulihoz. Mondtam neki, hogy hát tudod, hogy a Tinkuli félnapos [félállású], nagyon keveset keres és a férfiak nem szeretik azt, hogyha a feleségeik többet keresnek. Azt mondja, hát nem baj, te keresel – úgyhogy ő megjelölte nekem a férjnek valót, mert Tinka volt az, akinek a közelében úgy érezte, hogy igazán elfogadná őt apának, mert azért az apa hiányzott... Úgyhogy miután ennek hiányával volt, Tinka volt a második számú férfi a környezetben, akit ő el tudott volna eleve fogadni apának, de aztán végül az is lett belőle.”²

Éri Péter gyermek- és ifjúkora évei egybeestek a magyar néptánc-kutatás legaktívabb és tudományos eredmények tekintetében legtermékenyebb korszakával. Borbély Jolán Tanács körúti lakása az 1956-os forradalmat megelőző időktől kezdve szolgált találkozási pontként a korabeli néptánc-kutatók számára, ezáltal Éri Péter Martin Györgyön kívül, a Pesovár testvéreket, Andrásfalvy Bertalant és az ismeretségi körükhöz tartozó számos értelmiségit fiatal kora óta ismert. Felidézve ezt az időszakot, a következőképpen emlékszik vissza az 1950-es évek második felére.

„Tebát nekem nevelőapám volt Martin György. Én körülbelül három-négy éves korom óta ismertem őt, mert abba a baráti társaságba, körbe természetesen ő is beletartozott, hiszen együtt, egy időben jártak egyetemre édesanyámmal. Még az édesapám is benne volt ebben a baráti körben érintőlegesen, úgyhogy számtalanszor fordult az elő, hogy amikor a szüleim nem értek rá, vagy nem tudtak rám vigyázni egyetemi elfoglaltságaik miatt, akkor hol Andrásfalvy, Pesovár Ferenc, Martin György vigyázott rám, és olvasott mesét, vagy játszottunk valamit a szőnyegen hasalva.”³ „A későbbiekben aztán ő [Martin György] volt az, aki mindenféle játékokat eszelt ki, csak utólag döböntem rá, hogy már ebben volt például némi célzatosság is. Jelesül, hogy a nagy indiánregény gyűjteménye volt az, amiket én elkezdtem falni, a May Károly könyveket, de már feladatul azt szabta nekem, hogy cédulázzam ki az indián törzsek neveit. Nagy örömmel kezdtem el kis cédulákat gyártani, meg hát ilyesmiket eszelt ki.”⁴

*

CSALÁDI GYŰJTŐUTAKON

Éri Péter gyermekkorától kezdve rendszeresen részt vett néprajzkutató szülei gyűjtőútjain. Az első élményszerű emlékei az 1950-es évek végéről valók egy Óbudán, Csillaghegyen készült tánc- és zenefolklorisztikai gyűjtéssel kapcsolatban, amely a helyi cigányság körében folyt Berkes Eszter vezetésével. Borbély Jolán a következőképpen emlékszik vissza az eseményekre.

„A másik momentum meg az volt, hogy ő [Martin György] valóban nagyon szerette ezt az Éri Péternek nevezett kisfiút, akitel mondom, jó barátságban volt. Sőt, az első gyűjtésen – nem járt még az elemibe sem Éri Péter – amikor Óbudán a cigánytelepen Berkes Eszter nevű kolléganőnk szervezett egy gyűjtést az óbudai és a csillaghegyi cigányokkal, ahová ki is mentünk az előkészített gyűjtés ürügyén. Ide természetesen vittem magammal Péterkémet is, aki mondom, még iskolába se járt, de olvasni meg írni tudott már. Ő tartotta a palatáblát, amin rajta volt, hogy most egyes számú tánc következik, kettes, satöbbi, satöbbi. És tulajdonképpen ez volt az első közös gyűjtőút, amin hárman voltunk jelen.”⁵

Erről az első közös gyűjtési alkalomról Éri Péter is említést tesz, kiemelve, hogy már ekkor bevonták őt a gyűjtés általa is elvégezhető feladataiba.

„Én egészen korán elkísérhettem őket, Tinkát és édesanyámat néprajzi gyűjtőútjaikra, néptáncfilmzésekre. Az egyik legkorábbi, amire emlékszem az óbudai cigányoknál történt, vagy talán Csillaghegyen. Vagy lakodalom volt, vagy valami jeles ünnep lehetett és én akkor még hátulgombolós gyerek voltam, rövidnadrágos. Még nem voltam iskolás, olyan öt éves lehettem. Ez az első élményem. Már akkor is volt valami feladat. Lehet, hogy a csapót, azt én kezelhettem, a filmzéshez használatos csapót vagy a palatáblát, ami a némafilmzésnél egyszerűbb a sorrend utólagos visszakereséséhez szükséges, másrészt pedig, hogy a némafilmet és a hangfelvételt valamelyest szinkronizálni lehessen. Aztán később már a magnetofont is kezelhettem.”⁶

A Borbély Jolánból, Martin Györgyből és a gyermek Éri Péterből álló hármas praktikus okokból idővel családi gyűjtőbrigáddá alakult, hiszen a gyermek felügyeletének kötelessége gyakran szükségsszerűvé tette jelenlétét a terepmunkák alkalmával. Éri Péter fiatal kora ellenére is számottevő segítséget tudott nyújtani a gyűjtés lebonyolításakor szüleinek. Egyrészt, mert módszertani értelemben a (megrendezett) funkcionális táncgyűjtés minimális gyűjtőlétszáma három főt követelt meg. Közülük az egyik kutató a moz-

Borbély Jolán, dr. Martin Györgymé, id. dr. Martin György, Martin György és Éri Péter, 1964. áprilisában.

gókép rögzítésére szolgáló filmfelvevőgépet kezelte. A párhuzamosan rögzítésre kerülő zenei felvételek és a tánczenét szolgáltató zenekar „felügyelete” egy másik gyűjtőt igényelt, míg harmadik társuk a jegyzőkönyvek írásával, illetve a fényképdokumentáció készítésével foglalkozott. A zenekari hangfelvételek rögzítésében és a szalagos magnófelvevő kezelésében nyújtott segítségével Éri Péter jelentősen megkönnyítette szülei számára, hogy a gyűjtés többi fontos részletére koncentráljanak. Annak okán is felértékelődtek ezek a családi gyűjtőalkalmak, hogy 1956 után a Népművelési Intézet néptánc-kutató osztályát felszámolták, a munkatársak pedig – Martin kivételével, aki félállásban továbbra is az intézetben maradt – szétszédtek.

Borbély Jolán, aki a történetek után került az Arany János Gimnáziumba, alábbi visszaemlékezésében világítja meg ezen „családi gyűjtőutak” hátterét.

„Ez a családi gyűjtőbrigád pedig úgy nézett ki, hogy hárman mentünk. Én néprajzosként dolgoztam első perctől kezdve itt az intézetben mint külső munkatárs, sőt az én diplomadolgozatom, ami egy horvát falu táncélete, Lakócsa táncai és táncélete volt, azt is a Népművelési Intézet pénzén gyűjtöttem, és nem az egyetem pénzén. Később, amikor a Muharay osztályt '56 után felszámolták, pedagógus lettem tizenégy évig. Mint férj és feleség, nyári szünetek, téli szünetek, húsvéti szünetek, ezek voltak a gyűjtőalkalmak. Tulajdonképpen a gyerek is be volt fogva. Megosztottuk a munkát. Ugye a filmfelvételt Tinka csinálta, a magnetofont azt rendszerint a fiam kezelte, és a jegyzőkönyv írását, tehát az adminisztrált fotózást, azt pedig rendszerint én csináltam.”⁷

*

GYŰJTŐUTAK MAGYARORSZÁG HATÁRAIN TÚL

Az erdélyi gyűjtőutak vonatkozásában a háromfős „turistacsalád álcája” valamelyest elrejtette a hatóságok szeméi elől a Magyarországról érkezett kutatókat, ez pedig igen fontos szempontnak szá-

mított a román hatóságok korabeli magatartása miatt. A határon túli kutatásokat ezenkívül jelentősen megnehezítette, hogy a legtöbb esetben semmiféle hazai erőforrás nem állt rendelkezésre a lebonyolításhoz, az anyagi és a technikai feltételek megteremtésének feladata a kutatókra hárult. Borbély Jolán az erdélyi gyűjtőutakkal kapcsolatban mesél azokról a nehézségekről, amelyekkel szembekerültek az 1960-as években, illetve betekintést ad a technikai lehetőségeikbe is.

„Hát tulajdonképpen ezeket én úgy szoktam aposztrofálni, hogy ezek »családi gyűjtőutak« voltak, tekintettel arra, hogy a kiküldetési rendelvevények, lehetőségek nem terjedtek ki a határon túlra. Szóval nem lehetett kiküldetést kapni, hivatalos kiküldetést határon túli gyűjtőutakra. Tinkának 16 milliméteres filmfelvevőgépe volt, Grundig magnetofonja, ami akkor nagy szó volt. Ez utóbbit Rábai [Rábai Miklós] hozta magával Nyugat-Európából és Tinka úgy vette meg tőle. Amint mondtam volt, hogy félnapos volt, ez viszont nagy pénz volt, ez a Grundig. Na, a lényeg az, hogy ez a Grundig viszont annak idején nagyszerű masina volt, és a Rádiótól ő kapott kiselejtezett magnószalagokat, ami jobb minőségű volt, mint az akkor kapható ORWO-k. Ezeket szocialista összeköttetése révén szerezte.”⁸ „A gépek, amint mondtam volt, saját tulajdon volt. Egyedül később a filmanyagot hozta ő az Akadémiáról, de például gépeket se hozott az Akadémiától, azok is a miénk voltak, és a szállásköltségek, útiköltség, az ottani vendéglátónak a megvendéglése, tehát az adatközlőknek az ajándékvitele, ez mind saját költség volt.”⁹

Egy gyermek jelenléte egyéb módon is befolyásolhatta a terepen végzett kutatást, különösképpen úgy, ha nem helyi fiatalként elmélyült ismeretekkel rendelkezett a lokális hagyományokra vonatkozóan, így pedig a kutatótt közösség is elfogadóbbá válhatott az „idegenből” érkezett kutatókkal szemben. Éri Pétert nevelőapja igen fiatalon, már az 1960-as évek elején elkezdte kalotaszegi legé-

nyes figurákra tanítani, ez a tudása pedig elismerést váltott ki Méra lakói között, amikor 1963-ban családjával ellátogatott a kalotaszegi faluba.

„Tízéves lehettem, amikor az első kalotaszegi hangszeres hangfelvételekre Tinka itthon elkezdett legényes táncot tanítani nekem. Amikor Erdélybe jártam velük 1963-ban, akkor már néhány figurát tudtam táncolni a legényes táncból. Ezt is csak később realizáltam, vagy később esett le a tantusz, hogy [Martin György] rajtam kísérletezte ki azt, hogy hogyan lehetne ezt az improvizációs technikát a magyarországi táncgyűtéseknél valahogy elterjeszteni vagy megvalósítani, elfogadhatni és ezzel megváltoztatni azt a népi revü stílust, ami az addigi színpadi koreográfiákat jellemezte és valahogy közelebb vinni az eredeti néptáncokhoz ezeknek az együtteseknek a színpadi megjelenését. Méréban, amikor én ott először meg kellett mutassam a tudományomat, akkor igen elcsodálkoztak azon, hogy egy városi, ráadásul Budapestről jövő fiatal gyerek az ő táncukat is igen jól tudja, mert akkor az én generációm, az ottani helybeliek kezdtek felhagyni a legényes táncal.”¹⁰

Az imént említett események Martin György, Borbély Jolán és Kallós Zoltán gyűjtéssorozatához kapcsolódtak, akik 1963 decemberének vége és 1964 január első napjai között széleskörű tánc- és zenefolklorisztikai kutatást végeztek Kalotaszeg keleti részén. Erre a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó mulatsági alkalmak kiváló terepként szolgáltak. Néhány nap leforgása alatt számos hang- és filmfelvételt készítettek Méréban, Inaktelkén, Bogártelkén, Szucságban, Magyarvistán, Nádasdarócon, Andrásházán és Magyar nádason. Éri Péter így idézi fel az történeteket.

„1963-ban engem is elvittek aztán az erdélyi gyűjtőútjukra, ahol ugyan engem »letámasztottak« Méréban, illetve már akkorra egy ismerős családnál, akikkel időközben jó barátságot kötöttek: a Tótszegi és a Varga családdal, akik később segítők is lettek az ő gyűjtőmunkájuknak. Lényegében engem otthagytak, és onnan csillagtúraszerűen jártak át aztán más községekbe is. Ez az első, 1963-as élmény számomra is meghatározó volt, hiszen egy karácsonyi időszak volt, és jöttek a zenészek köszönteni, és a felnőttek kántálni indultak, tehát egy csodás élmény volt nagy havazással és szánnal és miegyébbel. És ekkorra már engem Martin György legényesre tanított otthon. A korábbi 1961-ben készült magnófelvételeket felhasználva legényes figurákat kezdett tanítani, egyes motívumokat, még nagyon egyszerű módon, és ezt a tudományt, ezt nekem már be kellett mutatnom.”¹¹

„A zenész a szilveszteri mulatságban abbahagyta a zenét, amikor én megjelentem ott a kultúrházban, ahol a karácsonyi-szilveszteri táncmulatság folyt és senki nem értette, hogy most mi történt, miért hagyta abba – és elkezdte a legényest muzsikálni. Az összes szempárrám szegeződött, és nekem ott, a falu színe előtt meg kellett mutatnom, hogy én hogyan táncolom a legényest – ilyen élményeim vannak ezzel kapcsolatban.”¹²

Ezen utóbbi „legényes-bemutatóra” 1963. december 25-én került sor a mérai kultúrházban, az említett zenész pedig Antal Ferenc „Árus” (1906–1975) mérai primás volt, aki fiaival Antal Béla (1940–1997) harmonikással, Berki Ferenc „Árus” (1931–1995) csellóssal, valamint Toni Rudolf „Kormos” (1948–1992) kontrással szolgáltatta a zenét a mulatságban. Éri Péter elmondása alapján a bál tánczenei felvételeit ő rögzítette a kultúrház karzatáról, a már említett Grundig márkájú szalagos magnóval. A karácsonyi tánc alkalmával általa készített tánczenei folyamatok a *zti.hungaricana.hu* adatbázisban online is elérhetőek.¹³ Három évvel később Éri Péter már mint „hivatásos” gyűjtő vett részt az egykori Nyitra vármegye területén található Tardoskedd és az Esztergom vármegyei Kéménd táncéletének feltérképezésében.

„Nemrég kaptunk Tinka egyik felvidéki gyűjtéséről egy videómásolatot, amit utólag valahogyan sikerült szinkronizálniuk. Tehát az ere-

JEGYZET

1 Hallgató: Maruzsenszki Andor. Intézmény, szak, évfolyam: SZTE – Néprajz, levelező, II. évfolyam 2. félév. Kurzus: Táncutatás módszertana II. Oktató: Varga Sándor

2 Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735.

3 Éri Péter saját közlése alapján; 2023. Lejegyezte: Éri Katalin

4 Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735.

5 Borbély Jolán, Héra Éva és Sebő Ferenc beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 1023317. Forrás: Nya-000739/2.

6 Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735.

7 Borbély Jolán, Héra Éva és Sebő Ferenc beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 1023317. Forrás: Nya-000739/2.

8 Borbély Jolán, Héra Éva és Sebő Ferenc beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 1023317. Forrás: Nya-000739/2.

9 u.o.

10 Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735.

11 Éri Péter saját közlése alapján; 2023. Lejegyezte: Éri Katalin

12 Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735.

13 A hangfelvételhordozó száma: ZTI_AP_08369d-től ZTI_AP_08371j-ig.

14 Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735.

15 A hangfelvételhordozó száma: Tardoskedd - ZTI_AP_08227e-től ZTI_AP_08229k-ig; Kéménd - ZTI_AP_08230a-tól ZTI_AP_08231g és ZTI_AP_08216a1-től ZTI_AP_08216a2.

16 A táncfilm jelzete: Tardoskedd: Ft.590; Kéménd: Ft.591.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Borbély Jolán és Éri Péter beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 102335. Forrás: Nya-000735. Az interjú Albert Zsuzsa készítette 2006-ban. A felvétel az MTVA Rádióarchívum tulajdona. Lejegyezte: Maruzsenszki Andor.

Borbély Jolán, Héra Éva és Sebő Ferenc beszél Martin Györgyről. Nyersanyag. Azonosító: 1023317. Forrás: Nya-000739/2. Az interjú Albert Zsuzsa készítette 2006-ban. A felvétel az MTVA Rádióarchívum tulajdona. Lejegyezte: Maruzsenszki Andor.

detileg némafilm alá úgy tudták odatenni a magnófelvételt, az eredeti zenéjét, hogy szinte tökéletes, és ott, ezen én is látható vagyok. Tizenegy-két éves lehettem, amint a magnetofont kezelem ott a zenészek mellett. Tehát zenei élményeim, azok voltak már egészen kiskoromban és nagyon szerettem ott ülni a zenészek mellett, a cigányok mellett, amikor muzsikáltak és a brácsa meg a bőgő hangja az engem mindig elvarázsolt.”¹⁴

Az említett gyűjtésre 1966. december 28-án és 29-én került sor Tardoskedden, illetve Kéménden. A gyűjtés résztvevői Martin György, Borbély Jolán, Takács András, Drdos Tibor, Tóth Margit és Prandl Sándor voltak. Éri Péter tizenhárom évesen a mozgóképfelvételekkel párhuzamosan készített hangfelvételek rögzítéséért volt felelős. Általa került bemondásra a táncok egymást követő sorrendje, illetve a táncfilmekben is látható, amint a zenekar mellett állva, a székre helyezett készüléket kezeli (tardoskeddi felvételek). Az általa felvett hangzóanyag a *zti.hungaricana.hu* adatbázisban,¹⁵ a mozgóképfelvételek pedig a *neptanctudastar.abtk.hu*¹⁶ adatbázisban megtekinthetők. A tárgyalt családi gyűjtőutak az 1970-es években ritkábbá váltak.

Éri Pétert egyre inkább a hangszeres népzene irányába vont a fiatalkori érdeklődése. Az 1972-ben útjára indult táncházmozgalom első zenészei között találjuk, akik törekedtek a magyar népi tánczene hiteles megszólaltatására. 1975-től a Sebő együttes, 1978-tól pedig a Muzsikás együttes tagjaként jelentős sikereket ért el a Kárpát-medence népzenei kultúrájának népszerűsítésében. ■

Női lélek, népi formák

„Szecesszió, Art Deco, Népművészet” – időszaki kiállítás a Hagyományok Házában

A kiállítás a huszadik század elejének két nagy stílusa – a szecesszió, illetve az art deco – és a népművészet találkozását vizsgálja női alkotók sajátos perspektívájából. Olyan meghatározó női művészek nézőpontján keresztül mutatja be a korszakot, mint Lesznai Anna, a Zsolnay nővérek, Mallász Gitta, Undi Mariska, Lukáts Kató vagy Zsindelyné Tüdős Klára, akik mindannyian úttörők voltak a maguk idejében. A tárlat a köz- és magángyűjteményekből kölcsönzött tárgyak mellé a Hagyományok Háza – Magyar Népi Iparművészeti Múzeum tárgyainak bemutatásával új perspektívát kínál a látogatók számára. A kiállítás, amelynek ötletadója és főkurátora Dr. Czingel Szilvia, kurátora Üveges Krisztina, június 22-éig látogatható a Hagyományok Háza nyitvatartási idejében. Előre meghirdetett időpontokban tárlatvezetéseken is részt lehet venni (részletek a Hagyományok Háza weboldalán).

Miért gondolta a Stühmer csokoládé- és bonbonkészítő gyár, hogy csokoládédobozait Lukáts Katóval terveztetni meg, aki kifejezetten magyar népi motívumokkal sajátos stilizált formában készítette el terveit? Hogy találkozott Lesznai Anna a mezőkövesdi népviselettel, és milyen kalandos módon kerültek vissza a munkái az amerikai emigrációja során New Yorkból Hatvanba? Hogyan hatottak a Zsolnay nővérek néprajzi gyűjtései a világhírű Zsolnay Gyár kerámiáinak díszítőművészetére? Melyik ma is működő fővárosi kórház betegszobáit és ma hajléktalanszállóként működő épü-

let belső tereit festette meg Undi Mariska kalotaszegi és mezőkövesdi motívumokkal? Hogyan lett Mallász Gitta a Magyar Állami Népi Együttes jelmeztervezője, és miért kapta meg Tüdős Klárával egyetemben a Világ Igaza kitüntetését? A kiállításban sok izgalmas történet mellett ezekre a kérdésekre is választ kaphatunk.

A kiállított alkotók munkásságának közös pontja, hogy tudatosan fordultak a népművészet kutatása, feldolgozása és megújítása felé. Látásmódjukat, szakmai tevékenységüket izgalmas és reprezentatív tárgyak segítségével eleveníti meg a tárlat, a történetmesélés eszközeivel kibontva életük és a népművészet kapcsolatát.

A művekkel párhuzamosan bemutatják a Hagyományok Háza – Magyar Népi Iparművészeti Múzeum által őrzött tárgyakat is, hogy új perspektívákat kínáljanak a gyűjteményhez, és előtérbe helyezék az ott megjelenő műalkotásokat, művészeket, témákat.

„Gyűjteményes tárgyaink párbeszédbe lépnek a kiállításához más köz- és magángyűjteményekből kölcsönzött művekkel, így a közönség számára is láthatóvá válik a kollekciónak jelentősége. A kiállítás gyűjteményi fókuszában szintén női alkotók vannak, azok a hímző parasztasszonyok, akik munkásságukkal fontos mérföldköveket raktak le a régi hímzőművészet kutatásában és az új motívumkincs kialakításában. Ilyen volt Király Ilus, Kis Jankó Bori és Csuha Józsefné (Pólik Erzsébet).” – vallják a kiállítás létrehozói. (Videó a kiállításról: www.youtube.com/watch?v=NKSVvfKD67k)

A kiállítás ötletadója és főkurátora: Dr. Czingel Szilvia, kurátor: Üveges Krisztina
Nyitvatartás: február 1-től június 22-ig, kedd-vasárnap 10.00–18.00
(Fotó: Hrotkó Bálint)

1

2

Juhász Zoltán: Fábián Éva méltatása

Elhangzott 2024. március 11-én a Pesti Vigadóban,

Fábián Éva Magyar Művészeti Akadémia-beli székfoglaló előadásán.

Sétál az ember a Nagykörúton, és esetleg arra gondol, hogy itt aztán nyoma sincs a népművészetnek. Pedig lehet, hogy éppen Fábián Éva jön szembe vele, egy hatalmas szatyorral, tele népdalkiadványokkal, lejegyzésekkel és mesegyűjteményekkel – csupa fölösleges dologgal, hiszen mindez megvan a fejében is. Emberünk esetleg gyanút fog, és a nyomába ered – hátha éppen itt megy a nagykörúti népművészet... Szinte megjósolhatatlan, hogy hol lyukad ki így az emberünk: az Óbudai Népzenei Iskolában, a Hagyományok Házában, vagy egy óvodában, gyerekkönyvtárban valahol a Kárpát-medencében, esetleg az Egyszólam népzenei táborban, vagy egy táncházban, de bárhová is vezet a nyom, a végén biztosan ott lesz a népművészet: Fábián Éva meséje, éneke, de leginkább mindkettő.

A népzene és népmese ugyanis örök társa Évikének, tulajdonképpen kislány kora óta. Ha őt kérdeznénk, hogyan alakult ez így, legkésőbb a XVIII. századnál kezdené: a madéfalvi veszedelem után kimenekült bukovinai székelység eredetével, aztán XX. századi áttelepítésével, háborús kálváriájával. Lélekben velük együtt jutna el boldog gyerekkorának helyszínére: a tolnai Györré, ahol az embereket szoros kapcsok kötik össze, főként a kalákáknak, a sok beszélgetésnek, történetmesélésnek hála. Aztán megjelenne a történetben Kóka Rozália, aki egy népdalversenyen meghallja a gyönyörű hangon éneklő lánykát, amint hitelesen fújja saját bukovinai dalaikat. Aztán jönne a Rozál szervezte tábor, ahol megjelennek a későbbi Kalamajka együttes fiatal lelkes zenészei, köztük is főleg Dövényi Péter, Évike leendő férje. Kicsivel később a végzett, diplomás ifjú óvónő kezd el „igazi” meséket mondani a gyerekeknek – nem csak az óvodában, hanem a híres Molnár utcai Kalamajka táncházban is. Máris termőre fordul a székeley örökség: a „meselátó szem” és a képekben dúskáló nyelvjárás.

A XVIII. századtól szerencsésen eljutotunk a nyolcvanas évek elejére, és ekkor jelenne meg Évike meséjében Szvorák Kati,

Fotók:

- 1 Fábián Éva és Pap Mártonné Filep Mária (Szék) – fotó: Kása Béla
- 2 Juhász Zoltán és Fábián Éva – archív kép
- 3 Fábián Éva a Hagyományok Házában – fotó: Dusa Gábor

Móser Zoltán és Jankovics Marcell, hogy az Egyetemi Színpadon vele együtt megmutassák a moldvai és zoborvidéki balladák párhuzamait. A műsorhoz kell egy dudás-furulyás, és választásuk e sorok írójára esik. Az együttműködés öröme és sikere a szereplőknek is nagy élmény – így jön létre a népdaléneklés és a hangszeres pásztorhagyomány ötvöződése: az Egyszólam együttes Fábián Évával, Berecz Andrással, Sáringer Kálmánnal és e sorok írójával.

Az ének, furulya és duda megszállottjaitól idővel nagyobb baráti kör alakul, tábor szerveződik. A „Egyszólam-hálózat” tagjainak megszállott gyűjtőszenvedélyére Évike meséje is kiterne. A falusi mesterekkel ő az első pillanatban megtalálja a közös hangot – megint csak a győrei örökségnek hála. Az óriási emberi és zenei élmények mellett furcsa esetek is megjelennének ekkor a mesében. Például: egy alkalommal Évike Agócs Gergely, Sáringer Kálmán és e sorok írója társaságában vetődött el kalotaszegi pásztorok szállására. A tűznél ülve az egyik pásztor elővett egy üveget, és ezt kérdezte barokosan: „A szépséges ifjú hölgy melyiküknek a kedves felesége?”. Mondtuk, hogy egyikünknek se, ellenben ő mindhármunknak

a „kollégája”. A válasz: „Aha, akkor a nócike is iszik pálinkát?”. Évike azonnal megértette, hogy vesztett, és már nyúlt is az üvegért... (Na jó, lehet hogy nem nyúlt, de akkor is ez maradt a legjobb választása.)

Évike meséje inntől ehhez hasonló történetekkel folytatódna, és közben elfelejtené megemlíteni a remek eredményeket: népzenei CD-ket, sikeres fellépéseket, hangverseket, díjnyertes tanítványokat. Még az „Oda-küjjel Andrásfalán” című könyvet, az Életfa díjat, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét és a Martin György-díjat is elfelejtené... De azt, hogy hogyan tekerte a limbó-hintót két természetes gyimesi asszonsággal a Margit-szigeten, és mit mondott a negyedik utas, Karácsony Lázár, mikor meglátott egy talpig műanyagba öltözött kocogót – na, azt elmondaná.

Így képzelem én el, mit mondana Fábián Éva, ha azt kérdezné tőle valaki, hogyan lett ő a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Az én véleményem szerint pedig azért, mert még a Nagykörúton is van élő magyar népművészet, ha Fábián Éva arra jár. Ez a művészet páratlanul gazdag és szép, és Évike mindig erre a szépségre figyel, sosem az úgynevezett „művészi önkifejezésre”. Minden tehetségével szolgálja a népművészetet, és nem fordítva: nem a népművészetet használja saját tehetsége fitogtatására. Így válik éneke és meséje hiteles tükörré, és abban a tükörben a magyar nép önmaga legszebb és legsajátabb arcát láthatja viszont – a tükörtartóval együtt. Ezt gondolom a népművészet igazi működésének, mert így a kimagasló tehetség sikere is visszazáll a közösségére. Ezt a szemléletet kapta Évike a bukovinai székeley őseitől, és ez az örökség még a XVIII. századnál is sokkal régibb.

Évike egyszer – a tőle telhető legünnepélyesebb hangon – megkért, hogy a temetésén majd furulyázzam el az istenségi betlehemesek „úti indulóját”. Megígértem – a tőlem telhető legünnepélyesebb hangon –, hogy meglesz. Ámde ő visszakérdezett: na és ő mit énekeljen az én temetésemen? Erre én – a tőlem telhető legtapintatosabb modorban – felhívtam a figyelmét arra, hogy iménti megegyezésünk alapján én furulyálok az ő temetésén. Azóta is töprengök, hogy hogyan is gondolhatta ezt az egészet, de egy biztos pontot azért látok. Magamnak is a legjobbat kívánom akkor, ha azt kérem: Isten éltesse soká Fábián Évát! ■

OTTHON- ÉS HELYKERESÉS AZ IRODALOM ÁLTAL

Kitartás során fogalmazódik meg az érvényes üzenet

Beszélgetés Simó Mártonnal - II. rész

– *Van-e benned valamiféle didaktikai kényszer arra vonatkozóan, hogy amit megírsz, azt pontosan értsék, sőt: meg is értsék, akik olvassák, hogy semmiféle téves eszmék, képzelgések ne szüremkedjenek be a narratívákba? Ezt a „módszert” további műveidben is alkalmazod majd?*

– Van olykor, de csak olyan mértékben, ahogy én azt helyesnek gondolom. Többen szememre vetik, te magad is, hogy túlzásba viszem a lábjegyzetelést. Erről azt mondtam korábban, hogy kell, mert a „jövőnek” írom, meg olyan olvasóknak, akik más környezetből valók és másfajta műveltség birtokosai. Segít ez a módszer, még akkor is, ha nehézkessé tesz olykor az olvasást. Ez velem is előfordul más szerzők olvasásakor, akiknek ilyen irányú „perverzításuk” van, de aztán rájövök, hogy hasznos. A jobb és mélyebb értelmezést segítik. Ha valaki tisztában van az adott kifejezéssel vagy a vonatkozással, az nyugodtan túlléphet rajtuk. Egyébként kaptam megerősítéseket olykor, hogy hasznos eljárás ez, és többletértéket ad a munkámnak, újabb jelentésréteget, készíttetéssel arra, hogy az olvasó nézen utána bizonyos dolgoknak. Ebben az értelemben sikeresnek mondható a *Gerzson szép délutánja* és az *Iker* című regényem is. A kritikusi és az olvasói vélemények egyaránt pozitív előjelűek. A most – 2023 novemberében – megjelent könyvemben, amely *A boldogabb ember* címet viseli, minimálisra csökkentettem a lábjegyzetek számát. Tudatosan harcolok ellenük, de kerül néha itt is olyan szövegkörnyezet, amikor a lapalji magyarázás elkerülhetetlen.

– *A kortárs magyar irodalmat és azon belül az erdélyi magyar prózát tekintve milyen eszmei-esztétikai vonulathoz vonzódsz? Kikkel vállalnál közösséget a műveik alapján? Mennyire fontos azonban itt is az íróban rejtőző ember, a karakter? Vallod-e, hogy a gerinc is esztétikai kategória, sőt...?!*

– Említettem a korábbiakban a kedvenc szerzőket. Két tucatnyian lehetnek, felerészben idegen nyelven alkotók, felerészben magyarok. Élők. Holtak. Halandók, de mindannyian valami Parnasszusról álmodók. Annak idején, amikor írni kezdtem, volt itt, Székelyudvarhelyen egy irodalmi körünk, s benne néhány „harcostárs”. Ha olyan körülmények lettek volna, mint mondjuk 1960 és 1970 között, amikor mondhatni, teljes generációk indultak innen – Magyar Lajos, Molnos Lajos, Farkas Árpád, Lőrincz József, Lőrincz György, Tömöry Péter, vagy úgy indultak, hogy el sem mentek, hiszen itt éltek mindvégig (!) –, ha időben és jó helyeken tovább tudunk tanulni, ha komoly közlési lehetőségekhez jutunk, akkor ma azt mondhatnánk, mi, akik 1980 és 1990 között itt kezdtünk, hogy történt egy írói-költői kirajzás a székely anyavárosból. Hogy társultunk más vidékeken élő kor- és nemzedéktársainkkal, és elidegeníthetetlenül saját hangon szólaltunk meg... Csak

hogy a lendület odalett! A rendszerváltozás körül többen megtorpant a tehetség, vagy ők maguk döntöttek úgy, hogy nem folytatják. Volt köztünk disszidens, akit örökre felszippanított a nyugati világ, volt olyan, aki tragikus körülmények között, igen fiatalon hunyt el, volt kolléga, aki elzüllött, s akadt, aki egyéb, „normális”, „igazi kenyérkereső foglalkozást” választott. Ami később következett – az nem is udvarhelyi gyökerű –, s már nem a „mi időnkben”, nem velünk történt. Innen közülünk jóformán senki nem szállt fel „arra a következő” vonatra, Csíkból, Vásárhelyről, Kolozsvárról, Váradról azonban többen is. Talán a körülmények szerencsétlen összjátéka folytán következett be ez a ki- és lemaradás, illetve az a tény is, hogy végül a *Székelyföld* című folyóirat Csíkszeredában jött létre Hargita Megye Tanácsa támogatásával, s ahol így kialakult egy új irodalmi centrum. Székelyudvarhely nem megtartó, hanem tehetségeket kibocsátó várossá lett; 1990 után tucatnyinál nagyobb az innen indult és értékes műveket produkáló szerzők kontingense... Én azt hiszem, hogy az alkotás folyamatában az íróból előjön a „lényegi ember”. Ott van a lélek bennünk, velünk, mellettünk. És nemcsak a gyarló hétköznapi figura, hanem az is ugyanakkor, aki vé válni szeretnénk.

– *Könyveid többnyire komor színekkel ecsetelik a múltat, de a jelent is, és értelemszerűen nem előlegeznek derűt a jövőnek sem. Mi ennek az oka? Hiszen a komor korok ellenére mindig akadt nem egy író, aki humorával, derűlátó történeteivel is tudott lelket önteni népébe.*

– Hát... Mit mondjak erre? Oda jutottam '90 után – tehát a dolog nem most kezdődött (!) –, hogy még a színházakban sem néztem meg a komédiákat, nem érdekelték a kabarék, a revük. Valahogy a viccek is odalettek, mert nem lehetett, nem kellett immár egy hitvány rendszert megcélózni az élcekkel. Inkább csak magunkat ostoroztuk kínunkban. A mai ütős humor fekete. Nem kínálja fel nekünk magát a boldog jövő. Mindezek ellenére azonban arra törekszem, hogy szép, érzékletes nyelvezetet használjak. Számptalan versötletet írtam bele a regényeimbe. Mert minek megtartani azt a sok verset vagy verskezdeményt „csak úgy”...? Várjunk vele, míg elhelyezhetjük egy vékony könyvecske szarkofágjában? Fené! Hadd szóljon, hadd kerüljön be téglaként a prózába, a nagyobb testbe, mert akkor nagyobb a tartása. És a hatása. Rengeteg anekdotát beolvasztok, amelyek ugyancsak sajátos „színt” biztosítanak. A táj és a rétegnyelv értékeit megtartva próbálom visszaadni az olvasónak a hely, a kor hangulatát. Olykor némi „rendes” humor is megcsillan az írásaimban, amely köztudomásúan nem tréfa, s amelyet azért észlelnek a népek. Kritikusom is leírta már, hogy megcsillantom olykor a humoro-

mat. A derűs pillanatok ritkák, de fontosak. A káprázató derű hiányát pótolják a történetek, az életből kiragadott anekdoták, amelyek egymásból burjánzanak. Ezt mesélők kedvnek tartják többen, és értékelik. Erről is esik szó olykor a méltatásokban.

– *Egyáltalán: dühbe hoz-e a megtapasztalt igazságtalanság, a tehetségtelenek dőre nyomulása, a rokonizmus és nepotizmus gyakori megnyilvánulása? A kánont alakítók tisztességtelensége? Az alpári pofátlanság? A művészetén kívüli, gyakran sunyi és aljas érdekek nyilvánvalósága?*

– Különösebben nem. Mert mit érek velem? Az idő majd „elhozza”. Máris látszik a sok falra hányt borsó, kár volt bizonyos emberekbe, bizonyos csoportosulásokba annyi (köz)pénzt befektetni, amikor máshol is – talán fontosabb helyeken – jól jöhetett volna az energia és a figyelem.

– *Milyen a viszonyod a környezettel, a lakással, a berendezésekkel, egyáltalán a tárgyakkal, szerszámokkal, eszközökkel? Van-e kedvenc tárgyaid, ruhadarabjaid, kedves emlékeid, amelyektől nem tudsz vagy nem is akarsz megválni?*

– Ilyen szempontból konzervatív vagyok. Viszonylag kevéssel beérem: a ruhadarabjaim hosszú évekig szolgálnak, akárcsak a megvásárolt készülékek, s a bútoraim is elég régiak, mert úgy alakítottam át őket, hogy elférjenek és praktikusan szolgáljanak engem a mostani dolgozószobámban. Ha arra kényszerülök, hogy lecseréljek egy-egy zakót vagy kabátot, a régihez hasonlót vásárolok, hogy „olyan” legyen. Ragaszkodom bizonyos márkákhoz. Kedvelem a természetes anyagokat – bőr, gyapjú, gyapot- és lenvászon –, a „klasszikus” színeket. Ha tehetem, hazai vagy európai eredetű árucikkeket vásárolok, bár mindenképpen csálnak... Hiába írja egy-egy terméken azt, hogy „Made in EU”, ha alatta alig olvasható apró bolha-betűkkel ez áll: „Parts from the P. R. C.” [People's Republic of China]... Újabban az bosszant – a legújabb energiamizéria korában, úgy fél éve –, hogy a helyi termékek ára magasabb lett, mint a nemzetközi márkáké. Emiatt erősítettünk rá idén-től még inkább családilag a saját kisgazdaságra: majdnem minden zöldséget és gyümölcsöt megtermelünk „falun”, csirkéket, tyúkokat tartunk, és minden évben akkora disznót vágunk, hogy húst, szalonnát, zsírt, kolbászt alig kell vásárolnunk a kereskedelemben... Pár hete történt egy bevásárlás alkalmával – mert elfogyott a tavalyi disznó maradéka a hűtőből és a kamrából –, amikor megláttam, hogy 20 lej fölött – cca. 5 euró körül – jár a csont nélküli sertéshús kilójának az ára, azonnal hazatelefonáltam az asszonynak, hogy megvehetem-e. Ugyanígy jártam a húszdekárs vajjal – ez éppen 12 lej/2,5 euró volt –, meg a 40 lej (mintegy 8 euró) fölötti szintre árazott sajttal is... A férfiúi autonómiának vannak bizonyos korlátai, elkerülendő további vitákat, időnként tisztázni kell a dolgokat. Hosszútávon: vissza a gyökerekhez, s ez nem csupán egyszerű regény- vagy novellatéma! Becsülni kell a rendelkezésre álló birtokokat, közben dolgozni a kertjeinkben. Haszonnal járnak az izasztó munkák, és ráadásul egészségesek is... Ez már az intimebb családi szféra. Nem titkolom, hogy a feleségem hatása alatt élek sok szempontból. Mert fő a biztonság, a takarékoság. Magamtól nem vagyok képes apró részletekre figyelni. És nagy öröm, hogy a gyermekeim ugyanígy gondolkodnak. Főleg a kisebbik fiam.

– *Mennyire vagy családszerető, családcentrikus?*

– Évtizedek óta családszerető és családcentrikus vagyok. Kimondottan sokat szenvedtem amiatt, hogy a deviáns

magatartás „kiütött” belőlem, és képtelen voltam azt a pályát megfutni, amelyre eleve predesztinált voltam. Sem paraszt, sem munkás nem lett belőlem. Az elődeim által felmutatott viselkedésminták számomra követhetetlenek voltak. Aztán egy ideig – a múlt évszázad nyolcvanas éveiben, azaz a múlt évezred utolsó előtti évtizedében – úgy éreztem, hogy a nemzedékemnek is annyi. Hogy nem lehet felfelé vagy előbbre lépni. Vagy beilleszkedünk. Vagy elszökünk. Vagy belepustulunk. Valahogy kibírtam, s aztán lett, ami lett. Nagy öröm a család. Nagy öröm az is, hogy szakmailag megtaláltam az egyensúlyt, a helyes utat, még akkor is, ha ez nem nyújt „hej, de milyen fényes” és könnyed megélhetést.

– *Hogyan viszonyulsz a kritikához? Gátol-e a további munkában, ha elmarasztalóan beszélnek, írnak rólad? Kedved szegik-e a kisebb-nagyobb csalódások?*

– Nem kaptam letaglózó kritikákat. Sőt! Többnyire jókat... Bár van depresszióra való hajlamom, de amióta prózaíró vagyok, ilyesmi nem ütött ki rajtam. Ettől függetlenül azért voltak olyan pillanataim, amelyekre nem szívesen emlékszem vissza. Sokszor jártam úgy, hogy „semmi nem akart összejönni”. Viszont mindenért kárpótol, hogy elsajátítottam a prózaírás rejtelmait. Annál nagyobb elégtétel nem nagyon létezik számomra a világon, mint az a „teremtési helyzet”, amikor elmerülök egy-egy témában, és az életre keltett hősökben „munkálni kezd az élet”. Nem én viszem a történeteket, hanem ők! Lehetséges, hogy a költészetben is van ilyen, de én a prózai szövegben, a „történetmesélésben” találtam meg ezt a fajta boldogságot.

– *Harcos alkatod minden esetben sikerre vitte akarodat? Célért értél? Vagy a révtől még messzire vagy? Mit szeretnél még megvalósítani?*

– Úgy vélem, hogy ez idáig csak töredékét voltam képes megvalósítani annak, amit elképzelttem vagy terveztem. De feltételezem, hogy más írók is így vannak ezzel. Néha bántott, hogy kicsi a nép, szűk a magyar nyelv a befogadáshoz. Hogy szűk az erdélyi és a székely „skanzen”. Én azonban magyar író vagyok. Ha angolszáz, vagy spanyol, vagy francia nyelvi környezetben élnék és dolgoznék, ennyire „felhozatal” után már simán megélhetnék a honoráriumaimból. Ez van. Változni nem fog... Kicsi piac, kicsi pénz. Mindig van valami „polgári” foglalkozásom is. Sosem gondoltam arra, hogy ennyire marhaság fog történni velünk a mi életünkben! Azt reméltem 1989 decemberében, hogy ráállunk majd egy szép és demokratikus, jóléti életpályára. Ki hitte volna, hogy ennyire üres a „páneurópai” eszme? Ki hitte volna, hogy egy szép napon valami „tátrárjárás” szerű népmozgalomra ébredünk? Ki hitte volna, hogy ennyire egészségtelen az „amerikanizálódás”? Hogy itt vagyunk e helyt, az egy vagy ki tudja hány pólusának gondolt világrend kapujában, s ráadásul ismét egy ütközőzónában? Szeretném érteni a jelent. Remélni a közelebbi és az emberhez méltó jövőt. És szeretnék érvényes evidenciákat megtanulni. Megállapítani? Nem biztos, hogy ez teljességgel sikerül, de menet közben a való világ és a fantázia megszülni-megírni talán majd velem, itt, a valós és a fantázia szubjektív mezsgyéin pár olyan sorsot, amelyekből kiszűrhetünk érvényes igazságokat. És ezek – olvasás által – segítenek majd az embereknek. Bízom abban, hogy még sokáig együtt lehetünk: én, a szöveg és a befogadó közösség.

Böloni Domokos

Hazai világzenei és új-folk albumok 2023-ban

Talán az alábbi összeállítást látva nem tűnik fel, de 2023-ban kevesebb nép- és világzenei lemez jelent meg, mint korábban. Ez elsősorban a zeneipar tempós átrendeződésével függhet össze. Minden fizikai megjelenés felkerül a nemzetközi digitális terjesztésnek köszönhetően az ismert streaming felületekre, de közülük nem mindegyik jelenik meg ma már fizikai hanghordozón is – néha maguk a muzsikások azért publikálják némelyiket szerzői kiadásban. Ezen felül a folkban érdekelt lemezkiadók majd' mindegyike megtorpant itthon, vagy akár le is állt, szinte csak a Fonó van talpon, de már ők sem adnak ki mindent CD-n. A zenészek és a zenerajongók nagy része még a klasszikus metódus híve: összeáll egy albumnyi anyag, amit ki lehet adni, bekerül a boltokba és webshopokba, el lehet vinni turnékra, és odarakni a merch-pultra a pólók mellé. Ez már inkább nemzetközi adat: a turnézó bandák bevételének akár egyharmadát is a különböző zenekari termékekből származó eladás biztosítja. Az átrendeződés bizonytalanságokat szül, ebben nincs is semmi meglepő, de készülnek még igazi albumok, a népzene és a köréjük rendezhető zsánerek sem a különböző ütemezésével kihozott dalokról szólnak, amik majd jók lesznek ilyen-olyan playlistekre, ezeken a szintereken még nagyobb ívű koncepciók formálódnak, hosszabb kibontásra érdemes gondolatok, egész estés koncertprogramok. A rohamos változások az egyes albumok minőségére ugyan nincsenek hatással, de a zenekarok életére, sőt létére bizonyos szinteken már igen. Most azonban még van minek örülni.

*

CSEREPES REMIX: PINK (FONÓ)

Cserepes Károly népzenei kitalálásait (Vízöntő) követően egészen sajátos utat követt ki magának: remixer(nek önnevezett) munkája kétpólusú, először is fogja a régmúlt népzenei gyűjtéseit és úgy kalibrálja át őket valami mássá, hogy az eredeti dallamokhoz, az adatközlők énekéhez valójába nem nyúl, hanem elektronikus elemekből szerkesztett montázsokkal, ritmusokkal, ambient-terekkel öleli körbe őket. Ezek a beágyazódá-

sok meglepően egységes új univerzumot képeznek, mintha minden összetevő eleve azért született volna, hogy létének egy pontján új lakható helyet találjon magának egy másik univerzumban. Az alkotói szándékhoz tartozik a zenei gyökerek időbeli átmenésével és új formákba ültetésével egy újabb közönségkör bevonása is. Cserepes nem kizárólag a régmúltban kutakodik, pár éve a gyerekmondókákban talált megfelelő alapanyagra, most pedig visszakanyarodva az autentikus népzenehez, 60-70 évvel ezelőtti felvételeket emelt fókuszba, hozzájuk rendelve – és ez a másik fő alkotói pólus – valamilyen műfajidegen, vagy annak tűnő zenei elemet. Viszont rendre kiderül, hogy ezek aztán mégsem feltétlenül tájidegenek, például a szintén az ötvenes-hatvanas évekből származó blues és jazz szekvenciák a népzeneihez némileg hasonló hatású érzelmi húrokat pengetnek meg az emberben. Merthogy a maradandóbb kultúrpillanatok előbb-utóbb szentdesednek, beépülnek a kollektív tudatba, hogy aztán a különböző új elegyekbe is belevigyék sajátos ízfokozóikat. Az album streamingre kerülése óta minden nap meghallgatom, többször is. A kiadói tájékoztatóban olvasni, hogy ezt a hatodik Remix-fejezetet szánja Cserepes az utolsónak a sorban, nos, nem vagyok még felkészülve arra, hogy jövő ilyenkor már ne kapjam meg életmentő cseppeként a következő adagomat belőle...

*

KOBZA VAJK: CSILLANÁS (SZERZŐI)

Vajk új szólóalbumával a rég megkezdett utat folytatja, aminek hallha-

tóan most lerakott építőkövei rendkívül komolyan vett és tudatos munkával kifaragott, egyre anyagtalannabb minőségekből készülnek. Erre egyenes utalást tesz maga a cím is, miközben azért épp abban a fázisban járunk, amit Vajk Kátai Mihálytól vett idézettel támaszt alá: „A visszaút végpontján újra a szellemkő alá hullok. Visszakényszerülök a történelmi létbe, a megosztottság világába, a pokollakók tömegmocsarába, ahol az éhségörnyek zabálják föl lélekkincseimet.”. Ez pedig már a szellemi szakasz, amikor egyszerre van érzékelve mélység és magasság, az égiekbe vetett mélységes bizalom és a lelki-szellemi megpróbáltatások párhuzamos észlelése, a vágyott objektív igazság a szubjektummal kavrodva billegtetni az embert öröknek tűnő fájdalmak és a valódi szépség közt hanyódva. Vajk arab és török lanttal varázsolja körénk állhatatos kitartással azokat a hangszönyegeteket, amikbe mártózva-hemperegve mi is átélhetjük saját megpróbáltatásainkat. Bár több zenészbarátja közreműködik ütős, fúvós és vonós hangszerekkel, a zenei és hangzóteret, néha az érzelmi-kamrákat is kitöltve – és pont ez a szerepük – afféle állomásjelzők és támasztékok, amikkel még jobban kiemelik Vajk játékának megtorpánás nélküli ívét, ahogyan akadályait meghaladva igyekszik vágyott célja felé. Eddig is jelentős albumokat hozott össze, de most minden vonatkozásban szintet lépett, például a kitartás oltárán kezd feláldozni a lelkiség zavaros vágyvilágát. Nehéz terep, de ilyen komolysággal már kivételesen inspiráló, és talán elsősorban azért, mert túl van a pusztázó szórakoztatás fázisán.

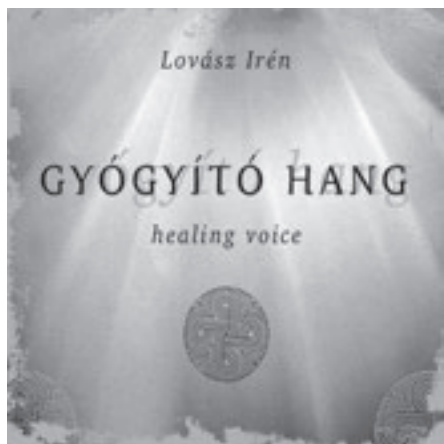
KORPÁS ÉVI: PIRIPOTTY (FONÓ)

Ez a gyereklemez nem kizárólag a kicsiknek szól, sokkal inkább a mindenkiben ott élő-lappangó belső gyermeknek. Játékossága, bölcsessége, a népzeneből kinyerhető ilyen-olyan elemek ügyes vegyítése és egymásra építése mesteri; Évi karakteres, kiművelt hangja és énektechnikája pedig mindazt magába sűríti, ami egyaránt hordozza a klasszikus népdal esszenciáit, a mesélős hangvételt, az életszeretet derűjét és azokat a művészi invenciókat, amelyek ezt az egészet egységbe és a mai hallgató számára is dekódolhatóvá varázsolják. Ez a fajta mesés mámor, amiben próza, vers, népdal, csárdás, cigányzene, pengetős folk, swing és egyéb kerekességek gördülnek elő fénylően vibrálva, nem titkolt mosollyal vezet el oda, ahol minden kezdődik: saját létünk tisztasobájába, hogy onnan aztán feltöltődve roboghassunk tovább ilyen-olyan dolgainkra.

*

LOVÁSZ IRÉN: GYÓGYÍTÓ HANG (SIREN VOICES)

A leggyógyítóbb az emberi hang, és Lovász Irén évtizedek óta készülő lemezsorozatát ismerve ez nem is kétséges: lényében és szándékaiban a

természet megcsodálható és hangzó emanációi lépnek frigyre az emberi kultúra legősibb rétegeiből kinövekedett, majd az elmúlt évszázadokban nemzeti, tájegységi és kultúrkörökhöz igazodó formáikkal. Ezek az erőadó és minden tekintetben lesallangozott népzének aztán utat találtak kutatókhoz, énekesekhez és zenészekhez is, hogy a revelációkat követően ők pedig egyre tudatosabb és kreatívabb szándékokkal nyúlhassanak ebbe a majd' feneketlen zsákba, hogy abból saját energiáikat is beleárasztva adhassák tovább a színe-javát. Lovász Irén egy személyben kutató és művész, akusztikus-ambient kicsengésű új-népzene muzsikáját és tündéri énekhangját hosszan lehet elemezni, most meg kell elégednünk annyival: a beljüket szőtt imaginatív és inspiratív létrán közlekedve mindannyiunk számára bejárhatók mélységek és magasságok. Ez az új album egyértelműen az eddigi életmű csúcsa. És még énekes partnert is talált maga mellé ezen a nehéz, áldozatos munkát követelő úton az ifjabb generációból, Deva-t, azaz Takács Dorinát, nyilván meglátva, megérezve benne azt a tehetséget és odaadást, ami elég lesz a következő évtizedekre, fenntartani és továbbvinni a lángot...

*

MAGOS EGYÜTTES: BARTÓK 1914 (FONÓ)

„Bartók Béla az I. világháború kitörése előtt, 1914 áprilisában indult el Maros-Torda megyébe, és végül ez az utazás lett a komponista utolsó nagy erdélyi népzenei gyűjtőútja. A néhány hónappal később kezdődő világháború és az azt követő történelmi folyamatok végleg elsöpörték az autentikus népzene az állapotát, melyet az itt készített felvételek őriznek.” – olvashatjuk a lemez promóciós kísérszövegében, és ez a fájdalmas lemezfelvezető rávilágít két dologra is: mennyi-mennyi pótolhatatlan érték vesztett el mára a történelem viharai és a világ tempós változásai következtében, viszont nagy formátumú gyűjtőink áldozatos munkája révén oly sok máig a rendelkezésünkre áll. A hagyományos népzene, azon belül is bizonyos régiókhoz kötött dalok és tánczenék értő, pontos feltérképezésében és megszólaltatásában érdekelt Magos Együttes azok közé tartozik, akik tovább éltetik a hagyomány értékeit, mégpedig újra élővé varázsol-

va, nem hagyva meg pusztán a múzeumokban porosodni, azaz sokoldalú, zeneileg, szövegileg és narrációban is színes tablókat festenek a múlt lenyomatai alapján. Ez a vendégzenészekkel, adatközlőkkel kiegészült felállításban készült (vonós- és furulyás zenét, valamint énekes dalokat is feldolgozó) anyag úgy állít emléket ennek a konkrét gyűjtőútnak (megszólaltatva archív felvételtől magát a zeneszerzőt is), hogy ezen felül mesterien felépített, rádiójáték-szerűen látható szerkezetével érintésközelbe hozza a bartóki szellemiség esszenciáit.

*

MAKÁM: INSTRUMENTAL 1 – KERENGŐ (Z PARAVÁN)

A nyolcvanas évek eleje óta működő Makám átment néhány inkarnáción tagságban és zeneiségben egyaránt, az új évezredben a magyar népzene és népdal újrafelfedezésére került a fókuszpáztázás, a feldolgozás pedig olyan eredményekre vezetett hangszerelésben és hangulati kicsengésekben, amik a Krulik Zoltán vezette Makámot saját útján nem csak megtartják, de minden lépésével megerősítik. A nagyszerű muzsikusokkal és később önálló karriereket befutó énekesnőkkel rögzített anyagok jó ré-

sze klasszikussá érett – a különböző tematikus koncertprogramok pedig több párhuzamos Makám felállással zajlanak a mai napig. A sűrű menetrend és az újkori lemezek hosszú sora mellett talán már kevesen emlékeznek rá, hogy az első húsz évben instrumentális etno-zenekarként üzemelt, magába olvasztva archaikus-, jazz- és kortárszenei törekvéseket, távol-keleti elemeket éppúgy, mint balkáni és magyar népzenei ízeket. Hogy ez a már akkor is változó felállással zajló, elmélyült és nagy ívű albumokat eredményező időszak ne tűnjön a feledés homályába, lemezsorozatot indított a Z Paraván Kiadó tematikus egységekben térképezve fel a Makám múltját. A *Kerengőre* hat hosszú tétel került – három '87-ből, kettő '94-ből, egy pedig '97-ből –, és bár ez a korszak ismert lehet korábbi albumokról, egyértelmű, hogy a dalos Makámhoz rendelt füleket érdemes átállítani valami másra. Mégpedig rákészülést igénylő, nagyleptékű utazásokhoz, és közben nem az a kérdés, mikor jön újra a refrén, és melyik is ez a dal, mert itt, ha rászánjuk magunkat erre a különleges körre, akkor elszakadhatunk mindennapjaink profán időbevetettségének színtereitől, hogy kitágult tudattal lépünk új gondolati és érzelmi síkokra, szakrálisabb látásmódokkal ismerkedve. Megtisztító erejű kilépés a popzene kereteiből.

*

NAPFONAT: HARMATCSEPPBEN ÉL A VILÁG BENNEM (FONÓ)

Az öttagú Napfonat (Szalay Heni, Szarka Anita, Tóth Eszter, Tóth Orsi, Volkova Krisztina) alapvetően a cappella együttes, és az, hogy néha dobok és más csilingelő ütőhangszerek kísérik közel sem tolakodó üzemmódban a dalokat, az ősi zenéssel rokonítják a produkciót. Az ilyesmit

eleve természetközeli érzékeljük, az album négy-elem tematikára épülő szerkezete pedig tovább erősíti ezt a modern prózaiságtól való elemelkedést. A népzenei és egyéb hatások nem is válnak el egymástól, az album íve energikus, de éteri húzással utaztat át egy, az érzéseket és a gondolati életet is megmozgató felnőttmesén, ami pazar világépítésben és zenei narrációban egyaránt. (Minap kijött streamingre a harmadik albumuk is *Égből, fényből...* címmel, ami a karácsonyhoz köthető egyetemes emberi értékeket fogalmazza meg a hagyományokat szem előtt tartva, de a rájuk jellemző újító szellemben.)

*

PAÁR JULCSI: RÓKATÁNC (FONÓ)

Paár Julcsi tüzes, vérbő meselemezeiről továbbra sem szándékozom lemondani, és az egy dolog, hogy az effélék egyébként sincsenek korhoz kötve, kimondottan bárkihez szólnak, de én titkon tudom, hogy igazából pont nekem íródnak. Egyértelműen az én ízlésemhez, temperamentumomhoz és lelki alkatomhoz lett ez a *Rókatánc* hangszerelve, elmuzsikálva és elregélve. És nem csak ez a *Rókatánc*, merthogy minden eddigi Paár Julcsi meselemez nekem készült, és most a Dalindát csak azért nem említem, mert azt majd akkor sajátítom ki, amikor aktualitása lesz. Mivel annyira egyben van a *Rókatánc* zeneiségében, prózai és énekelt szövegezésében – a róka-perspektíva a szemléletmódokkal való játéktereket is szélesíti –, műfaji és hangszerelési (uralt) kavalkádjával, hogy a mindenre kiterjedő részletek és zsánerek sorolása csak felesleges szétszalazgatása lenne játékos-pajkosságának, időtlen bölcsességének, megnyugtató és boldogító kekszségének, ezért elég annyi zárzóként: kimeríthetetlen örömforrás.

SALAMON SOMA: TUDAT ALATT (FONÓ)

Az egyetlen mondatnyi kísérőszöveg a borítóra íródott: „A lemez anyaga nem népzene”. Pedig de. Abban az értelemben bizonyosan, hogy egy népzeneiken nevelkedett, annak teljes körét kitanult, majd azt különböző zenekarokban koncerteken és táncházakban is alkalmazó muzsikus első szólólemezén nem is tehet mást, mint az ezeryi áthatást, ennek a szerelmes kultúrának a kiérlelt esszenciáit valahogyan visszaadja, amit magába szívott, azt kiárasztja. Teszi ezt úgy, mintha nem is csak az embereknek, mestereinek és a tájnak adná tovább, hanem az égnek. Még akkor is, ha ő maga ezt a munkát és alkotási folyamatot az úton levés fázisainak érzi: „Kíváncsi voltam, elindultam; félhomályos, ismeretlen ösvényen, magam felé. Mielőtt visszafordultam, különös dallamok szegődtek mellém. Koruk nincs, érvényük talányos. Eltörnek és összeforognak, összetartanak és szétszaladnak. Ha egyvégtében hallgatod, talán van történetük is.”. És bár meglehet, hogy nem konkrét népzeneik szólalnak itt meg, az érzés és átélhetőség, a célzott szervek ugyanazok, legfőképpen az álmokból ébredő szív. Pőrén megszólaló furulyazene tán sosem volt még ilyen érzékeny és éterien áradó.

*

TAKÁTS ESZTER – MOLNÁR ZOLTÁN: JÖNNEK CSODÁK (SZERZŐI)

Pop és folk, mindkettőből az indie-fajta, de nehogy afféle modern csörtékre gondoljunk, vagy bármi lájtos megúszásra, Eszti mindent komolyan vesz, főleg a dalt magát. És az, hogy közben, míg épp nem figyel, vagy ha mégis, akkor szándékosan rak bele reggae-t, sanzont, bluest, népzenei, örömteli kinyílást a természet, a szerelem és az ég felé, mert nyilván

egyéb dolgokat is megnevezhetnénk Eszti szentháromságának, de most ez pont jó lesz, mert mint mondtam, úgyis a dal az első. És azt is nagyon jól tudja, hogy a dalszerzés, az előadói lét, az éneklés, a szövegek kiformalása, akár pár hang megpengetése, nem hivatalnokfoglalkozás, és akkor jut el mindenkihez és bárkihez, ha a túlsó parton is érzékelik. Mert akkor hallják meg igazán elől is. Ez az új album magas hőfokon ég, miközben elviselhetővé lágyítja a megértő szeretet dallama. Nem is könnyű elhinni ennyi szenvedélyt, türelmet és kedves odafordulást egyben, egy emberben. Mivel természetes bájjal nyújtotta át ezt a tizenegy dalt az egész kozmosznak, így én sem hallgathatom el mások elől: ez most az egyik legszívmengetőbb poplemez.

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrásy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

* TÍMÁR SÁRA ÉS ZENEKARA: ÉNEK A HATÁRTALANRÓL (FONÓ)

Tímár Sára és Zenekara a *Népdallá vált Petőfi versek* album után pár hónappal kihozta ezt a Weöres és Kányádi versfeldolgozásokat sorjázó lemezét is, ami jól mutatja, hogy a költészet, a valódi és érzékeny, a világ későbbi változásait is leképezni tudó líra olyan erő, amely rá tud mutatni a nagy sorsfordulókra, és spirituális magasságokig vinni az ember legégetőbb kérdéseit. A lélek ügyeinek rendbe tételére, és a fájdalmas sarokpontokig jutás oldására az ima erejéig hatoló poéma mindenkor alkalmas, éppúgy megnyugtat és old, mint amennyire felkavarja és megbolygatja élet és halál, szerelem és elengedés görcseit, és talán az a legizgalmasabb az egészben, hogy sosem lehet felkészülni a bátor odaszánás kimenetelére. Ez az album épp ilyen, felemel, majd elenged, magához ránt, aztán a mélységekbe vet, nem kímélve kicsinységeinket és gyáva életfélelmeinket. Időnként meg is tévedtem, egyszerűen csak beleálmotam magam, és közben olyasmiket fogalmaztam, hogy na, végre itt egy album a nagyok, a Makám, Bogárné Szilvia, és egyéb gyöngyfüzerek örökségét lelkesen tovább vivő, gazdagon rétegzett, bikaerős új-népzene, semmi faxni, csak az energiák áradása. De nem csak ennyi. Nem mintha ez kevés lenne, ahogy mondani szokás, már ennyiért többen fél karukat odaadnák, de Tímár Sára és Zenekara ennél tovább jutott, jóval magasabbra, mint eldadni bírom. Ez már a kevesek játéktere: úgy ránt eksztázisba, hogy közben tiszta marad szív és fej. Valami ilyesmiről van itt szó.

Rácz Mihály
(langolo.hu, 2023.12.19.)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

KISTEREM

2024. április 17. szerda 19.30

Képiró

Duna Táncműhely

április 18. csütörtök 19.30

Up

Gangaray Dance Company

április 19. péntek 19.30

Car(wo)men

Feledi János – Feledi Project

április 20. szombat 19.30

Az ötödik Sally

Pirók Zsófia

április 22. hétfő 18.00

Kulisszák mögött

Nemzeti Táncszínház

április 23. keddi; 24. szerda 10.00

április 30. keddi 10.00; 18.00

Talpak alatt

Duna Táncműhely, Káva Kulturális Műhely, Nemzeti Táncszínház

április 26. péntek 19.30

Szentivánéji álom

Kulcsár Noémi Tellabor

május 3. péntek 19.30

DISCO 142

Fehér Ferenc

május 8. szerda 19.30

BABAHÁZ

Kulcsár Noémi Tellabor

május 10. péntek 19.30

Nasty

Susanna Leinonen Company

május 12. vasárnap 17.00

Lábujjhegyen – Zenéről és táncról, párban

Megyeri Léna – Bösze Ádám

További információ és jegyvásárlás:
www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Nemzeti
Táncszínház

EGYÜTT. Inaktelki képek 2000–2002

Időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban

Fotó 2000–2002: Winter Erzsébet • Kurátorok: Danó Orsolya, Fülöp Hajnalka

Látványterv: Boros Viktória • Grafika: Hódi Rezső Farkas • Fotó a kiállításról: Incze László

A kiállítás képeit 2000 és 2002 között Winter Erzsébet (1941–2020), a múzeum fényképésze készítette, amikor Fülöp Hajnalka muzeológust több alkalommal is elkísérte Inaktelkére terepmunkára. A színes diapozitívok dokumentációs céllal készültek, az etnográfiai kutatás fontos adalékai. A fotózás témáját az ott tartózkodáskor történő hétköznapi és ünnepi események kínálták. A kiállítás olyan, mindannyiunk számára ismerős és aktuális témára hívja fel a figyelmet, mint a közösségek lehetséges működése, az adott és a választott közösségek szerepe az egyén életében. A fotók és a szövegek segítségével mondjuk el, hogy a hétköznapi tevékenységek és ünnepek alkalmával hogyan kapcsolódtak egymáshoz az inaktelkiek, és kapcsolataikon keresztül hogyan működtették a faluközösséget.

Inaktelke Kalotaszegen, Kolozsvár és Bánffyhunrad között nagyjából félúton, a Nádas mentén található. Az ünneplő falu a néptánc, a népzene iránt érdeklődők, a táncmozgalom körében jól ismert. A helybeliek megszokták, hogy az idegenből érkező vendégek gyakran fényképezik és filmezik őket lakodalmakban, táncos mulatságokban.

A hétköznapi Inaktelke nagyon különbözik az ünnepitől, kevésbé látványos, megismeréséhez több időre van szükség, mint néhány nap. A kiállítás képei a faluban hosszú terepmunkát végző kutató és az időnként hozzá csatlakozó fényképész szubjektív szűrőjén keresztül adnak betekintést a falu életébe. A kiállítás olyan kurátori konstrukció, amely elsősorban a hétköznapi életre, a közösséget fenntartó és működtető kapcsolatokra, egyén és közösség viszonyára fókuszál, de nem a falubeli élet teljességének bemutatására törekszik.

A Néprajzi Múzeum diapozitívgyűjteményéből válogatva, a három év alatt készült gazdag fotóanyag szűk ötödének segítségével beszélünk a falu lakóinak kapcsolatairól. A terepmunka és a terepen való fotózás gyakran kiszámíthatatlan, esetleges. Ilyenek a bemutatott képek is. Helyenként nem egészen élesek, nem tökéletes kompozíciók. A mindennapi élet kiragadott mozzanataiban, a megállított pillanatokban így mutatható meg a természetes rendezetlenség, a hétköznapi fesztelensége, ami éles ellentétben

áll az általánosan ismert ünneplő Kalotaszeg szigorúan szabályozott megjelenésével.

A kiállítóterben a külső falakon a kutatásról, a néprajzi fotó szerepéről és a képek módszertanáról beszélünk, vagyis a képek „múzeumi keretét” mutatjuk be. A kiállítási teret tagoló koncentrikus körívek a falubeliek életét szabályozó és egyben, megtartó közösségre utalnak. Az installáció íves falai ugyanakkor a falu fizikai terét is leképezik, átjárhatóságukkal jelzik, hogy ez a közösség nem zárt, lakói kapcsolatban állnak közvetlen és tágabb környezetükkel. A látogatókat arra hívjuk, hogy lépjenek be és tetszés szerinti irányt választva bolyongjanak a konstruált mikrovilágban, éljenek az ismeretszerzés és az önreflexió lehetőségével. A térben kívülről, a határ képei mentén befelé haladva közelíthetünk a falu utcáihoz, a nyilvános tereken végighaladva jutunk el a családi képekhez és az egyén intim terébe.

A kiállítás fontos eleme az a film, amelyet 2023-ban a lokális emlékezet dokumentálása céljából készítettünk. Winter Erzsébet fotóit visszavittük Inaktelkére, és a helybeliekkel arról beszélgettünk, milyen emlékeket, történeteket indítanak el bennük ezek a képek, hogyan látják a húsz évvel ezelőtti önmagukat, és mi jut eszükbe azokról, akik már nem élnek. A fotózás óta eltelt időszakban megváltozott a falu élete, a filmen ezekről a változásokról is beszélnek.

Danó Orsolya, Fülöp Hajnalka

Winter Erzsébet felvételei

- *Idős asszony juhtejért megy a határba. Inaktelke, 2001.*
Néprajzi Múzeum D 36111
- *A tehének kihajtása az esti fejest követően. Inaktelke, 2000.*
Néprajzi Múzeum D 34531
- *Keresztelő, vonulás a templomba. Inaktelke, 2002.*
Néprajzi Múzeum D 36737
- *Fényképezkedés a kapuban. Inaktelke, 2000.*
Néprajzi Múzeum D 34408
- *Család a kapuban. Inaktelke, 2000.*
Néprajzi Múzeum D 34415

Resócki Rolland: Javaslat a vajdasági Tisza mente tradicionális férfi viseletének színpadi megjelenítéséhez

BEVEZETŐ

Dolgozatom célja a vajdasági Tisza mente férfi viseletének bemutatása, elsődlegesen néptánc-színpadi megjelenítés szándékával. Tanulmányomban ajánlást teszek arra vonatkozóan, hogy a férfi „népi előadóművészeket” milyen „hagyományosnak” tekinthető öltözetben tanácsos színpadra állítani, különös figyelmet fordítva a vajdasági Tisza mente öltözetének megfelelő korszakolására. Ennek fő oka, hogy 1900-as évek második felére, amikor a területen néprajzi vonatkozású – főként táncos – filmezéseket készítettek, a hagyományos viseletből már semmi nem maradt fent. Ebből kifolyólag csak a korábbi adatokra és kutatásokra támaszkodhatunk. Forrásul elsősorban a korabeli helyi fényképeket, terepen őrzött tárgyakat, valamint írásos forrásokat, visszaemlékezéseket használok. További bizonytalanságot okoz, hogy a fotók általában nincsenek pontosan datálva, ezért nehéz a viselet fejlődésére, a változások pontos időrendjére következtetni belőlük. A visszaemlékezésekből és a képi dokumentumok alapján egy mozaikos kép rajzolódik ki, melyben szinte személyfüggőnek tűnik, hogy az illető ragaszkodott-e még a hagyományos öltözethez vagy már az aktuális polgári divat szerint öltözködött. A rendelkezésre álló fotók elemzésekor számos szempontot kell figyelembe vennünk. Például, hogy milyen alkalmat ábrázol a kép, az azon látható személyek milyen korúak, milyen szociális helyzetben lehettek stb. Természetesen sok kérdés esetében csak találgathatunk, azonban mégis nagyon fontos forrásnak kell tekintenünk ezeket a képeket, hiszen a viselet rekonstrukcióját nélkülük nem valósíthatjuk meg. A végkövetkeztetések levonását az is nehezíti, hogy eddig még nem került elő olyan fénykép, amelyen tradicionálisnak tekinthető viseletben táncolnak.¹ A vizsgált terület számos tekintetben megegyező jeleket és hasonlóságokat mutat a Szeged környéki települések vonatkozásában,² ezért téziseim igazolásául és támpontjául ezeket az adatokat veszem viszonyítási alapul.³

*

A RÉGIÓ BEMUTATÁSA

Vajdaság Szerbia északi, Magyarországgal határos, részben magyarok által lakott területe. Három nagy folyója, a Duna, a Tisza

1

2a

2b

és a Száva három földrajzi területre osztja a tartományt: Bácskára, Bánátra (Bánság-
ra) és Szerémségre. Jelenkori néprajzi vizsgálatok alapján megállapíthatjuk, hogy a Ti-

sza mente bácskai és bánsági oldalára kulturális értelemben is egységes kistérségiékné tekinthetünk.⁴ A vidéket olyan mezővárosok határozták meg, mint Magyarkanizsa, Zenta és Óbecse (mind a Tiszai Kamarakerület részei), valamint a közeli nagyobb városok, Szeged és Szabadka hatása is jelentős lehetett.

A Tisza mente egész paraszti kultúrája jellemző a nagyfokú polgárosultságra. Viselete az Alföld mezővárosi jellegű viselet-hagyományához kötődik. A polgári ízlés követése különösen a nők viseletére jellemző, így a XIX–XX. század fordulójára a háziipari anyagok használata teljesen háttérbe szorul, régiesebb elemek, mint a vászongatya, bocskor, suba és más, bőrből készült ruhadarabok a férfiak viseletében tovább jellemzőek maradtak.⁵

A *Magyar népművészet* című könyvükben Fél Edit, Hofer Tamás és Csilléry Klára a következőket írja: „...A vászoning és gatyá – alsó- és felsőruha szerepében – nagymúltú az alföldi és az egész magyar férfiviseletben. Viselésük helyenként fennmaradt egészen a második világháborúig. Az alföldi férfiak három jeles felső ruhadarabja: a suba, a ködmön és a szűr, formáját évszázadok során megtartotta és jobbára csak díszait változtatta. Rendesen mesteremberek, szűcsök és szűrszabók készítették, bár az egyszerű bőruháknak készítéséhez értettek a pásztorok is.”⁶ A vászon ruhadarabokra alapuló inges-gatyás öltözet még az 1920-as években is megtalálható volt – nemcsak az idősek, hanem a fiatalok főleg munkára való ruhájaként. Az ünnepi gyolcsingeket, völegényingeket⁷ a dél-alföldi fehérhímezés helyi motívumai díszítették. Ezekből az I. világháborút megelőző években készültek az utolsó darabok. Az ünnepi alkalmakra főként posztóruhát és annak elemeit öltötték magukra a férfiak. A fekete posztó a XX. század elején terjedt el. Az 1920-as évek közepétől a szűk szárú nadrágot felváltotta a bő csizmanadrág, ún. *priccses nadrág*. A következő évtizedben már a posztó helyett egyre inkább a bársony, illetve a szövet vált a férfiruha alapanyagává, a munkára viselt ruházat szintén a harmincas években változott meg.⁸

„...Az Alföld a népművészet kibontakozásában is előtte járt az ország számos vidékének. Ugyanakkor korán bekövetkezett itt

a népművészet visszavonulása a táji vonásokat elmosó polgári ízlés elől. Mintegy két-tévált és két különböző útra tért a tárgyi világ alakulása. Az öltözködés és a lakberendezés abban az időszakban, amikor a környező tájakon a színes parasztstílusok még csak virágozni kezdtek, itt már városias-polgári formába fordult.⁹ A Tisza mentéről korántsem állítható, hogy olyan egyedi, paraszti stílusú népviselettel rendelkezett volna, mint Nyugat-Bácska magyar falvai (Gombos, Doroszló, Bácskertes). Míg ezekben a falvakban az 1930–40-es években a népviselet utolsó virágzását élte, s a kivetkőzés csak az 1950-es évektől öltött tömeges méreteket, a Tisza mentén eddigre a városi öltözet kiszorította a hagyományos viseletkultúrát. A konfekció a korábbi, kisipari és házi előállítású ruhadarabokat a hatvanas évektől fokozatosan háttérbe szorította.

Mielőtt részletesebben foglalkoznék a történeti időszakokkal – amelyben a kutatási adataimat igyekszünk elhelyezni –, ismét meg kell említeni, hogy jelen tanulmány iránymutatás céljával készül, melynek feladata támpontot adni azoknak az előadóművészeknek, vagy azok felkészítőinek, akik valamely népművészeti irányzatban a vajdasági Tisza mente rekonstruált férfi öltözetét szeretnék színpadon megjeleníteni. Amit fontos hangsúlyoznunk, hogy öltözetünket mindenképpen a megjeleníteni kívánt időszakhoz, alkalomhoz igazítsuk, nem utolsósorban pedig párostáncok esetében a női viselettel egységesen korszakoljuk és mutassuk be. A továbbiakban igyekszem egy-egy átfogó képet adni a korszakok jellemző öltözködési stílusáról, amelyeket bemutatásra ajánlok – mindezeket a megfelelő képekkel szemléltetve.

*

A XIX–XX. SZÁZAD FORDULÓJÁNAK VISELETE

A XIX. század közepe táján a vajdasági Tisza mentén sokan saját kezűleg készített fehér kendervászon ruhában jártak. A magyar ajkú lakosság körében ugyan a gyári anyagok nemsokára kiszorították a vásznat, de az alsóruhákat, az inget és a pendelyt még a XIX–XX. század fordulóján is vászonzól készítették. A férfiak nyári hétköznapi viselete még a XX. század elején is a vászongatyá és a vászoning volt.¹⁰

Az 1900-as évek elején született adatai származású Varga Anni néni részletesen beszámolt nagyszülei viseletéről. Visszaemlékezése szerint a férfiak fehér, olykor tizenkét rőfös gatyát viseltek (1. kép). Az ing fölött mellényt hordtak, melyet *golesznak* neveztek: nagy karkivágása miatt, a háta csak tenyérszerű nagyságú volt (2. kép). Ez azt a célt szolgálta, hogy az ing bő ujja kényel-

9

mesen beleférjen a *goleszba* – melyet makk alakú rézgombok díszítették.¹¹ Ünnepre fekete, szűk nadrágot hordtak, alján talpaló volt rögzítve, hogy ne csússzon ki a nadrág a csizmából (3. kép).

Főként fekete csizmában jártak, és nyakig begombolt kis gallérú inget húztak a kabát alá. Megemlíti, hogy papucsot is viseltek a férfiak. Kerek fészku, kis szélű pörge kalapot tettek a fejükre, ami sosem maradt el. Munkára télen a férfiak bordós bársony vagy *cejgből*¹² készült nadrágot és kabátot hordtak, míg nyáron középkék színű bőgatyát viseltek.¹³

A gyerekeknek hasonló ruházata volt, mint a felnőtteknek.¹⁴ Akik megengedhették maguknak, a lábukra fűzős cipőt húztak. A szegényebb gyerekek facipőben, *kumplában* jártak, télen szalmát tettek bele, hogy melegebb legyen, nyáron pedig mezítláb jártak – ha nem tellett lábbelire. A fiúk fekete nadrágot, kabátot hordtak, ebből gyakran egy öltözet volt – még mosták és szárították, addig a kemencepadkán várták kuporogva, hogy megszáradjon.¹⁵

A másik jelentősnek tekinthető forrás, amelyet erre az időszakra vonatkoztathatunk Batta Péter 1934-ben megjelent néprajzi témájú publicisztikája. Adatközlője, egy hetvenéves adorjáni halász mesélt gyerekkori emlékeiről.¹⁶ Különösen sok dolgot elmondott egy bizonyos Tandari István öltözetéről, „aki 80 éves korában, vagy hat év-tizeddel ezelőtt halt meg”.¹⁷

*

„Gyerek, legfeljebb suttyó legényke volt ökelme, amikor az öreg Tandari, az utolsó mokány magyar megjelent vasárnap délután a templomtérén. Szokott bekecse volt rajta, amelynek az eleje lejjebb ért, hátul meg rövidebb volt a dereka. De a legcsudálatosabb volt a két erős vállbetétje, ami nagyon is peckessé tette az öreg járását.

Paszományból voltak rajta a gombok meg a zsinórozás¹⁸. Ehhez a bekecshez szűk szárú, zsinóros, vitézkötéses nadrág járt meg kis szélű, pörge kalap. A magyar nadrágnak – érdekes – szerb ellenzője volt, amit nadrágszjiba fűzve lehetett fölerősíteni (8. kép). Csizmát hordott az öreg télen-nyáron. Ráncos torkú, csikorgós talpú, kemény szárú csizmát, ahogy az akkori divat parancsolta. (...) Olyan híres volt azonban az öreg bekecse, meg olyan időálló, hogy fiatalabb korában sorba kölcsön adta egytűsű legénycimboráinak, amikor esküvőre mentek. De még későbbet is. Jó matéria lehetett. Kiszolgált így vagy három nemzedéket. Azért akadnak még ma is, nyaratszaka szegényebb szőrű emberek, akik gatyát hordanak. Főleg aratásban jó ez a gatyá, mert a korcába munka közben be lehet dugni a pipát is, meg a dohányzacskót is. (...)

12

13

14

15

10

11

– Hej – sóhajt az öreg – kiment már a divatból a szürkánkó is... Leginkább pásztoemberek hordták, marhaszörből készült. Föl lehet húzni, s nem ázott át. Ezért szerették. Hőfehér színe volt. Virágokkal díszítve, kivarrva. Nem emlékszik, hogy volna belőlük még egy is. A suba az egyetlen, a földet söprő suba, amit még ma is hord a férfinépség. (...)

Maradnak a kisasszonyruhás lányok s bricsesz nadrágos, lakkcsizmás úrikabátos gazdaglegények. Az előbbieket korzóznak, az utóbbiak biliárdoznak vasárnapként.”¹⁹

*

Míg a múlt századfordulót követően az ünnepi felsőruházatra a rangos kelmék voltak jellemzőek, addig az alsó ruházat továbbra is vászonból készült.²⁰ A kékfestőt különösen kedvelték a hétköznapi viseletekhez, mivel kevésbé kényes, színtartó anyag. A bács-

kai magyarok szívesen viselték az apró minta, pöttyös festőket. A minta nélküli „simafestőt” főleg kötényekhez használták, amelyet férfiak és nők egyaránt viseltek.²¹ Olyan adatokat is ismerünk, amikor munkára a férfiak fehér házivászon keskeny derékkötőt, vagy melleskötőt viseltek.²²

Mint már említettük, az egyszerű vászon ruhadarabok a férfiaknál maradtak fenn tovább, így a nyári hétköznapi viseletet még a XX. század elején is a vászongatyá és a vászoning alkotta. Völgyesi adatközlők elmondása szerint a juhászok is hosszú, bokáig érő fehér bőgatyát hordtak, és kivarrott ingben jártak (6. kép). Ha melegük volt, vagy a munkához útban volt, csomót kötöttek a gatyára. A rendes juhásznak volt szűrje is, „ványolt, nem volt fonott szál benne”. Cífraszűrt még Kanizsán, Zentán

és Szabadkán is láthatott az akkori lakosság, melyet zentai mester készített (7. kép). A szűrt bojtok és virágok díszítették.²³ Férfiak körében általánosan viselt ruhadarab a suba volt. Télen-nyáron viselte a gazdája, hideg időben szőrével befelé, esőben szőrével kifelé fordítva.²⁴

A férfiak ünnepi viselete nem mutat különösebb táji jellegzetességeket, egyszerű, polgári jellegű viselet volt. A múlt századforduló után általánosan elterjedt a pantalló vagy priccseznadrág, mellény vagy díszes gombolású lajbi, valamint az öltönykabát együttese. A nadrágot és a kabátot néhol vitézkötéssel díszítették (4., 5., 8. kép), és természetesen keményszárú csizma dukált hozzá – bár találunk példát arra is, amikor csak puhaszárúra futotta. Az ingek is folyamatosan átvették a polgári szabásmintákat.

A kalap a férfi viselet elmaradhatatlan eleme volt, melyet télen subasapka helyettesített (szerb jövevényszóval *subara*), melyhez erősen ragaszkodnak, mert télen a szabadban való tartózkodásnál elengedhetetlen. Bálint Sándor állítása alapján ezek a szücs kezéből kerültek ki, és megfelelően kiszabott négy darabból álltak (9. kép). Ahogy fogalmaz: „színe majdnem kizárólag fekete, mert a fehéret, tarkát idegennek érzik”.²⁵

*

AZ I. VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ IDŐSZAK ÉS A KIVETKÖZÉS

A férfiak hagyományos öltözete egyszerűségénél, praktikumánál fogva tovább használatban maradt, mint a nőké, akiknek hagyományos viseletét költségesebb volt beszerezni, mint a polgári ruhadarabokat. Az ismert adataink és az adatközlők elmondása alapján arra következtethetünk, hogy az első világháború után változott nagyot a hagyományos öltözet. Erről az akkori fényképek is tanúskodnak. A háború kezdetén- és közben készített képeken még viszonylag egységes képet mutat a vidék viselete, míg az 1920-as évektől jelentős változások figyelhetőek meg. Főleg a nők öltözete távolodott el az előző korszak jellemzőitől, jelentősen egyszerűsödött, szegényedett. Jó példa erre egy Adán gyűjtött elbeszélés, melyben egy 1897-ben született férfi az első világháborúból hazaérve meglátta a templomból kijövő lányokat, akik azonban nem viseltek kötőt. „Ezek a lányok talán elvesztették a kötőjüket?” – kérdezte a hazatérő katona.²⁶

A XX. század első két évtizedében – különösen az első világháború után – fokozatosan összemosisodik a paraszti és polgári öltözködés (10., 11. kép). Vidékünkön is elsősorban a fiatalok körében kezdődik meg a kivetkőzés folyamata – ez nem vonatkozik az idősebb generáció képviselőire, és nem jelenti azt, hogy időben és térben egyszerre zajlik le ez a folyamat.²⁷ Országos viszonylatban a férfiak vetköztek ki először. A fiatal

fiúk a nőknél hamarabb és nagyobb tömegben jártak el a városokba dolgozni. Öltöztetüknek a városihoz képest feltűnő különbsége őket hamarabb zavarta. Kivételt csak az Alföld képez, ahol a nagymértékű állattartás a férfiakat otthon marasztotta.²⁸

A fehér vászongatya még ekkortájt is igen praktikus nyári viseletnek bizonyult. Az 1930-as évek elején készült kispiaci ké-

peken jól látható, hogy a férfiak közül páran bőgatyában dolgoznak a cséplőgép mellett (12., 13. kép). Felül nyakig begombolt, (galléros) fehér inget viseltek – esetleg munkára színes inget is felvettek. Az ingek szabását tekintve láthatóak bővebb ujjal készült, a parasztingek szabásmintájához közelítők, melyek, ha jobban megfigyeljük a képeket, akkor inkább azokon láthatóak, akik

Vujicsics 50 – Podravina

Magyar Zene Háza, 2024. május 11.

2024-ben ötvenéves a hazai tradicionális zene egyik emblematikus zeneara, a délszláv népzenei játszó Vujicsics. Ennek alkalmából a Zene Házába egy olyan jubileumi műsorral érkeznek, amelyen

a Podravina, a Drávamellék térségéből származó dallamok jelentik a főcsapását, a vendégek pedig a Pécs térségéből származó zenészbartái a Vujicsicsnak. Íme a zenekar ajánlása a koncerthez: „Ötven éve két helyen érezzük magunkat otthon. Itt északon, Budapest környezetében, és délen, Pécs körzetében, ahova ugyancsak félévszázados barátságok kötnek bennünket. Ünnepnak számít, amikor találkozhatunk, együttműködhetünk, közösen muzsikálhatunk táncos és zenész barátainkkal. Örülünk, hogy a 2024-es jubileumi év kiemelkedő, „Podravina (Dráva-

mellék)” címet viselő koncertje lehetőséget ad arra, hogy együtt léphetünk színpadra közülük többekkel is. A névsor imponáns: Vizin Antus, Dervár Ferenc „Kume”, Végh Andor, Szokolay Don-gó Balázs, Halász László, Básits Branka, Radó Júlia. Közülük a legtöbbet a 2001-ben kiadott azonos című CD-nken is közreműködtek. Jelen műsorunk koncepciója is e drávamenti hagyományanyagra épül, aminek szépsége mértéktartó egyszerűségében, természetességében rejlik, és a burdonhangzás meghatározó jelenlétében, amelyet a megharmonizált dallamok is hordoznak. Nem csak dudák, gajdék és tamburák találkozása ez, hanem „zenei világok összeolvadása, egyesülése”.

(www.zenehaza.hu)

JEGYZET

- 1 A helyi táncalkalmak közül legjobban dokumentáltak a szüreti bálok, amelyeken azonban már kivétel nélkül „magyar ruhát” viseltek.
- 2 Vö. *Balassa* 1989. 249–250. | 3 Itt szeretném megköszönni dr. habil. Varga Sándor szakmai észrevételeit és javaslatait.
- 4 Vö. *Resócki* 2021. 21. | 5 *Kósa* 1998. 140–141. | 6 *T. Knotik–U. Varga* 1971. 527.
- 7 Egy ilyen völegényinget őriz Szabó Magda a tornyosi magángyűjteményében.
- 8 *Bárkányi* é. n. 6. | 9 *T. Knotik–U. Varga* 1971. 527. | 10 *Nagy Abonyi* 2004. 62.
- 11 Pecze Árpád zentai magángyűjteményében egy ilyen makk alakú rézgombokkal ellátott, brokátselyem mellényt őriz.
- 12 Cejg anyag: cérnázott fonalból készült olcsó, sűrű, merev pamutzöveget. Tartóssága miatt a hétköznapi férfiviseletek kedvelt alapanyaga. „A tanyai férfiak strapabíró cejg- meg posztónadrágot, kiskabátot viseltek, a falusiak már finomabb szövetből varrattak maguknak öltönyt.” – emlékezik vissza egy adahatári tanyai lakos a XX. század közepére. (*Gallusz* 2019. 146.)
- 13 *Sóti* 1997. 8. Valamint a szürke színre is találunk utalást (*Raffai* 1994. 69.), számos egyéb fontos információ mellett. (Bővebben lásd: *Raffai* 1994. 61–99.)
- 14 Ezt az állítást Szeged környékéről származó adatokkal is megerősítették a kutatók: a fiú gyerekek csak akkor kaptak saját ruhát, ha már betöltötték a 7-8. életévüket. A fiúk első ruhadarabjai közé tartozott a bokáig érő, rojtos szélű gatya és a kézelős ujjú sifoning – valamint olykor kis kávészínű kalapot is viseltek. A gyerekek öltözete fokozatosan kezdett hasonlítani a felnőttekéhez, 14-16 éves korukra már teljesen azonos volt. (*T. Knotik–U. Varga* 1971. 539.)
- 15 *Sóti* 1997. 9. | 16 *Batta* 1934. 902. | 17 *Batta* 1934. 904. | 18 Bővebben lásd pl.: *Flórián* 2010. 353–376. | 19 *Batta* 1934. 904–905.
- 20 *Nagy Abonyi* 2004. 62. | 21 *Nagy Abonyi* 2004. 64. | 22 Vö. Magyar Néprajzi Atlasz. Martonosi, moholi és szajáni gyűjtés. 145. Férfi kötény
- 23 *Farkas–Nagy* 1992. 11. | 24 Bővebben lásd: *Pénovátz* 1979. 60–62. | 25 *Bálint* 1977. 309. | 26 *Sóti* 1997. 9. | 27 *T. Knotik* 1990. 223.
- 28 *Gáborján* 1976. 10. | 29 Vö. Magyar Néprajzi Atlasz. Csantavéri, martonosi, moholi és szajáni gyűjtés. 143. Ing
- 30 Meg kell jegyezni, hogy a korabeli fényképek színvilágát nem tekinthetjük egyértelműnek.
- 31 *Báлизs* 2012. 130. | 32 *Báлизs* 2012. 132. | 33 *Balassa* 1989. 250.
- 34 Pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre arról, hogy ezeket miért így viselték, de nagy valószínűséggel praktikussági okai lehettek.
- 35 *Toldi* 1997. 6. | 36 Fábrián Franjo (szül. 1950.) névvel anyakönyvezték, de ezt nem használja. Gyűjtötte: Resócki Rolland 2015.09.27-én, Kispicac.
- 37 *Martin* 1969. | 38 *T. Knotik–U. Varga* 1971. 537. | 39 *Nagy* 1994. 10. | 40 Bővebben lásd: *Bálint* 1977. 310–311.
- 41 *Balassa* 1989. 249. | 42 Bővebben lásd: *Bálint* 1977. 304–306. | 43 *Bálint* 1977. 305–306.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

Balassa Iván: *A határainkon túli magyarok néprajza*. Budapest, 1989.; *Batta Péter*: *Egy és más a rokkáról meg a régmúlt magyar viseletről*. Kalangya, 1934/12. sz. 902–905.; *Bálint Sándor*: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. 2. rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1976/1977 2. sz.*; *Báлизs Beáta*: *A magyar viseletkutatásról a színek tükrében*. In: *Ethnographia*. 2012/2. 109–146.; *Bárkányi Ildikó*: *Az apátfalvi viselet változása a 20. század első felében*. Doktori disszertáció – tézisek. É. n. (<https://doktori.btk.elte.hu/folk/barkanyi/tezis.pdf>, utolsó letöltés: 2024.02.12.); *Farkas Katalin – Nagy István*: *Néprajzi gyűjtés Völgyesről*. Kézirat, 1992.; *Flórián Mária*: *Parasztférfiak „zsinóros magyar ruhája”*. In: Flórián Mária (szerk.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század folyamán*. 2010. 353–367.; *Gáborján Alice*: *Magyar népviseletek. Kísérlet egy összefoglalásra*. In: Szolnoky Lajos (szerk.): *Néprajzi értesítő. A néprajzi múzeum évkönyve. LVIII. Budapest, 1976. 5–87.*; *Kósa László*: *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*. Budapest, 1998.; *Gallusz László*: *Tanyák, sorsok – tanyasorsok. Tanyariportok a padéi Betlehem-pusztától a kishegyési Csengettyűsig*. Zenta, 2019.; *Kovács Mária – Adamov Judit*: *Éltre kelt emlékek. Anekdoták a kishomoki emberekről*. Szabadka, 2014.; *Martin György*: *Jelentés az 1969. XII.4-10-ig tartó jugoszláviai utamról*. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archívum, Martin György kéziratos hagyatéka 045. 1969.; *Nagy Abonyi Ágnes*: *A zentai városi múzeum állandó néprajzi kiállítása*. Zenta, 2004.; *Nagy István*: *Oromhegyesi táncok (24426 Senčanski Trešnjevac)*. Kézirat, Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára, EA26036. 1994.; *Pénovátz Antal*: *Vajdasági magyar néprajzi kalauz*. Újvidék, 1979.; *Raffai Judit*: *A felnőttek viselete Ludason a XX. században*. In: Silling István (szerk.): *Bácskai magyar népviseletek*. Újvidék, 1994. 61–99.; *Resócki Rolland*: *Ügyességi táncok a vajdasági Tisza mentén*. In: Honismeret 2021/5. sz. 20–26.; *Sóti Éva*: *Gyökök*. Kézirat, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archívum Kézirattára, ZTI Akt. 1433. 1997.; *T. Knotik Márta*: *Öltözködés, viselet*. In: Juhász Antal (szerk.): *Csongrád megye népművészete*. Budapest, 1990. 155–232.; *T. Knotik Márta – U. Varga Marianna*: *Ruházkodás, viselet*. In: Juhász Antal (szerk.): *Tápé története és néprajza*. Tápé, 1971. 527–572.; *Toldi Erzsébet*: *A dél-alföldi néptáncok és táncos szokások alapkérdőívének kitöltése*. Kézirat, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archívum Kézirattára, ZTI Akt. 1422. 1997.

KÉPMELLÉKLET

1. kép: Fiatal legény ünnepi viselete, amely bőgatyából, pitykegombos mellényből és zsinórozott, atilla jellegű kabátból áll (Ada, 1890–1900-as évek). A kabát alján megfigyelhető az atillák jellegzetes rézsút szabott (csákóra vágott) kialakítása, valamint a zsinórozás és a prémszegély. (Koós Dezső családi gyűjteménye) | 2. kép: Péterrévén gyűjtött fekete selyemmellény 1910-es datálással a Zentai Városi Múzeum gyűjteményéből (l.s. E-255). A hát kialakítása megfelel a Varga Anni által leírt *golesz* nevű viseletdarabnak. | 3. kép: Óbecse, illetve Szenttamás környéki pár 1885 körül. A férfi pitykegombos mellényben, zsinóros kabátban és szűk nadrágban. (Varga Gergely családi gyűjteménye) | 4. kép: Martonosi férfiak zsinóros kabátban a XIX-XX. század fordulójá körül. (Martonosi Digitális Fotóarchívum 002-30-039) | 5. kép: Kéri Viktória (szül. 1895.) és Zelei Károly kézfogója, Martonos, 1911 körül. A férfi zsinóros kabátban. (Martonosi Digitális Fotóarchívum 089-26-023) | 6. kép: Magyar juhász bőgatyában, pitykegombos mellényben, kabátban és szűrben, Palics, 1912. (Schmidt Tibold felvétele; Néprajzi Múzeum, Fotótár, F 73025)
7. kép: A csókai Banka juhászcsalád tagja cífraszűrben 1950 körül. A juhászcsaládok foglalkozásukból eredően konzervatívabbak, régiesebb kulturális elemeket őriztek meg, amely az öltözködésükön is tükröződik. (Gombis Anna családi gyűjteménye) | 8. kép: Férfi zsinóros, ellenzős magyar nadrágban, mellényben és kabátban, Magyarkanizsa, 1910. (Bosznai Eleonóra családi gyűjteménye) | 9. kép: Laták Ferenc (szül. 1880 körül, Ada) *subasapkában* és prémgalléros téli kabátban. (Koós Dezső családi gyűjteménye) | 10. kép: Legények Tornyos környékén. (Szabó Magda gyűjteménye) | 11. kép: Martonosi család 1915 körül. Apa és fia egyforma csíkos öltönyben. (Martonosi Digitális Fotóarchívum 086-27-025)
12. kép: Cséplés Kispiacon 1930 körül. A boglyán álló férfiak bőgatyában. (Kovács Mária gyűjteménye) | 13. kép: Cséplés Kispiacon, 1932. (Kovács Mária gyűjteménye) | 14. kép: Kispiaci legények élére vasalt priccseknadrágban és nyakkendőben. (Kovács Mária gyűjteménye)
15. kép: Idősebb férfi pitykegombos mellényben. A mellény alja kigombolva marad, ami számos korabeli fotón megfigyelhető. (Koós Dezső családi gyűjteménye) | 16. kép: Tanyai család Csantavér–Orom környékén. A jobb oldali fiatalember selyemmellény, a másik két férfin alul kigombolva hordott mellény. | 17. kép: Férfiak kétsoros gombolású kabátban. Az egyik csizmában és priccseknadrágban, a másik cipőben és egyenesszárú nadrágban (Martonosi Digitális Fotóarchívum 098-30-008) | 18. kép: Martonosi férfiak prémgalléros, kétsoros gombolású téli kabátban, *subasapkában*. (Martonosi Digitális Fotóarchívum 0102-40-100) | 19. kép: Mulatozó férfiak téli öltözetben, *subasapkában*, Martonos, 1940-es évek. (Martonosi Digitális Fotóarchívum 081-20-033) | 20. kép: Banka Mihály kalapban, Csóka, 1960-as évek. (Gombis Anna családi gyűjteménye) | 21. kép: Völgyesi legények, 1957. (Dobó Márta családi gyűjteménye) | 22. kép: Sáfrány Simon és Berényi Mihály vőfélyek, Kishomok, 1930-as évek. (Közli: Kovács–Adamov 2014. 82.)

a „hagyományosabb” öltözetben mutatkoznak (pl. bőgatya, vagy nyakig begombolt, fehér ing és mellény együttese). Általánosan elmondhatjuk, hogy főként a nadrágba tűrve viselték, díszítése nem volt jellemző.²⁹

Sajnos, a képek alapján csak feltételezhetjük, hogy milyen inget viselhettek a kabátok alatt. Ahol nyakkendő hordanak, ott már a polgári szabású ing egyértelműen látható. Véleményem szerint a nyakkendő felvétele hasonló lehet, mint a korábban említett „kötő elhagyása”, vagyis a hagyományos viselettől történő eltávolodás egyértelmű jelének tekinthető (14. kép). A kabát és a mellény viselése együtt vagy külön-külön is megjelenik a képeken. A ruházat színei változóak,³⁰ de a sötétebb és a szürke árnyalatú anyagok voltak a jellemzőek – a színek egyéneként keveredhetnek (pl. szürke mellény-sötétebb kabát, világosabb nadrág-sötétebb mellény stb.). Bálizs Beáta írásában olvashatjuk, hogy a férfiak számára az öltözetük színvilága kevésbé volt fontos számukra, ezt az is alátámasztja, hogy kevesebb színnevezést használnak a mindennapi szóhasználatukban. Nagy valószínűséggel a hagyományos nemi szerepükből kifolyólag nem értenek annyira a ruhaszínek esztétikájához, ellenben az állatszínnek igazi ismerőinek őket tekinthetjük.³¹ A férfi ruhátár kevesebb színt vonultatott fel, így nem kellett árnyalatok sokaságával megküzdeni – főleg nem a vászonból készült egyszínű ingek és gatyák viselésének korában, amikor a férföltözetnek egyhangú összehatását sokszor csak egy-két ellentétes szín kontrasztja tudta megtörni.³² A fiatalabbak a világosabb színeket kedvelték, majd az idő múlásával sötétedtek, idős korra pedig feketévé váltak.³³

A nyakig begombolt ingek mellett a képeken azt is megfigyelhetjük, hogy a mellények is szinte kivétel nélkül teljesen begomboltak. Ez alól kivételt képeznek azok a múlt századforduló táján megjelenő gombos mellények, amelyek felső része igen, ellenben az alja már nem begombolt³⁴ – erre több példát is találunk, a mellények típusától függetlenül (15., 16. kép). Arra is van adat, hogy a mellény és kabát begombolását a táncillem is megkövetelte (17. kép): „Táncolni nem volt szabad csak begombolt kabátban.”³⁵ A kishomoki képen egymás mellett látható egysoros és kétsoros gombolású kabát is (22. kép). A zakó alatt kötött szvettert is viselhettek. A hidegebb időben a férfiakon a hagyományosnak nevezhető öltözet mellett felkerülnek a vastagabb szövetkabátok is, valamint a *subasapka* sem maradhatott el. (18., 19. kép). Továbbra is általános a kalapviselés. Munkára is szövetkalapot hordtak, szalmakalap nem található.

Az oldalra csapott kalap hordása is nagy divat volt az egész területen. A kispiai Fábíán István elmondása szerint kalapdísznek többek között tollakat használtak³⁶ – bár a képeken ilyesmi tisztán nem kivehető. Martin György, neves tánckutatónk az 1969-es vajdasági kutató- és gyűjtőmunkája során megjegyzi, hogy olykor sok – a Gyöngyösbokrétá hatására – az árvalányhaj, amelynek véleménye szerint kevés köze van a hagyományos magyar paraszti öltözködéshez.³⁷ A bevonuló legények virágos, pántlikás kalapot viseltek Szeged környékén,³⁸ de a vajdasági Tisza mentén is ismerünk erre vonatkozó adatokat.³⁹ A fényképanyagban különféle formájú kalapok figyelhetők meg. Általánosságban elmondható, hogy a magasabb koronájú kalapok voltak kedveltek, melyek teteje inkább lapos, csonka kúpban végződő (5., 7., 10. kép). Kerek kialakítású korona ritkábban, de előfordul (6., 8., 15. kép). A képeken megfigyelhető harmadik típus azok a kalapok alkotják, melyek koronája a tetején benyomott és ezzel a korona szélén egy perem képződik (20. kép).

Ebből az időszakból találunk példát csizma és priccsesnadrág viselésére, de valamivel többször fordul elő a cipő és a polgári szabású egyenesszárú nadrág együttese a képeken. Még az 1950-es évek végéről is akad szép példa a priccsesnadrág-csizma kombinációjára: egy 1957-es völgyesi képen négy legény látható különféle színű kabátban és priccsesnadrágban, (puhaszárú) csizmában és nyakkendőben (21. kép). E kombináció igazán ünnepélyes példáit láthatjuk kishomoki vőfélyeken is, az 1930-as évekből (22. kép). További ünnepi kellékek a mellkasukra és vállukra tűzött szalagok és bokoréták, a kezükben a felvirágzott bot és butykos, kalapjuk is hasonlóképp van díszítve.

A VISELET KIEGÉSZÍTŐ ELEMEI

Bálint szerint a szegedi férfi zsebében föltétlenül van *bicska*, melyet az is magyaráz, hogy régebben voltak olyan házak, ahol a vendéget szívesen megkínálták ugyan, de csak úgy ehetett, ha volt nála bicska. A késre váratlan esetekben, kocsin, munkában is szükség lehetett, ha hirtelenében vágni, igazítani kellett vele valamit. A múlt század fordulóján válik az *óra*, *zsebóra* a polgáremberek, iparosok, munkások, kubikosok viseletének tartozékává – ez azonban sokszor inkább csak dísz volt, a mód jele. A bicska, esetleg óra mellett a zsebbe kerül a jó tarka, nagy méretű *zsebkendő*, másként *kiskendő* is – bár használata még manapság sem mondható egyetemesnek és állandónak. A zsebben azért megtalálható: mutatva, hogy telik rá, ha nem élnek is vele. A *pénz* hordásának többféle módja, illetőleg eszköze van: az aprópénz a kislajbi zsebébe kerül, a nagyjának helye legtöbbször a *bugyelláris*, másként *buksza*, öreges szóval *baszérka* néven emlegetett kapcsolós erszény. Az ünneplő ruha zsebében régebben föltétlenül volt *olvasó*, de dohányos ember zsebéből nem hiányozhattak az ehhez szükséges eszközök sem.⁴⁰

Kálmány Lajos így ír az arcszőrzet viseléséről: „A férfiak nyírott hajat hordanak, arcuk borotvált, szakálluk nincsen, hanem csak bajuszuk.”⁴¹ Mint tudjuk, Kálmány főként Bánátban tevékenykedett, azonban megállapításai a bácskai oldalra is érvényesnek tekinthetőek. Bálint Sándor részletesebben tárgyalja a témát. Az 1800-as években a férfiak nem vágták rövidre a hajukat, így az a vállukig ért. A férfiak a szakállukat borotválták, az öregebbek csak ollóval vágak le belőle – ez alól kivételnek tekinthető a *Kos-suth-szakáll* adott társadalmi rétegeken belül, az I. világháborút megelőzően. Azonban ír arról is, hogy a férfinep nem hagyott szakállat, csak ritka esetben, ha zárándoklásra, állandó búcsújárásra adta a fejét, vagy ha netalán koldusbotra jutott.⁴²

A bajusz teremtéséről egy egyházaskéri monda is beszámol, amelyet Kálmány Lajos hagyatékából ismerhetünk:

„Mikor az Úristen Ádámot mög Évát mögteremtötte, Éva annyira haladt, hogy mindég *versölt*, vagyis versengött Ádámmal. Ez Ádámot nagyon bántotta. Az Úristen már nem győzte hallgatni a versölgésüket, odaröndölt egy *dungót* nekik. A *dungó* Ádám óra alá szállott. A *dungó* mögcsípötte, odakapott, bajusz nyött a helyin. *Jaj, mi van neköd az órod alatt?* – kérödzte Éva. Éva aztán a *tükörbül* is mögmutatta. Ádám erre azt monda: *No látod, ezt az Úristen röndölte, hogy mindég a bajusszos parancsol annak, akinek bajussza nincs.* Éva aztán így mögadta magát.”⁴³

Hol volt, hol nem volt – moldvai csángó népmesék –

Kóka Rozália sorozata az „Aranytojás” című könyvből (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2019)

A TILINKA

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy király s egy királyné. Szépek voltak, gazdagok voltak, volt nekik három gyönyörű leányuk. A három közül a legszebb, legkedvesebb Katalinka volt. Katalinka a nem szót nem ismerte. Ha az édesanyja megkérte valamire, Katalinka abban a minutában teljesítette a kívánságát. A testvérei rosszak voltak, örökké rosszban jártak. Csak akkor örvendtek, ha Katalinkát megszoríthatták.

Történt egyszer, hogy a király erdejében erőst sok szép málna termett. Azt mondta a király a leányainak:

– Édes leányaim! Úgy szeretném tudni, hogy melyiketek a legügyesebb, a legszorgalmasabb. Menjetek csak ki az erdőbe, szedjétek málnát. Akinek estére a legtöbb málna lesz a kosarában, az az én legügyesebb leányom, annak adom a legszebb országomat.

A királynők egy-egy kast fogtak a kezükbe, s kimentek az erdőbe málnát szedni. Alighogy kiértek, a két nagyobb leány eldobta a kosarát, még bele is rúgtak.

Katalinka reggeltől estig hajladozott a bokrok között. Mire szentült le az áldott Nap, s haza kellett indulni, Katalinka kosara telis-teli volt szép piros málnával. Akkor összesűgött a két nagyobb leány:

– Mit fog szólni édesapánk, hogy ennek teli van a kosara, a miénk meg üres? Vegyük el tőle a málnát! – mondta az egyik leány.

– Verjük meg! – mondta a másik.

Megverték Katalinkát, a málnát áttöltötték a saját kosaraikba, s elindultak hazafelé. Elöl ment a két nagyobb leány. Utánuk lehajtott fejjel, sírdogálva menegetett Katalinka. Egyszer csak elhaladtak egy nagy, odvas fűzfa mellett. Annak a fának akkora odúja volt, hogy egy ember is befért volna. Rosszat gondolt a két nagyobb leány. Összesűgtak: „Veszejtsük el Katalinkát, vessük bele a fa odvába!”.

Megfordultak, megragadták Katalinkát két oldalról, és bévetették a fa odvába. Katalinka sírva kiáltozott utánuk:

– Testvérekéim, ne hagyjatok itt! Ne hagyjatok itt!

De a két gonosz testvér úgy tett, mintha nem hallotta volna.

Hazamentek a leányok, kérdi a király s a királyné:

– Hol van a testvéretek? Hol hagyátok Katalinkát?

– Nem tudjuk, nem láttuk, mi egész nap szedtük a málnát. Ő csak játszott, énekelt – hazudták a leányok. Jaj, a király s a királyné sírva járták be az egész erdőt. Kiáltozták Katalinka nevét, de sehol fel nem találták.

Telt-múlt az idő. Elmúlt a nyár, el az ősz, aztán mindent beborított a hó. Katalinkának se híre, se hamva. A király megparancsolta a népeinek, hogy öltözzenek gyászruhába, megtiltotta, hogy az emberek kacagjanak, megtiltotta, hogy a fiatalok táncoljanak. Búsultak, gyászoltak erőst.

Egyszer csak, nagy hirtelen kitavasodott. Az öreg odvas fűzfa, amelyikbe a testvérei bévetették Katalinkát, gyönyörű szépen kilombosodott. A vén fa egészen megifjodott. Az ágakon madarak fészkeltek, azok egész nap csirikoltak, lármáztak.

Volt a királynak egy ügyes, kicsi juhászbojtárkája. Ez a bojtárka egy nap ide, a vén fa mellé hajtotta a juhocskáit legelni. Hosszú volt a nap, bojtárka unatkozott. Egyszer csak gondolt egyet:

– Ó, vágok én magamnak egy ágacskát, készítek egy tilinkát, és avval töltöm el az időt.

Elővette a bugylibicskáját, levágott egy ágacskát. A bicska nyelével ütögette, veregett, még egy kicsi dalt is elfújott hozzá: *Duvadj, dudadj, furulya, / Duvadj, dudadj, tilinka!*

Mire ezt két-háromszor elénekelt, kész lett a tilinka. Akkor a bojtárka nagy örömmel megfuvintotta, s halljatok csudát! A tilinka leányhangon elkezdett énekelni: *Tüllü, lülü, lülü, lülü. / Fújjad, fújjad, kisbojtárka, / Én is voltam királynő. / Királynő Katalinka, / Elvesztettek málnaszóba’.*

A bojtárka úgy megijedt, hogy még a vére is meghűlt. Mi dolog az, hogy egy tilinka leányhangon énekeljen? Fogta a tilinkáját, s bedugta a tarisznya fenekébe.

Egész nap nem merte elővenni, csak este, mikor hajtotta be a juhocskákat, s látta, hogy a király ott könyököl az ablakban. Akkor nagy bátran belenyúlt a tarisznyába, kivette a tilinkát, és fújni kezdte: *Tüllü, lülü, lülü, lülü. / Fújjad, fújjad, kisbojtárka, / Én is voltam királynő. / Királynő Katalinka, / Elvesztettek málnaszóba’.*

Meghallotta ezt a király, nagyot kiáltott:

– Gyere csak ide, te gyermek! Add csak ide azt a tilinkát!

A bojtárka odaadta a királynak a tilinkát, s most a király is fújni kezdte: *Tüllü, lülü, lülü, lülü. / Fújjad, fújjad, édesapám, / Én is voltam királynő. / Királynő Katalinka, / Elvesztettek málnaszóba’.*

– Gyere csak ide, feleség! – hívta a király a királynét. A királyné mindjárt előfutott a harmincharmadik szobájából, a király a kezébe nyomta a tilinkát.

– Fújd csak meg, feleség!

A királyné megfújta a tilinkát: *Tüllü, lülü, lülü, lülü. / Fújjad, fújjad, édesanyám, / Én is voltam királynő. / Királynő Katalinka, / Elvesztettek málnaszóba’.*

Nagy haragra gyulladt a király, hívta a nagyleányait:

– Gyertek csak ide, kisasszonyok!

A két leány nem tudta, hogy miért hívja őket az apjuk, de erőst féltek, úgy remegtek, mint a nyárfalevél.

Azt mondta a király a középső gyermekének:

– Fújd csak meg ezt a tilinkát!

A leány remegő kezekkel a szájához emelte a tilinkát, s belefújta: *Tüllü, lülü, lülü, lülü. / Fújjad, fújjad, te gonosz lány! / Én is voltam királynő. / Királynő Katalinka, / Megöltetek málnaszóba’.*

Hej, a legnagyobb leány nem várta meg, hogy neki is meg kelljen fújnia a tilinkát. Kikapta a testvére kezéből, úgy odavágta, hogy a tilinka ezer darabra törött. Akkor frissen, elevenen, mint egy gyönyörű rózsza, kipattant belőle Katalinka.

A király s a királyné azt se tudták, hogy mit tegyenek örömben. Sírtak, kacagtak, hálálkodtak a bojtárkának, hogy visszahozta elveszett leányukat. Mindjárt meg is ígérték, hogy ha nagyok lesznek, s megszeretik egymást, össze is házasodhatnak. Amikor a király megöregszik, helyette a bojtárka lesz a király. A két gonosz leányt világgá kergették, a többiek még ma is boldogan élnek, ha meg nem haltak.

Grafika: Sinkó Veronika

Halmos Béla Program Nap

Hagyományok Háza, 2024. január 28.

Már nyolc éve, hogy megalakult a Halmos Béla Program Kollégiuma, ami a magyarországi, valamint a Kárpát-medencei nép- és világzenei kultúra terjesztését segítő program.

Nagy sikerrel zárult a sokadik alkalommal, idén január végén megrendezett Halmos Béla Program Napja, amelynek a Hagyományok Háza adott otthont. A Halmos Béla Program és a Petőfi Kulturális Ügynökség égíse alatt működő Programiroda legrepresentatívabb eseményét igyekszünk évről évre olyan programokkal színesíteni, amelyek Halmos Béla szellemisége nyomán segítséget nyújtanak a fiatal előadók számára szakmai kérdésekben, betekintést nyújtanak a táncművészet kezdeteibe, és emellett nagy hangsúlyt fektetünk arra is, hogy a népzene iránt érdeklődő szakmabelieknek és civil résztvevőknek egyaránt színvonalas és változatos programokat kínáljunk.

A családoknak és gyermeknek sokféle programmal kedveskedtünk. A délelőtti folyamán Paár Julcsi *Rókatánc* című mesés komédiája nagy népszerűségnek örvendett, jó volt látni, ahogyan a Színházterem megtelt mosolygós, jókedvű gyermekekkel, énekszóval, kacagással és szinte egyetlen üres szék sem maradt (*felső színes képünk*). Ezt követően kézműves foglalkozásokon tehetők próbára kezűességüket a gyerekek, az egyik helyszínen rókafigurákat készí-

tek nemezből, kapcsolódva a *Rókatánc* című mesejáték főszereplőjéhez, míg a másik helyszín a fiatal gasztrokalandoroknak kedvezett, frissen gyúrt tésztát készítettek, amit a nagy munkát követően jól megérdemelten elfogyasztottak paradicsomos szósszal. A farsangi multság hangulatát Bognár Szilvia és zenekara teremtette meg *Farsangi Titkok* koncertjükkel, ahol az időszakra jellemző mondókák, játékok és dalok kerültek előtérbe, sok mókával és nevetéssel (*alsó színes képünk*). A gyerekek még délután is tele voltak energiával, a koncerten végig ugráltak, táncoltak, tapsoltak, nevettek, rikoltoztak, ugróiskoláztak.

A délután további része inkább az idősebb korosztálynak szólt, folytatódtak a koncertek, és ezzel párhuzamosan érdekes, informatív programok, szakmai előadások várták az érdeklődőket. Nagy Dóra vezetésével felfedezhettük a Budai Vigadó csodálatosan felújított épületét, ahol olyan tereket, termeket és titkokat ismerhettünk meg, amelyekről kizárólag az épületbejárás során szerezhettünk tudomást. Jómagam a Programiroda projektkoordinátoraként prezentációval készültem, az iroda küldetésének és tevékenységének általános bemutatása mellett szót ejtettem az elmúlt évek kiemelkedő projektjeiről és a jövőbeli tervekről is.

Bolyki Sára és Várallyay Petra formabontó *folk fusion duója* különleges zenei utazásra invitálta a közönséget. Műsorukban hangu-

latok, hangzások és hangolások színes kavalkádja elevenedett meg Sóvidéktől Mingrélig, népzenei feldolgozásokként és saját darabjaikként egyaránt, a középkortól napjainkig.

Minden évben igyekszünk névadónkhoz, Halmos Bélához kapcsolódó előadásokkal emlékezni személyére, gyűjtéseire és szereteagazó, sokrétű életművére a Program Napon. Érdekes előadásoknak lehettünk szem- és fültanúi Árendás Péter és Szecsődi Barbara jóvoltából. Dr. Árendás Péter – a Hagyományok Háza népzenei szakmai vezetője, az NKA Halmos Béla Program Kollégium tagja, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének tanára – előadásában időrendben, valamint tájegységek szerint csoportosítva kerültek bemutatásra Halmos Béla legjelentősebb gyűjtései, számos fényképpel és hangfelvétellel illusztrálva. Szecsődi Barbara – szociológus, a Hagyományok Háza Folklor Archívum munkatársa – igazán izgalmas *Ismeretlenül „együtt” dolgozni Halmos Bélával* című előadásával betekintést nyújtott az archívum feldolgozási folyamataiba, megosztotta nézőpontjait és mesélt a gyűjtemény által megismert emberről.

Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy Dénes Zoltán – operatőr, rendező, forgatókönyvíró – elfogadta meghívásunkat és bemutatta a táncművészetről szóló dokumentumfilm-sorozatának legfrissebb részét, amely az erdélyi táncművészet kezdetét ismerteti, fókuszálva a csíkszeredai táncművészekre.

A nap záróakkordjaként a Halmos Béla vándordíj 2023. évi nyertese, Dezsőházi Tamás adott koncertet tanítványaival és kedves zenésztársaival, a koncerten közreműködött a Bürkös zenekar és a Flaska Banda. A Bürkös zenekar prímása több mint két évtizede a Felső-Tisza-vidék népzenejének egyik legkiemelkedőbb képviselője. Zenei utazásunk és előadóművészként egyaránt jelentős életművet tudhat magáénak. Tamás vezetésével igazán változatos összeállításokat hallhattunk, megszólaltak dallamok Szatmárból, a Felvidékről és a Mezőségről is.

Hálás vagyok, hogy a Program Nap szervezési feladataival hozzájárulhattam a rendezvény sikeréhez. Öröm volt látni a sok mosolygós gyermekarcot a családi- és gyerekprogramokon, illetve a civil és szakmabeli érdeklődők jelenlétét, emellett örülnünk a sok pozitív visszajelzésnek a változatos programok kapcsán.

Tari Dorottya

Fotó: Antal Dani / Petőfi Kulturális Ügynökség

Foltin Jolán emlékére rendezett fotókiállítás a Táncművészeti Társaságon

Az NKA Halmos Béla Program Kollégium Programirodájának egyik kiemelt projektje 2023 nyara óta a Foltin Jolán emlékére rendezett fotókiállítás megszervezése és megvalósítása. A kiállítás a hatvanas évektől kezdődően Foltin Jolán életének bizonyos részeit mutatja be és továbbgondolkodásra sarkall. A kivételes érzékenységgel megélt pillanatok képkockáiból áll össze az európai néptáncszcenában is páratlan alkotói pálya. Foltin Jolán életművére Eifert János, Kádár Kata, Korniss Péter, Kis Ferenc és Rácz Gabriella fotóival emlékezünk. (*A kiállítás anyaga a folkMAGazin 2023-as különszámában is megjelent.*)

Megható látni a megnyitók alkalmával, hogy milyen nagy érdeklődés övezi a kiállítást, illetve azt, ahogyan a fotókat több nemzedék képviselői együtt szemrevételezik, a hajdani ifjú táncosok a gyermekekkel és unokáikkal együtt.

A „Táncra ítélem magamat” címet viselő vándorkiállítás tavaly nyáron kezdte meg útját, elsőként 2023. augusztus 20-án Martonvásáron mutattuk be, és azóta is olyan településekre juttatjuk el, ahová Foltin Jolánt szoros szakmai kapcsolatok fűzték. Második állomásként Budapestre, a Fonó Budai Zeneházba látogatott el a tárlat, ahol a Táncművészeti Társaság keretén belül, majd családi-baráti körben került bemutatásra. Ezt követően Százhalombattán, majd Szekszárdon tekinthette meg a nagyközönség. Soron következő állomásként a vándorkiállítás április 6-án tárul a nyilvánosság elé a XLIII. Országos Táncművészeti Társaságon, a népzene, a néptánc és a tárgyaló népművészet seregszemléjén.

Várunk minden érdeklődőt szeretettel április 6-án szombaton 13.00 órakor az ünnepélyes megnyitóra a Kodály terembe!

A nagyabonyi cigányok

Írta: Kincs István – II. rész

FORRADALOM A KASZÁRNYÁBAN

A nagyabonyi cigányok levelet kaptak Csehországból. Először igen megtisztelve érezték magukat, mert eszük ágába se jutott volna, hogy ők olyan híres emberek... Mert hát akárki mit beszél, kit már Csehországban is ismernek, az nem utolsó ember a faluban.

Azt a levelet pediglen Orbán Farkas huszár főhadnagy írta Pardubitz városából. Szépen elmondta benne, hogy Csehországnak milyen különös az állapota: napijárót mehet benne az emberfia, mégsem akad ökölnyi cigányra...

A nagyabonyi cigányok még mielőtt azt a levelet tovább olvastatták volna, rázták a fejüket, nyilván nem akart beléje férni, hogy olyan ország is legyen, melyikben az ő nemzetségük nem ütött volna még sátorfát.

– Hát akkor ki muzsikál ott? – kérdezte az egyik szájtátva a bámulattól.

– Bizonyosan a verklisek – mondta rá a vajda –, még ahány komédiást láttam, mind verklit hordott magával, pedig Csehországból jöttek.

Olvastatták tovább a levelet és kitetszett belőle, hogy cigány sehol a világon annyi keresetre nem számíthat, mint csak épen Csehországban. Palotát vehetnek majd rajta, annyi bankójuk léssen.

Hanem a cigányok csak rázták a fejüket. Palota önekik hiszen nem kell. Meg se lagnák egy éjszakán keresztül nyugodt lélekismerettel. Mert hát akkor mi lenne a sátorral, meg a kunyhókkal? Az urak mennének talán azokba lakni? Azután a vajda azt is mondta:

– Hunczut a német, ne higyjünk neki!

És nem is hittek.

Az egyik kontrás ugyan azt mondta, hogy cseh az a német, hanem hát letorkolták s minden annyiban maradt.

A nagyabonyi cigányok nem mentek Csehországba.

Jött azonban egy második levél is és ugyancsak Orbán Farkastól. Abban már egészen másképp ír.

Azt mondja benne, hogy nagyon a szívére vette, amiért a nagyabonyi cigányok nem hajlanak a szavára, azért újból kéri őket, jöjjenek el, jöjjenek minél előbb. Mert Pardubitzban vagy egy kaszárnyára való huszárság, s azoknak olyan veszegett rossz kedvük van naphosszat, hogy a búbanat majdnem fölémészti őket. És minekutána annak a búbanatnak nincsen a világon más orvossága, mint az ő hegedűjük, annak okáért, ha még adnak valamit a magyar huszárokra és szívükön viselik szegényeknek e földön való üdvösségüket, akkor csak szánják el magukat és jöjjenek gyorsan a huszárok segítségére. Ez hatott.

– Elmegyünk! – mondta ki a határozatot a vajda – Megmentjük a szegény huszárokat.

S ez ellen a határozat ellen nem létezett semmiféle föllebbezés. A cigányok még aznap csomagolni kezdtek. Bugyorba kötötték minden vagyoniukat s azzal uczcu!, megindultak Csehország felé. Maga a vajda vitte a bőgőt. Hosszú út állott előttük, hogy az Úristen büntetné meg azt a mérnököt, ki olyan hosszú utat valaha kifundált. Szegény cigányok, ha két hétig nem

vándoroltak, akkor Pest sincs egy napi járóra Nagyabonytól. Földrajzot persze nem tanultak, hanem annyi böcsületökre legyen mondva, hogy a legegyszerűbb utat választották. Úgy rátaáltak Pardubitzra, mint a fiatal fecske a fészkére, mikor melegebb vidékről jön.

S ahogy megérkeztek, nyomban jelentkeztek a kaszárnyában. Megkérdezték az első huszártól, kibe belebotlottak, ha netalán tán ismerné Orbán Farkas kilétét és lakásbéli hovatarozandóságát.

No persze, hogy ismerték. Hanem, hát az egyszeri a huszárnak kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogysem a cigányokat Orbán Farkas után igazítsa; dehogy jelentette őket be nála, ahelyett végigfutott inkább az egész kaszárnyában keresztül-kasul s egyre azt ordította:

– Cigányok! Magyar cigányok!

Nem tellett bele két perc s máris közrevették őket és betuszkolták, befelé a kaszárnya udvarára.

– Húzd, a kutyatagadódát! – rivallt a vajdára a legvénebbik őrmester s lehúzta a hátáról a bőgőt.

A cigányok összenéztek s perc alatt készen állottak. Fölhangzott Pardubitzban talán az első magyar nóta. Sírt a hegedű, mélzott a czimbalom, haragosan morgott a bőgő, s a kaszárnya fölfordult. A tiszték nem bírtak a legénységgel. A lovak ágaskodtak, hegyezték a fülüket, a huszár nem hallotta a vezényszót, az egzeczirozás megbukott.

Összefutottak valamennyien.

A cigányok körül már hangzott a dal, duhajkodott a kurjantás... és potyogtak a könnyek. Amikor a nóta frissre fordult, mikor pattogó taktus járta meg a vörös nadrágos lábakat, akkor az egész kaszárnya valósággal megbolondult. A huszárok összelelkeztek, s párosával, tízesével rakták a csárdást. Olyan tánczólást cselekedtek meg, hogy a csehek összefutottak, a térparancsnokhoz pedig ment a jelentés, hogy csakhamar gyalogságot a lovas-kaszárnya ellen, mert a huszárok között kiütött a forradalom, a tiszteknek már a kutya sem engedelmeskedik, a lovak maguk is tánczólnak, és így tovább...

A helyőrség hamarosan jött. A vezénylő tiszt először nem tudta mit műveljen, ilyet még nem evett teljes életében. Hanem lassan mégis mintha kezdte volna átérteni a dolgot. Belátta, hogy míg onnan a cigányokat el nem pusztítja, addig nem lesz rend és békesség a kaszárnyában.

Csakhogy az nem ment olyan könnyen. A huszárok egy szálíg a cigányok pártjára állottak, s ha pár altisztnek több esze nincs, hát nyomban olyan háború üt ki a lovaság és gyalogság között, hogy beillik valami nagyobb fajta csatának.

Hanem így békességgel intézték el a dolgot. A huszárok félreállottak, s fájó szívvel néztek utána, mint viszi a helyőrség az ő szegény muzsikusaikat. Boldogtalan cigányok pedig iszonyúan nekieseredtek.

– Hát, nem megmondtam – fakadt ki keserűen a vajda –, hogy hunczut a német! Hunczut, ha mindjárt cseh is a német.

A városi hatósághoz vitték őket. Ott azután tartatni kezdték őket

olyan nyelven, melyiken ők még a jó napot sem értették. Szerencsére akkor érkezett meg Orbán Farkas, s a többit elintézte ő.

A cigányokat nyomban szabadlábra helyezték, s kijelöltek nekik egy kocsmát a kaszárnya mellett, hol nap-nap után játszhatnak. Korcsmárosnak még Pardubitzban olyan keresete nem volt, mint annak az embernek. Etette-itatta, tejből-vajból fűrésztötte őket, s ha elszótkot volna, hogy akkor is visszahozza valamennyit, anynyi hát szent igaz.

Hanem, ami a fő. A huszárok a cigányok mellett megszokták a csehországi levegőt. Előbb szótkot-szótkot nap-nap után, mostantól kezdve azonban szál ember nem unta meg a katonaéletet. Igaza volt Orbán Farkasnak: a cigányok hegedűje adott nekik nyugtot, békét, enyhülést...

*

TROMBITA VAGY HEGEDŰ

Mióta a nagyabonyi cigányok Pardubitzban fölütötték a sátorfájukat, azóta a trombitások rettenő dühösekből Orbán Farkas huszár főhadnagya. Mert Farkas nemcsak hogy maga hívta föl a cigányokat Csehországba, hanem valósággal úgy viselkedik, mintha a vajdájuk lenne. Pártfogolja őket városszerte s annak a pártfogolásnak annyiban van eredménye, hogy a csehek már szinte ráfanyarodnak arra a komisz magyar muzsikára.

És remélem, ez botránynak elég botrány, sőt innen-onnan már skandalumnak is beillik.

Mondom, no, Orbán Farkasra dühösekből voltak a trombitások, kanál vízbe belefojtották volna, ha úgy tehetik. Kivált amióta utoljára anynyira fölcsúfolta őket.

Kolowrat grófnak, az ottani huszárezred parancsnokának születésnapja alkalmával történt. Arra persze a trombitások is hivatalosak voltak. Lenn játszottak a kastély kertjében, míg fönn a teraszon a vendégek foglaltak helyet.

Javában folyt már a multság. Fönn durrogtak a pezsgőspalaczkok, lenn meg fújták a csehek, csaknem beleszakadtak. Hanem egyszer csak – Isten őrizte, hogy bele nem sülték – a Pardubitzban letelepedett cigányok léptek be a kastély udvarára, s arra a trombitások iszonyú haragra gerjedtek, pedig hát haragudni is, meg trombitát is fújni, az kicsit sok egy embernek.

Hamarosan abbahagyták a polkát, melyet éppen akkor vásítottak, s a karmester egészen kikelve a formájából, elébök állott a vetélytársaknak.

Megkérdezte tőlük, voltaképpen mit is méltóztatnak itt keresni?

– Mit beszél? – kérdezte a vajda a klarinétostól, ki elsőben kezdte közülből pedzeni a cseh szót.

– Arra kér, hogy segítsünk nekik muzsikálni – felelte a klarinétos.

– Németnek én nem segítek – domborította ki mellét önérzetesen a vajda –, ha tetszik, magam húzom.

Csak hogy a karmesternek éppen az ellen volt kifogása. Tovább magyarázta nekik, ha itt muzsikálni akarnak, akkor csak menjenek mindjárt ki, pusztuljanak, jobban mondván, mert a gróf először őket fogadta meg, másodszor meg úri helyen amolyan cigányfajta kocsamuzsikust meg se tűrnek. Azért barátságból mondja nekik még egyszer, hordják el az irhájukat iziben, ha jót akarnak.

A vajda szerencsére ezt sem értette, merthogy különben hozzávágja a cseh poczkójához a bőgőjét, az már kétszerkettő. Mert hát úgy tessék venni a dolgot, a cigány sok mindenfélét el tud tűrni a világon: az éhség és szomjúság meg se kottyánik neki; tud alázatos is lenni, a péklegényt bizonyosan nagyságos urazza, hanem ha valaki a művészetét gáncsolja, azzal levegézett, úgy levegézett, mint Kinizsi a törökkel, mikor tánczra kérte. Olyan a cigány, mint a kis csupor, melyik hamar fölforr.

Szóval, no, a vajda annyit vett ki az egészéből, mit különben a cseh kézmozdulata is elég nyilván kifejezett, hogy őket mindenáron ki

akarná szerződtetni a kastély udvaráról. Pedig nem oda Buda! Őket ide külön úr hívta, mint amilyen a potrohos karmester. Az a külön úr pedig nem volt senki más, mint Orbán Farkas, ki a verandáról néhányadmagával néma szemlélője volt annak a cifra kápaczitálásnak. Mikor már eleget látott belőle, odaszólt a vajdának:

– No megjöttetek, hunczutok?

– Igenis, nagyságos ur, csókolom a szíve csúcsát – mondta a vajda –, itt vagyunk, hát meg is gyűttünk volna.

– Akkor csak muzsikáljatok, fiúk! Éppen jókor.

– De, csókolom a kezsit-lábát a nagyságos urnák – felelt a vajda –, nem lehet ám.

– Miért nem lehet?

– Mert ez a német ki akar kergetni.

– Majd kergetik őt mindjárt!

– Adjon a nagyságos ur botot – lelkesedett a cigány –, mi is segítünk!

– Csitt! Ti csöndben maradtok – parancsolta nekik a főhadnagy –, szépen meghúzzátok magatokat itt a háttérben, kis türelemmel legyetek, mindjárt rátok kerül a sor!

Utána megparancsolta a trombitásoknak, hogy fújjanak már egyet, s ne veszekedjenek örökké. Azok szót fogadtak s belekezdtek egy keringőbe.

Orbán Farkas most a házigazdától engedelmet kért, hogy a muzsikusait kissé megtréfálhassa. Túlságos nagy bennök a kenyéririgység, meg akarja őket tanítani kis becsületre.

Az ezredes mosolygott hozzá, a vendégek pedig valamennyien kíváncsiak voltak, ugyan miben sántikál megint a főhadnagy. Zseniális tréfáit városszerte ismerték, azt hitték, megint ilyenfélére leszen kilátás.

Pedig igen egyszerű dolgot művelt: czitromot hozatott egy inassal, lement az udvarra s a trombitások előtt pár lépésnyire letelepedvén, azt majszolni kezdte. Iszonyú savanyú grimaszokat vágott hozzá.

A csehek még dühösen játszották a keringőt, de a másik perczben már czudar gikszert vertek ki, utána következett egy második, harmadik. Egyik-másik trombita fölcsúrt és elhallgatott, a harmadik recsegett; a dallam mintha csak lélegzet után kapna, meg-megzökent, csak a czintányér meg a dob szólt keseredett erősen. Farkas pedig csak majszolta azt a czitromot s vágta hozzá a grimaszokat.

– Hunyjátok be a szemeteket, gazemberek! – ordította a karmester magánkövül, mikor látta, hogy minden emberének megindult a nyála: a trombiták csak úgy föcsögtek tőle.

Azok hiszen behunyták, hanem azért a főhadnagy savanyú ábrázata ott lebegett előttük... a kotta meg mégis elveszett; pedig trombitás kotta nélkül, koldus tarisznya nélkül – nem egész ember. Olyan belesülést még cseh trombitás nem evett, milyent azok a pardubitz-i trombitások ez idő szerint megcselekedtek...

Mikor azután tökéletesen belesültek, akkor Orbán odakiáltott a lesben álló cigányoknak:

– Húzd rá, cigány, körömszakadtáig!

A hegedű fölcsúrt, a vendégek tapsolni kezdtek s a pardubitz-i trombitások veresége teljes volt. Utána már csak káromkodások között csomagoltak, s úgy vonultak el csúfosan a helyszínről. Azt az egyet azonban megfogadták, ők kerítsék valahol körmeik közé a főhadnagyot, hogy elevenen nem menekül a markukból, arról jót állanak.

A nagyabonyi cigányoknak pedig fölvirradt Csehországban. Ünnepezték őket nap-nap után, hogy maguk a cigányok is megsokallták. Nap-nap után másutt húzták, pénzt annyit kerestek, hogy bankóval gyűjtöttak pipára. Hanem éppen akkor, mikor a legjobb szerződést kötötték, mikor a város első kávéása dölt betűkkel hirdette az újságokban, hogy ma és mindennap magyar zene, akkor a tisztelt publikum egyszer csak hiába leste őket... mind hazaszótkot Nagyabonyba. ■

Közkinccsé tenni értékeinket

A Hagyományok Háza első Szakmai Nyílt Napja

A Hagyományok Háza március 19-én rendezte első Szakmai Nyílt Napját. A hagyományteremtő céllal megrendezett szimpózium résztvevői betekintést nyerhettek az intézmény tevékenységeibe, eredményeibe, az elmúlt évek változásaiiba, és megismerhették az új arculatát is. A jeles napra a Kárpát-medence minden részéből érkeztek résztvevők. Both Miklós az intézmény főigazgatója *A megújult Hagyományok Háza: küldetés, stratégia és változások* címmel tartott előadásában elsőként az új típusú munkaközösség gondolatát vetette fel. Vázolta a Hagyományok Háza stratégiai céljait, aminek első eleme a szervezeti átalakítás volt: a mátrix-alapú projekt nem az egyéni, hanem a közösségi munkát állítja előtérbe. Az egybegyűltek egyúttal megismerhették az intézmény vezetőit, akik a vázolt koncepció megvalósításáért felelősek. A munka fontos állomása a tervezés, a monitoring és az értékelési keretek kialakítása az egész népművészet területén, valamint a ház pozicionálása az elmondottak szellemében. Ennek fontos eleme a hálózati rendszer megújítása és kibővítése, valamint a szakmai fejlesztések megvalósítása. Az információk integrálásában – a kor követelményei szerint – nagy szerep jut a digitalizációnak.

HAGYOMÁNYOK HÁZA

Az egybegyűltek megismerhették az új arcukat elemeit. A hagyományos magyar kultúrából jól ismert két szimbólum: a kézművesiséget jelentő tulipán és a folklórt szimbolizáló madár motívumot formáló logó üzenetét így fogalmazta meg az intézmény főigazgatója: „A két jelképből álló új logó és variánsai a madár és a tulipán jelentésének gazdagsága mellett kifejezik a néphagyomány

lényegi tulajdonságát, a variálódást, a változást és azt, ahogyan népi örökségünk mai kultúránkban való hasznosulására, továbbélésére tekintünk.”

A délelőtt tizenhárom szekcióüléssel folytatódott. A csoportos foglalkozásokon – nagy érdeklődés mellett – a hagyományörzés elméleti és gyakorlati kérdései egyaránt szerepeltek. A jeles napot olyan élményprogramok is színesítették, mint vezetett épületbejárás, kiállításlátogatás. Az első Szakmai Nyílt Nap a Magyar Állami Népi Együttes *Szarvasének* című előadásával zárult.

A megújult arculatban pompázó új honlap elérhetősége változtatlanul a <https://hagyományokhaza.hu/hu> linken érhető el.

Az intézmény YouTube csatornáján megtekinthető a logót bemutató kisfilm: <https://www.youtube.com/watch?v=ZZFRSCm-UZU>

NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

Tisztelt Olvasóink!

Felhívjuk figyelmüket, hogy a nyári népművészeti táborok naprakész, részletes listáját a

www.tanchaz.hu

weboldalon találják!

AKUSZTIKUS, AUTENTIKUS

A táncház napja 2024

Zeneakadémia – Nagyterem, 2024. május 4., 19.30

Hagyományosan az első magyarországi városi táncház évfordulóján rendezik meg országsszerte a Táncház Napját. A zeneakadémiai koncert egy országos rendezvénysorozat része, amely 2022 óta a Hagyományok Háza, a Népzene Tanszék és a Zeneakadémia Koncertközpont közös szervezésében valósul meg. A rendezvény ezúttal a táncházmozgalom generációinak kapcsolatát járja körül – zenei szempontból. Elmondható, hogy már a negyedik generáció nőtt fel a magyarországi revival bő öt évtizedes története alatt. Minden nemzedék új célokat tűz ki, amelyek építenek az elődök munkájára, de egyúttal meg is akarják változtatni azt. Közös pont azonban, hogy mindegyik korosztály a hagyományos paraszti kultúra értékeiből merít. Ma már intézmények – ilyen a Hagyományok Háza és az LFZE Népzene Tanszéke is – segítik ezt a folyamatot, közelítve a generációkat az inspirációs forrásokhoz; amennyire csak lehet.

Közreműködik: Enyedi Ágnes, Sőregi Anna, Takács Anna (ének), Virágölgői Márta, Pál István „Szalonna” (hegedű), Halmos Attila, Harlet Ioan „Nucu”, Kodoba Florin, Kodoba Florinel, Mihó Attila (hegedű), András Orsolya (gardon), Juhász Zoltán (furulya), Fekete Antal „Puma”, Árendás Péter (kontra), Liber Endre (cimbalom), Tóth Máté (bőgő), a Zeneakadémia Népzene Tanszékének hallgatói, Magos zenekar, Dűvő zenekar

A műsort szerkesztette: Kelemen László, Árendás Péter

Rendező: Zeneakadémia Koncertközpont, Hagyományok Háza

Tokos – Fokos – Pófsa:

A népzene meghökkentő helyzetei

Magyar Zene Háza, 2024. április 21.

Kollégák, most akkor ki fog játszani és mit? Jó kérdés, és ezen a koncerten a válasz sem biztos rá! Felföld (Pófsa), Erdély (Tokos), Vajdaság (Fokos) – három harcedzett banda, saját zenéjük mesterei, saját térségük kedvenc, emblematikus bandái. De vajon hogyan boldogulnak együtt, egy színpadon? A Magyar Zene Háza színpadán határon túli bandák határokat ledöntő játéka alakul ki, sok humorral és nagyon kevés biztos ponttal, leszámítva a magyar népzene közös nyelvét. A zenés szituációs játék során bármi előfordulhat: a vajdasági cimbalmos hegedülni kényszerül, s az erdélyi kontrás cimbalmon kíséri; előre nem tervezett zenei blokkok, egymásnak passzolt dallamok, váratlan zenei húzások csendülnek fel, véletlenszerűen összekevert zenei felállásban. Interaktív koncert? A zenészek számára mindenképpen. A Tokoson, a Fokoson és a Pósfán kívül még egyvalaki játszik a színpadon: a véletlen... Játékmester: Berecz István.

KITÜNTETÉSEK 2024. MÁRCIUS 15. ALKALMÁBÓL

KOSSUTH-DÍJ

Zs. Vincze Zsuzsanna Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus, érdemes művész

MEGOSZTOTT KOSSUTH-DÍJ

Heigl László, Heinczinger Miklós, Pusztai Gábor, Tóbisz Tinelli Tamás, Török Máté
Liszt Ferenc-díjas előadóművészek, a Misztrál együttes tagjai

SZÉCHENYI-DÍJ

Dr. Pávai István Martin György- és Szabolcsi Bence-díjas népzenekutató

LISZT FERENC-DÍJ

Fábián Éva, az Óbudai Népzenei Iskola népi énektanára
Lukács Miklós cimbalomművész

MAGYARORSZÁG KIVÁLÓ MŰVÉSZE

Pál István „Szalonna” Liszt Ferenc-díjas népzeneész, érdemes művész

MAGYARORSZÁG ÉRDEMES MŰVÉSZE

Budainé Kósa Klára keramikus népművész, a Népművészet Mestere
Ferenczi György Máté Péter-díjas előadóművész, a Rackajam vezetője
Lajkó Félix Liszt Ferenc-díjas hegedű- és citeraművész
Moussa Ahmed Harangozó Gyula-díjas táncművész
Tókos Attila Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus

MAGYAR ÉRDEMREND LOVAGKERESZTJE

Kádár Ignác táncművész, koreográfus

MAGYAR ÉRDEMREND POLGÁRI TAGOZAT

Berzeviczy-Fehér Jánosné hímző és viseletkészítő népi iparművész, a Népművészet Mestere
Kékedi László Vilmos népi iparművész, a Népművészet Mestere

MAGYAR ARANY ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Antal József, az Udvarhely Néptáncműhely táncművésze, koreográfusa
Éri Márton népzeneész, kulturális antropológus, rádióműsor-szerkesztő
Hubert Erzsébet Borbála művelődésszervező és néprajzkutató
Kiss Margit etnográfus, restaurátor
Pongrácz Zoltán Károly, a Népművészeti Egyesületek Szövetségének alelnöke

MAGYAR EZÜST ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Balogh Zsigmond fafaragó mester, népi iparművész
Bátori László, a Nagytarcsai Hagyományörző Kulturális Egyesület elnöke
Földes Gábor, a Duna Művészegyüttes hangtechnikusa
Dr. Gecse Annabella néprajzkutató muzeológus

MAGYAR BRONZ ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Benyovszki Beatrix, a Honvéd Együttes Művészeti Nonprofit Kft. főkönyvelője
Berecz Lászlóné, a Matyó Népművészeti Egyesület alapítója, tiszteletbeli elnöke
Berta Alexandra citerás, népzeneész
Déska Bertalanné hímző, viseletkészítő népi iparművész
Dr. Hajdu Tamás gombkötő és paszományos népi iparművész
Németh Mária, a Hagyományok Házának főkönyvi könyvelője

JÁSZAI MARI-DÍJ

Panek Kati, a Kolozsvári Állami Magyar Színház nyugalmazott színművésze

HARANGOZÓ GYULA-DÍJ

Fundák Kristóf koreográfus, az Angyalföldi Vadrózsa és Vadvirág Táncegyesület oktatója

BALÁZS BÉLA-DÍJ

Bereczki Csaba filmrendező, producer

Lakoma a szerájban

Oszmán török konyha a hódoltság korában – I. rész

„A téma az utcán hever” – szól a mondás, és valóban, jártomban keltemben sokszor találkozom olyan étellekkel kapcsolatos témákkal, amelyekből aztán itt, a folkMAGazinban egy cikk is születik. Most épp a pásztói kórházban jött szembe a téma, gyógytornászom révén, aki csapatával főzőversenyre készül. Feladatuk egy hódoltság kori török étel elkészítése. Na, erre rögtön elkezdtem a keresést-kutatást, amelynek eredményét most meg is osztom a kedves olvasókkal.

A témához szokás szerint igyekeztem minél több forrást felkutatni. A magyar nyelvű szakirodalom elsősorban arra keresi a választ, hogy a magyar konyhára miként hatott a százötven éves török uralom. Ezzel a témával legközelebb foglalkozom. Ezúttal kifejezetten a klasszikus (XV–XVI. századi) oszmán török étkezési kultúráról szeretnék írni, amihez elsősorban a török táplálkozástudományok írásait tekintetem át. Közülük is Arif Bilgin tanulmányai voltak a leginformatívabbak (www.turkish-cuisine.org/istanbultarihi.ist/480-culinary-traditions-of-ottoman-istanbul), de számos más forrást is felhasználtam.

A három földrészre kiterjedő Oszmán Birodalom és maga a főváros kulináris kultúrája a XV–XVI. században már magában foglalta a Közép-Ázsiától Anatóliáig terjedő terület török konyhájának minden fontos elemét. Isztambulba a birodalom minden részéről szállítottak élelmiszereket, így a széles és magas minőségű termékválaszték is hozzájárult az étrend változatosságához. A különböző etnikai és vallási csoportokhoz tartozó lakosság egymással párhuzamosan többféle kulináris rendszerben étkezett. Az egyik markáns különbség a zsidóknak elsősorban szesámolajjal, a muzulmánok tisztított vajjal, birkafarokfaggyúval, a bizánci görögök olívaolajjal főztek. Miközben az isztambuli konyha dinamikus, a változásokra nyitott, megújulni tudó jelleget is mutatott, a birodalom késői korszakáig megőrizte a közép-ázsiai eredetű (félnomád) törökség kulináris hagyományait is. Ezért is tekintik a változó török konyha fundamentumának a klasszikus oszmán kor isztambuli konyháját, amelyről a kutatók a birodalmi konyhai számadáskönyvek, árlisták, szakácskönyvek, korabeli útleírások és egyéb fennmaradt források alapján alkottak képet a kutatók.

Az oszmán korban Isztambul a világ egyik legnépesebb városa volt. Lakosainak többsége inkább fogyasztó volt, mint termelő; az élelmiszerek zöme messzebből érkezett. Húst, gabonát és egyéb alapvető élelmiszereket az Oszmán Birodalom minden szegletéből szállítottak. A gyümölcsöket elsősorban a Márvány-tenger déli partvidékéről és Nyugat-Anatóliából, a citrusféléket túlnyomórészt az égei-tengeri szigetektől és részben a Földközi-tenger térségéből szereztek be. A vajat néha Anatóliából, de többnyire a Krímből és néhány balkáni városból szállították. A fűszerek és a rizs főként Egyiptomból származtak.

A Topkapi szeráj főszakácsa egy XVI. századi metszeten

Általánosságban elmondható, hogy a palota táplálkozási szokásai nem egy vagy több alapvető élelmiszereken alapultak, hanem minden elérhető élelmiszert igyekeztek kiegyensúlyozottan fogyasztani. A szegény rétegeknél ugyan megfigyelhető a gabonafélék dominanciája és a visszafogott húsfogyasztás, de a maguk módján ők is igyekeztek az egyszerű alapételeket zöldekkel, gyümölcsfélékkel változatosabbá tenni.

Az oszmán konyha másik fontos jellemzője az orvostudomány és a táplálkozás szoros kapcsolata. Az orvosi könyvekben mindig utaltak az adott betegséget gyógyító ételekre és italokra, és fordítva: az ételreceptekben is megemlítették azok gyógyhatását. A korabeli oszmán orvoslás lényege, hogy a négy testnedv (vér, lép, nyál és epe) kiegyensúlyozott állapotát tekintették a jó egészség jellemzőjének. Amikor ez az egyensúly felborult, speciális étrendet javasoltak.

A XV–XVI. századi ízek sok tekintetben különböztek a maiaktól. Például a pörköltszerű húsetelekbe gyakran gyümölcs is került. Anatólia egyes részein még ma is készülnek ilyen ételek.

*

ÉTKEZÉS A TOPKAPI SZERÁJBAN

Az ételek sokszínűsége, az ízeket kombináló találékonyság, az újabb és újabb ételkreációk megszületése a szultáni palotában érte el a csúcspontját. A szultán lakhelyeül szolgáló Topkapi szeráj konyhái 5250 négyzetmétert foglaltak el a palotában. A nyolc különálló részből álló konyhaszárnyban minden egyes konyha egy meghatározott ételtípus – például levesek, húsetelek (pörköltök, kebab), pi-

láf, kenyérfélék – elkészítésére szakosodott. Ehhez jött a két részlegről álló Helvahâne, ahol a különféle desszertek, lekvárok, kompótok és sörbet jellegű italok, savanyúságok, valamint gyógyászati készítmények készültek. Az arányokat jól érzékelteti egy XVI. századi krónikás adata, miszerint csak a helva készítése körül 812 szakács buzgólkodott.

*

ÉTKEZÉSI SZOKÁSOK

A palotai étkezéseknek szimbolikus tartalma is volt: a vendéglátás a szultán nagylelkűségét fejezte ki, az asztalok elhelyezése és az ülésrend pedig a hierarchiát képezte le. A szultán világralkodóhoz illően külön asztalnál étkezett a családtagjaival; ezt a gyakorlatot a Bizáncot 1453-ban meghódító és Isztambul néven az Oszmán Birodalom fővárosává tevő II. Mehmed vezette be. Asztala körül több tucat szolga leste parancsait, a fő-

Prof. Arif Bilgin, Sakarya Egyetem, Serdivan, Törökország

szakács pedig minden ételt egyenként megkóstolt. A főemberek – például a nagyvezír, a főkincstárnok, a vezírek, a többi kincstárnok és a mesterlövész – számára is külön asztalt terítettek. Melléjük alacsonyabb beosztásúakat ültettek, ők mindig a maradékot kapták.

A palota népe naponta kétszer étkezett. A reggelt hajnalban, a vacsorát a délutáni ima után szolgálták fel. A külföldi delegációk tiszteletére tartott, valamint az ünnepi lakomák kivételével az asztaloknál általában kerültek a túlzott luxust és a hivalkodást. Bár az oszmán konyha ételei a birodalomhoz illően igen sokfélék voltak, az oszmánok étkezési szokásaiban az egyszerűség és mértékletesség volt az uralkodó.

A felszolgálás és az elfogyasztás etikettje az étkezési kultúrának éppoly fontos elemei voltak, mint az ételek elkészítése. A törököknél a legutóbbi időkig a földön ülve, az ún. *sofra* mellett étkeztek (a *sofra* eredetileg a földre terített gyékény neve, amin ettek). Terítéskor a palotában a szolgák kis állványokra ónból vagy rézből készült, nagy, kerek tálcaikat helyezték asztal gyanánt. Ezek alá került a nagy (ugyancsak) *sofra* nevű terítő (ez védte meg az asztalnál ülők ruháját). Az asztal mellett a társaság törökülésben helyezkedett el, úgy, hogy bal térdük a tálca és a takaró alatt legyen, a jobb térdük pedig magasabban, kívül. Egy tálca körül általában öt-hét fő foglalt helyet. A szultánnal egy helyiségben csak férfiak ehetek, a nők és a gyerekek hasonló módon, de a háremben étkeztek. Az előkelők (különösen a háremhölgyek) asztaltálcáit virágokkal, például jácinttal, rózsákkal, szegfűvel és nárciszokkal díszítették, és a kellemes illatot füstölőben izzított pézsmával, ámbrával érték el.

Az étkezés megkezdése előtt a szolgák korsókat, mosdótálakat hoztak, az asztalnál ülők kezére egyenként vizet öntöttek. Minden vendég kapott egy hosszú, hímzett szélű törölközőt, amelynek egyik végét a vállukra dobták, a másik a mellkast és a térdet takarta. Ekkor az étkezőtálca már ott voltak a kanalak, a kenyér és az előételek – saláták, olívbogyó, lekvárok és különféle savanyúságok – a vendégek számától függően. Ezekből az egész étkezés során csipegettek. A főételeket meghatározott rendben, egyenként, lefedett tálban szolgálták fel. Amint az újabb étel az asztaltálca-ra került, azonnal nekiláttak. Minden nyugati utazó, aki jól ismerte a lármás európai lakomákat, nagyra értékelte az oszmán asztalok rendezettségét, csendjét és nyugalalmát. Az ételek gyors egymásutánban kerültek az asztalra: piláfok, kebabok vörös és fehér húsból (például juh, bárány, csirke, pulyka, liba, galamb), levesek, édes-savanyú pörkölt-

A szultán asztala, török miniatúra

szes kanalat adtak, amelyek használata részletesen kidolgozott szabályok szerint történt. Például a közös tálba csak meghatározott módon lehetett a kanállal belenyúlni: úgy, hogy az étellel a kanálnak csak az a fele érintkezzen, amit a gazdája nem érintett a szájával. A szájba vételkor pedig arra ügyeltek, hogy csak a másik felét érintse az ajkuk.

A sokféle ételből csak két-három falatot illett enni. Ugyanis az oszmán asztali illem szerint a túlevés, a folyamatos nassolás falánkságnak számított, amit súlyos bűnnek tekintettek. Az étkezés végén az edényeket és a tálcaikat azonnal kihordták. Újra kezét mostak, és porcelán- vagy ezüstpohárból az oszmánok által nagyon kedvelt rózsavízzel is illatosították magukat.

Ezután következett a kávé, amelyet külön kávémeister irányítása mellett, nagy gondossággal készítettek és szertartásosan szolgálták fel bársonyborítású ezüstitálca-n. A fődohányfelelős és segédei ekkor hozták be a dohánytálca-t és a vízpipázáshoz szükséges összes kelléket is. (A szegényebb házakban, ahol nem volt hárem illetve elegendő szoba, férfiak, nők és gyerekek egy asztalnál ettek, és a vacsora csupán egy levesből és egy főételből állt. A gazdagabb családoknál húsz-huszonöt fogás is az asztalra kerülhetett egy hétköznapon.)

*

ÉTELEK

A szokásos menüben a palotában és a város lakó törökök körében is alapvetően háromféle alapétel szerepelt: a leves, rizs- és húsfétel. Az adott ház rangjától függően ezekből egy étkezés során többféle is az asztalra kerülhetett. A főételeket egészítette ki a kenyér, a sokféle előétel, savanyúság, desszert és ital.

*

Kanalak a topkapi palotamúzeumból

Oszmán étkezés, XIV. század

KENYÉR, PÉKSÜTEMÉNY

A levéltári dokumentumokban a kenyereknek két fő típusa szerepel a liszt minősége szerint. A finomabb, különleges lisztből készült kenyeret csak a szultán és családtagjai, a hercegek, vezírek, kincstárnokok, a sejk, a szultáni imám és tanító, a főorvos és más főtisztviselők kaphatták. A gyengébb minőségű lisztből sült kenyeret a közpangúaktól lefelé osztották ki. A kenyereknek számos változata létezett a lapkenyerektől (*naan*) a zsemleken, pogácsákon át a karika alakú *bagelig*. Ezeket sokféle módon ízesítették is: pl. szezámmal, mákkal, ánizzsal, fekete köménnyel, a tésztát pedig tojással, csicseriborsóval, különféle adalékokkal is dúsíthatták.

A kenyér mellett nagy számban és változatosságban különféle töltött tészták, piték, *börek*ek is készültek a palota pékségeiben. Ezek a darált- vagy apróhússal, netán sajttal vagy tojással töltött-ízesített tésztafélék egykor a török konyha kedvelt fogásai voltak és ma is azok. Kedvcsinálónak álljon itt egy nagyon egyszerű, gyorsan elkészíthető sós falatka receptje.

*

Sigara boregi – sajtos szivarok

A „sigara boregi” vagy „sigara börek” rétestésztából készül, fűszeres sajtos töltelékkel. A „sigara” szó szivart jelent, innen kapták a nevüket ezek a sütemények.

Ez a sütemény készülhet a házi rétes melléktermékeként, de ha csak ezt készítjük nyugodtan használhatunk bolti réteslapot.

Először összeállítjuk a tölteléket: 1 csésze összemorzsoljt fetát, ½ csésze reszelt parmezán sajtot, 2 nagyobb fejű apróra vágott zöldhagymát (fehér és zöld részzeit is), ½ csésze apróra vágott friss petrezselyemzöldet, 1 teáskanál friss kakukkfűvet 2 evőkanál extra szűz olívaolajjal jól összedolgozunk.

Begyűjtjük a süttőt. A réteslapokat négy egyforma csíkra vágjuk ollóval. A darabokat egyenként megtöltjük: a rövidebb szélére vékony csíkban tölteléket helyezünk (kb. másfél evőkanál), a tészta szabad felületét olívaolajjal gyengén megkenjük és felcsavarjuk. Addig ismétljük, míg a töltelék el nem fogy. Kb. szivar vastagságú legyen. Figyeljünk, hogy a réteslapok közben ne száradjanak ki. Takarjuk le konyharuhával, amíg várnak a sorukra. A szivarokat sütőpapírral bélelt tepsire helyezzük, kívülről is megkenjük kevés olajjal, és előmelegített sütőben 190–200 fokon 10 perc alatt ropogósra sütjük. Félidőben megfordítjuk a tekerceket.

Frissen az igazi.

*

LEVESEK

A palotában sokféle leves (*çorba*) készült, elsősorban búzából, rizsből és lencséből, húsmentesen, vagy csirkével, bárányal. XV. századi feljegyzésekből tudjuk, hogy a levesekbe kerülhetett petrezselyem, uborka, tökfélék (cukkini, főzőtök, sütőtök), valamint savanyítóként a savanyúlevesekhez (*ekşili çorba*) zöld szőlő és szilva. Egy XVI. századi élelmiszerjegyzékben gesztenye, gyöngyemefű, sárgarépa, petrezselyem, zöld szőlő, citromfű, borbolya, citrom, gránátalma szirup, szömörce (*sumak*), menta, tojás, tészta, mandula és fehérrepa szerepel levesalapanyagként (szinte mindegyikből külön leves készült). Emellett a források szerint a XVI. századi palotakonyhán ismerték a tárkonyos joghurtos rizsleves (*ak çorba*), tarhonyaleves (*tarhana çorbasi*) – amely nem tévesztendő össze a mi tarhonyánkkal –, és a csicseriborsó-lencseleves (*tutmaç çorbasi*). A levéltári dokumentumok szerint a városi mézárásoktól beszerzett birkafejből, lábból és pacalból is főztek levest.

Hans Demschwam csehországi német kereskedő (aki 1553-ban járta be a birodalmat) említi a reggelire evett leveseket. Ez a szokás ma is él a vidéki törökök között. Demschwam szerint reggelire leginkább búzaleves (*bugday çorbasi*) ettek, azaz olyan levest, amelybe egész vagy tört búzát főztek. Ilyet osztottak a dzsámik mellett a

Sigara boregi

Ak çorba

Tutmaç çorbasi

Acem (perzsa) rizses piláf

nincstelenségnek is. Az említett leveseknek húsos változata is létezett.

*

Ak çorba – fehér joghurtos leves tárkonyal

2 evőkanál rizst bő vízzel megmosunk és lecsepegtetjük. Egy fazékban 4 pohár vízzel, csipet sóval fél óráig főzzük. Közben 1 tojássárgáját 1 evőkanál lisztet és 2 csésze joghurtot simára keverünk, két kanál vízzel hígítjuk, majd apránként adagolva a leveshez adjuk és 15 percig alacsony lángon, folyamatos keverés mellett főzzük. 60 g vaját serpenyőben felolvasztunk hozzáadunk egy teáskanál szárított tárkonyt. A leveshez adjuk és további 1-2 percig forraljuk. Frissen örlött fekete borssal, reszelt sárgaréppával, friss tárkonyal díszítve tálaljuk. Ha ugyanezt a levest rizs helyett egy éjszakán át előáztatott búzával vagy búzadarával készítették, tárkony helyett mentával ízesítették, akkor „bugday çorbasi” volt a neve.

*

Tutmaç çorbasi – csicseriborsó-zöldlencse leves

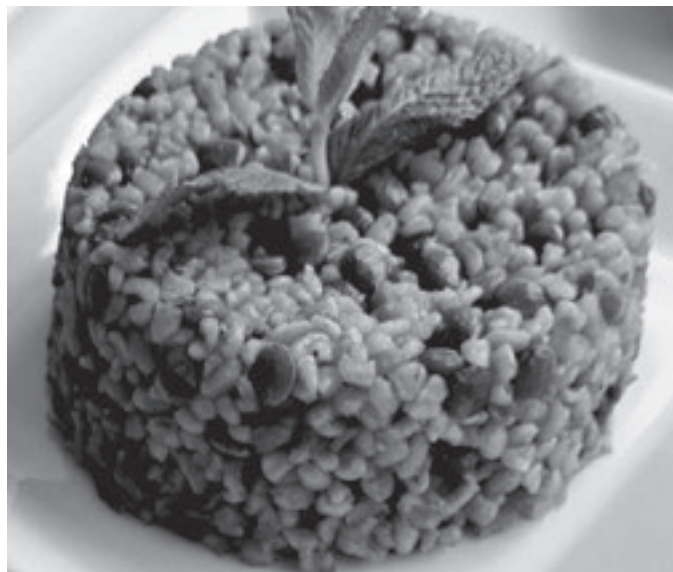
Ez a leves állítólag szeldzsuk eredetű, de ma is szívesen fogyasztják. A tutmaç leves magas tápértékű, laktató leves.

Jó másfél liter forrásban lévő vízhez adjunk fél-fél csésze (1 dl) főtt csicseriborsót (konzerv is lehet), félig megfőzött zöldlencsét, valamint „erişte” (gyufa-) vagy „orzo” (rizsszem) tésztát és sózzuk meg. Addig főzzük, amíg a tészta meg nem fő. Fontos, hogy a lencse a végén is „al dente”, vagyis harapható állagú maradjon. 1 evőkanál lisztet 1 tojássárgájával és 1,5 csésze joghurttal habosra kikeverünk, és lassan adagolva behabarjuk a levest. Külön serpenyőben egy kanál vajon egy fej nagyon apróra vágott hagymát karamellizálunk és egy teáskanál mentát adunk hozzá, majd a forrásban lévő leveshez adjuk és további 8-10 perc alatt készre főzzük.

*

PILÁF

Az isztambuliak számára olcsó és közönségesnek számító rizs – a korabeli útibeszámolók szerint – minden esetben kiváltotta a török konyhát megköstölő európaiak csodálatát, akárcsak a belőle készített piláf. Egy közmondás szerint egyenesen mennyei étel: *A mennyben élők rizst esznek vajjal.* A piláfvalójában egy ételkészítési technika, illetve az egyik ételkategoría elnevezése. Nemcsak rizsből, de bulgurból, kuszkusból, száraztésztából, sőt kölesből is elkészíthető. Persze azért leginkább rizzsel készítik. Ehhez azt is érdemes tudni, hogy a törökök által fogyasztott rizsfajták különleges

Bulgurból készült piláf

minőségét a mai szupermarketekben kapható legjobb rizs sem éri el. A híres utazó, Evliya Çelebi is megemlékezik útleírásában a különböző helyeken (Antep, Maras, Harran és Beypazari) termesztett rizsről és a piláfokról. A Nagy Szulejmán fiai részére 1539-ben tartott nagyszabású ünnepi lakomán például a felszolgált harminchat főétel között hétféle pilaf volt. A XVI. századi oszmán konyhán színes piláfok is készültek: a sárga rizst sáfránnyal, a zöldet spenótlevél, a vöröset karmazsinnal színezték. Cselebi Bitlis kán lakomájáról írva tizenötféle piláfot sorol fel: borostyán pilaf, gyümölcs-pilaf (*avşula pilaf*), sima (*çilav*) pilaf, eperfa (*dúd*) pilaf, *Düzdeh Büryan* pilaf, pisztácia-, fogoly-, mandula-, ribizlis (*kışmış*), köfte-, tojás- (*kükü*), sáfrány- (*muza'fer*), gránátalma- (*nar/rumman*), *şil*-le pilaf, és aloés pilaf.

Dernschwam a piláfnak kétféle elkészítési módját írja le. Az egyik szerint a rizst vízben főzték majd faggyúban pirították. A másik a mi ízlésünk szerint már az édességekhez állt közelebb. A rizst mézes vízben főzték, sáfránnyal színezték, majd zsiradékban pirított mandulával és kaporral díszítették. A gesztenyét is tartalmazó bulgur pilaf (*dâne-i bulgur*) a Hódító Mehmed-kori feljegyzésekben és a XVI. századi élelmiszerlistákban is szerepel. A palotában különféle zöldségekkel is készítették piláfot, amelynek neve *dâne-i sebze* volt.

A későbbiekben perzsa piláfként (*acem pilav*) emlegetett ételhez az apróra vágott birkahúst körömcsontokkal együtt lepirították, erre pisztáciát és apró szemű fekete perzsa mazsolát rétegeztek, majd erre jött a rizs (feltétlenül perzsi, nagy, hosszú szemű: *acem pirinci*), amely közé mértékkel egész feketebors-szemeket kevertek. Az egészet felülről forró húslével öntözték meg (annyival, amit a rizs biztosan magába szívott) és ízlés szerint sózták. Az edényt ezután lefedték, a fedőt nyers kenyértésztával letapasztották és másfél órát lassú tűzön inkább gőzölték, mint főzték, majd egy nagyobb tálcára borították ki az egészet. A rizst felszolgálás előtt vajjal locsolták meg. Ez a piláf részben a híres üzbég piláfra emlékeztet, amelyről részletesen írtam korábban (*folkMAGazin* 2018/6), s amelyet ugyancsak ismertek a törökök is.

*

HÚSÉTELEK, TÖLTIKÉK

A palota konyháiban készült húsételek nagyon változatosak voltak. Kebabot (erről lásd a *folkMAGazin* korábbi írásait) és pörköltet juh-, bány-, csirke- és egyéb baromfi-húsból is készítettek. Az ünnepnapokon nyárson sült bány-, csirke- és baromfipecsenyét szolgálták fel a vendégeknek. A palotában mindenki asztalára került húsetel, még az alacsonyabb rangú szolganépnek is. Bizonyos rang alattiak, köztük a kezdő tanulók azonban csak birkahúst ettek, ahogy az Oszmán Birodalom legtöbb muzulmán alattvalója.

A baromfi kapcsán Dernschwam írja le, hogy Isztambulban nemcsak külön tyúkpiac volt, de tyúkot tisztítva is lehetett kapni. (A madár fejét és lábát viszont nem ették, amit ő nagyon hiányolt.) A tyúkot úgy is készítették, hogy belsejét hagymával töltve kemencében, parázon sütötték meg. A húskemencében való sütéséhez agyagedényeket is használtak.

Dernschwam említést tesz a török konyha egy másik jellegzetes műfajáról, a töltött zöldségekről (*dolma*), részletesebben is leírva a töltött padlizsánt és a töltött tököt. Ezeket apróra vágott birkahússal, rizzsel, fokhagymával töltve sütötték, és joghurttal ízesítették.

*

Ahogy egyre jobban elmerültem a források tengerében, és egyre több anyagom gyűlt össze, már látszott, hogy egy alkalom nem lesz elég a klasszikus oszmán török étkezési kultúra részleges és mozaikos bemutatására sem. Ezért legközelebb az édességekkel és italokkal folytatjuk. Addig is talán érdemes az ízelítőként bemutatott receptek egyikét-másikat kipróbálni.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 New Publication – a privately released volume on the life and work of Hungarian ethnographer and folk dance researcher **Pesovár Ernő (1926–2008)**. Edited by Felföldi László, with Szóké Károlyi Annamária, Pesovárné Jámber Márta, Pesovár Zsófia, Horváth János. An interview with Pesovár Ernő conducted in May of 1995 forms the main body of this volume. The interviewer was Pálfi Gyula of the Folk Dance Research Department of the Hungarian Institute of Musicology. Also includes nearly 50 pages of photographs and an explanatory section for people and places mentioned in the interview. Pesovár Ernő's work focused mainly on Western Hungary. Published by the Western Hungary Folk Dance Association, Körmend, 2023.

Page 6 Grecsó Krisztián: This article discusses the 50 year old adult level **solo folk dance competition** held every two years in the town of Békéscsaba in Eastern Hungary **and its YouTube channel (Országos Szólótáncfesztivál)** which has current as well as archive video footage of competitors at this festival over the years. The author recommends specific videos of three dancers: Balogh Béla, Gál László, Kökény Richárd. While not the main point of the article, he makes an observation on the method used for documenting the dancers in the competition: „At first I thought that the fixed camera position would be disturbing, but upon comparison with examples from the recent televised Páva folk competition where the camera flies like a peacock, dips and turns, shows the background lighting.... [I realized] we see everything BUT what the dancer is really doing...” First published in *Élet és Irodalom* 2024 February 16.

Page 9 In memory of folk musician **Éri Péter (1953–2023)** on his participation in ethnographic field work as a boy with his mother Borbély Jolán and step-father Martin György. Éri Péter had the enviable good luck to grow up amidst an extraordinary group of folk dance researchers and ethnographers during an exciting period of Hungarian folk dance research (1950s, 1960s). From a young age he assisted on trips documenting traditional dance for example in a Gypsy community in Óbuda (Budapest), the Transylvanian village of Méra (in 1963 and 1966) and to Tardoskedd/*Tvrdošovce* and Kéménd/*Kamenin* in Slovakia's Nitra region. This writing is based on audio recordings of interviews with Éri Péter and Borbély Jolán and notes from those collection trips found in the archives. By Maruzsenszki Andor distance learning student in Ethnography, Szeged University.

Page 15 Applauding the work of folk singer, story teller **Fábián Éva** upon becoming a member of the **Hungarian Academy of the Arts** on March 11, 2024. Éva is from a Bukovina Hungarian Székely family. Born in 1954 in the village of Györe in Hungary's Tolna County, early on she became known for her singing voice, humor and personality. Her Bukovina heritage was a foundation for her work. She is a pre-school teacher, sang with both Kalamajka and Egyszólam ensembles and continues teaching and mentoring. Her folk tales have entertained generations of children at schools, children's dance houses, folk camps. By folk musician, colleague and friend Juhász Zoltán.

Page 16 Interview with Transylvanian Hungarian writer, journalist **Simó Márton** upon his 60th birthday and recent publication of his book „*A boldogabb ember*” [A Happier Man] – Part II. The interview ends with these comments: „...I thought in December 1989 that we were on the way to a good democratic life, a better life...who would have thought that Pan European thought was so empty... that Americanization was so unhealthy?...here we are at the doorstep of so many different poles of world order – and at the edge of another clash thereof. I would like to understand the present. I hope for the soonest and most humane future that humans deserve...” By Bölöni Domokos.

Page 18 Music reviews: **2023 Hungarian world and folk recordings** – „...fewer recordings were released in 2023 than previous years, largely due to the rapidly changing music industry and technology. Many Hungarian record labels are at a standstill with the exception of the Fonó who nowadays don't release *everything* on CD...” Recordings released in 2023 and reviewed here are: Cserepes Remix (Fonó), Kobza Vajk (private release), Korpás Évi (Fonó), Lovász Irén (Siren Voices), Magos együttes (Fonó), Makám (Z. Paraván), Napfonat (Fonó), Paár Julcsi (Fonó), Salamon Soma (Fonó), Takáts Eszter/Molnár Zoltán (private release), Tímár Sára (Fonó). By Rácz Mihály at langolo.hu.

Page 22 Exhibition: **Hungarian Museum of Ethnography** – Budapest – Winter Erzsébet's photos from the Transylvanian village of **Inaktelke/Inucu 2000–2002**. The newly opened 'ongoing' exhibition shows daily life in a Kalotaszeg village that is otherwise well-known for its traditional dance culture. Announcement by exhibition curators Danó Orsolya, Fülöp Hajnalka.

Page 27 **Reconstructing the traditional men's costume of Voivodina's Tisza River region for use in folk dance stage performance**. This is a description of the process of researching and reconstructing this costume. The area concerned is in northern Serbia where there is ethnic Hungarian population around the towns of: *Magyarkanizsa/Kanjiža*, *Zenta/Senta*, *Óbecse/Bečej*. The author addresses costume separately for the turn of the 19th to 20th century; after WWI; accessories and facial hair habits. Informants' descriptions are used. Includes photos and list of sources and literature. By Resócki Roland.

Page 37 **Halmos Béla Program Day – a full day of events held at the Hungarian Heritage House in Budapest at the end of January 2024**. The Halmos Béla Program supports folk and world music culture in Hungary and the Carpathian Basin. The event showcased projects that have received support from the HB program. It began with a series of children's events, continued with lectures, a documentary film screening and concerts. Mentioned separately here is a project supported by the Halmos Béla Program: a **photo exhibit commemorating folk dancer, choreographer and teacher Foltin Jolán (1943–2019)**. Next location for this travelling exhibition will be in Budapest at the National Dance House Festival 2024 April 6th, 7th. By Tari Dorottya project coordinator for the Halmos Béla Program.

Page 38 Two more chapters from an old tale of **Gypsy musicians from Nagyabony/Velké Blahovo (today's Slovakia) and a colony of Hungarian Hussars in the Czech town of Pardubitz/Pardubice**. It took two more letters to convince the Gypsy musicians to go to Pardubitz to cheer up the homesick Hungarian Hussar regiment. When the band of Gypsies arrived the Hussars shed tears of happiness and even their horses were dancing in celebration. However Pardubitz already had a brass band that served the town's musical needs. A stand-off between the Gypsy musicians and the brass band occurred during an event. The Gypsy musicians won-over the crowd and the city began to truly accept them. However, just as they were hired to play at the city's best coffee house – the Gypsy musicians suddenly went back to their home village of Nagyabony. By Kincs István (1867–1942) priest, journalist, children's writer.

Page 41 List of people from dance house circles that received national honors and awards at the March 15th holiday.

Page 42 **Food and tradition – 15th, 16th century Ottoman Turkish cuisine**. The author refers mainly to writings on the subject by Professor Arif Bilgin. The focus is on food in the Topkapı Palace in the given period and includes descriptions of eating customs and types of dishes. Period Turkish meals included breads, soups, pilafs and meat dishes. Recipes offered: cheese filled filo dough 'cigars', joghurt soup with tarragon, chickpea-lentil soup, a farina-cheese desert, 'Noah's pudding'. By ethnographer Juhász Katalin.

Sue Foy

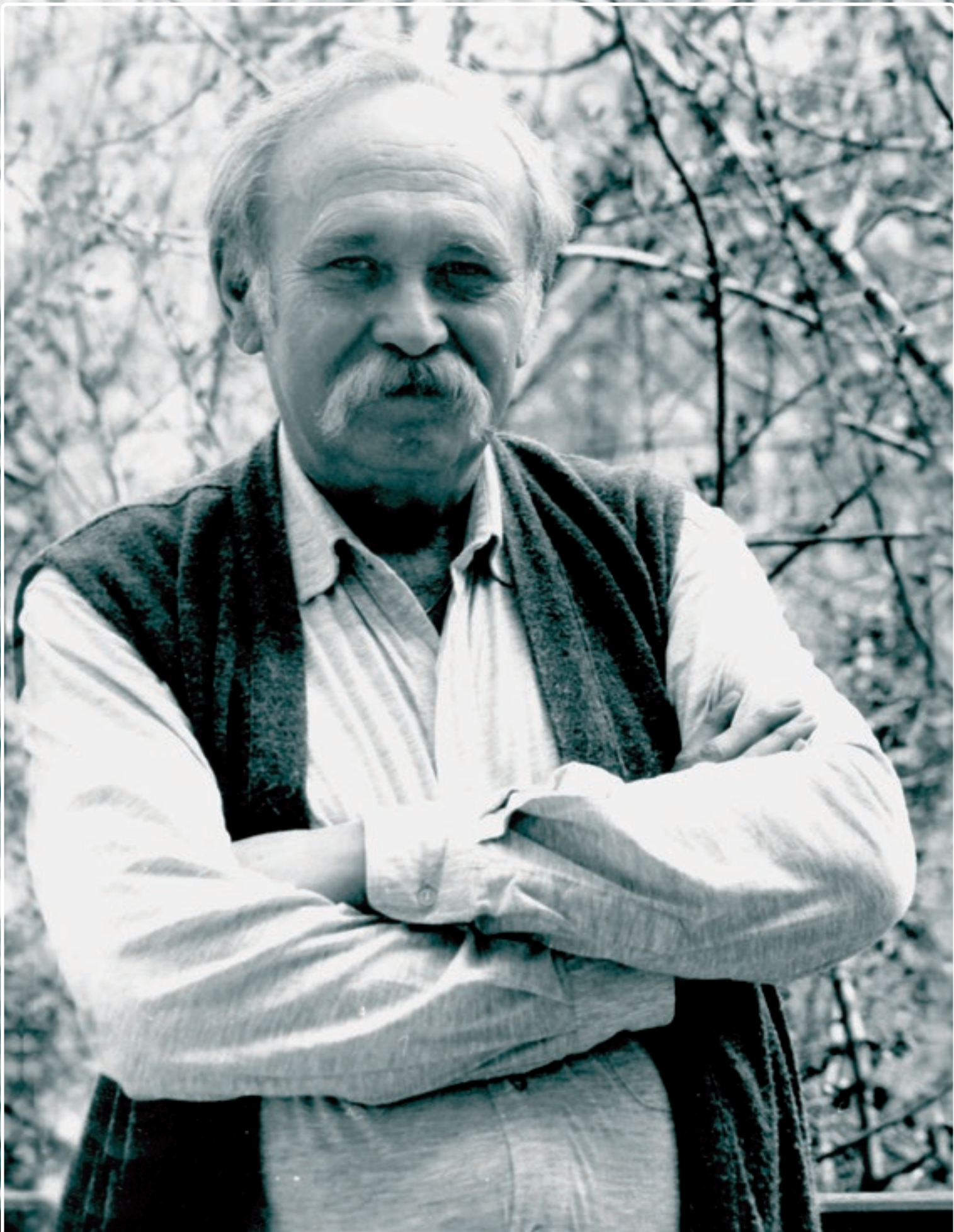
folkMAGazin

2024/2, XXXI. évfolyam, 2. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István
Munkatársak:
Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levél cím: 1253 Budapest, Pf. 71
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu
Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X
Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,
Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány
IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB
11701004 20171625 00000000
Támogatóink:
NKA Népművészet Kollégiuma
Magyar Kultúráért Alapítvány
Petőfi Kulturális Ügynökség

Hátsó borító: Pesovár Ernő képe az 1980-es évekből (A Pesovár család fotógyűjteményéből)

*Pesovár Ernő: Legények, kik muzsika közt táncoltak – Jubileumi előadás, Szombathely, 1970
Ungaresca Táncgyűttes (Soós Pál Aranyarkantyús táncos, Antal László, Borsos Géza Aranyarkantyús táncos, Horváth János Gedi)*

MAGYAR
KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG

FOLK MAGAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap